

Αρνούριαν
Μητροβας Μελαφοί
Εδζ. ενδ. Στ. Συνομοτ.
1926

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΕΟΝ
ΝΟΜΟΝ 4373 ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἡ μὲν ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας
καὶ Ὀρθοσκευμάτων κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν
βιβλίων τοῦ 1932 διὰ τὴν πενταετίαν 1932-1937.

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

ΕΚΔΟΤΗΣ · Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 52
ΑΘΗΝΑΙ 1935

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἄριθμ. } Πρωτ. 1545
 } Διεκπ. 1070

Ἀθήνησι 8 Ἰουλίου 1932

Π ρ ο ς

τὸν κ. Ἀντώνιον Παλπαδάτον, Καθηγητὴν

Ἐνταῦθα

Ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἀπὸ 25 Ἰουνίου ἐ.ε. αἰτησὶν ὑμῶν, δι' ἧς ὑποβάλλετε τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ πρὸς ἔγκρισιν, τὴν ὑφ' ὑμῶν συγγραφείσαν *Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν* πρὸς χρῆσιν τῆς Γ' τάξεως τῶν Γυμνασίων, γνωρίζομεν ὑμῖν, Συνοδικῇ διαγνώμῃ, ὅτι ὁ ἐκ τῶν Συνοδικῶν μελῶν Σεβ. Μητροπολίτης Πλωμαρίου κ. Κωνσταντῖνος, διεξελθὼν ἐντολῇ αὐτῆς, τὸ ὑμέτερον ὡς ἄνω πόνημα, ἀπεφάνθη ὅτι οὐδὲν εὔρεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀπᾶν πρὸς τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Πρόεδρος

(Τ. Σ.) Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς

Ἀρχιμ. Γεωμ. Ρουμπάνης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὅρισμός και διαίρεσις τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας.

Ἐκκλησία καλεῖται τὸ ἄθροισμα τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα καὶ ἀναγνωρίζόντων Αὐτόν, ὡς ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας των.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία λέγεται ἡ ἔκθεσις τῆς ἰδρύσεως, τῆς ἐξαπλώσεως, τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐν γένει τοῦ βίου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, δηλ. ἀπὸ τοῦ 1 ἔτους μέχρι τοῦ 313 μ. Χ., ἡ δευτέρα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, δηλ. ἀπὸ τοῦ 313 μέχρι τοῦ 867 μ. Χ., ἡ τρίτη περίοδος ἀρχίζουσα ἀπὸ τὸ σχίσμα φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 867 μέχρι τοῦ 1453 μ.Χ. καὶ ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) καὶ φθάνει μέχρι σήμερον.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

2024

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1—313)

§ 1.

Ἡ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων
πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ἀπὸ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν μανθάνομεν ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἤκμασε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἔμεινε περιορισμένος καὶ στάσιμος μακρὸν χρονικὸν διάστημα καὶ μόλις χίλια ἔτη πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐμφανίζεται εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, καθ' ὃν χρόνον σβύνει εἰς τὴν πρῶτην αὐτοῦ πατρίδα.

Κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους, κύριοι παντὸς σχεδὸν τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὅποιοι παρέλαβον ἐκ τῆς ὑποταχθείσης Ἑλλάδος, τῆς ἐστίας πάσης σοφίας καὶ πάσης προόδου, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τότε ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων καὶ ἦτο καταληπτὴ ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχε διαδοθῆ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαν σχεδὸν τὸ ἀπέραντον Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ἐπίσημος θρησκεία τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἡ πολυθεΐα, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐθεοποίησαν ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, διότι ἔβλεπον τὴν ἐπίδρασιν τούτων εἰς τὴν ζωὴν των καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀδυναμίαν νὰ ἀνηφοροῦσιν ἀπὸ τοῦ σκοπέου τοῦτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νων, ἢ νὰ μεταβάλουν ταῦτα. Τοὺς θεοὺς τοὺς ἀντιπροσωπεύον-
τας τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς δυνάμεις, ἐπροσωποποίησαν, ἐδημιούρ-
γησαν δὲ μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτοὺς φαντασίαν, διαφόρους μύ-
θους ἀναφερομένους εἰς τὰς σχέσεις τῶν θεῶν καὶ πρὸς τοὺς ἀν-
θρώπους καὶ ἀναμεταξύ των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ θεοὶ ἦσαν ὅπως καὶ
οἱ ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο εἶχον καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώ-
ματα, τὰ μίση, τοὺς φθόνους, τὰς ἐκδικητικὰς τάσεις κ.λ.π.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ
ἠθικὸς βίος καὶ ἠθικαὶ ἀρχαὶ δίκαιαι καὶ σταθεραί. Τοῦτο διότι
πρὸς δημιουργίαν ἠθικῆς ζωῆς, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν ὑποδείγ-
ματα ἠθικὰ καὶ αὐτὰ ἔπρεπε νὰ παρέχωνται ἀπὸ ὄντα σεβαστὰ
καὶ ἀνώτερα τῶν ἀνθρώπων δηλ. ἀπὸ τοὺς θεοὺς. Οἱ θεοὶ ὅμως,
ἕως διεμορφώθησαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παράσχωσι παραδείγ-
ματα ἠθικῆς.

Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος χρόνους
ἡ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐνισχυομένη ἀπὸ τὸν συναχθέντα
εἰς Ῥώμην ἄφθονον πλοῦτον, εἶχε φθάσει εἰς τὰ ἔσχατα. Οὕτως
οἱ αὐτοκράτορες ἔζων ἀκολαστότατα, ἐνῶ ἀποθνήσκοντες ἐθεο-
ποιοῦντο. Οἱ λαοὶ διεσκέδαζον μὲ τὰ φρικώδη θεάματα τῶν
θηριομαχιῶν καὶ μονομαχιῶν, εἰς τὰ ὅποια ἄφθονον ἐχύνετο τὸ
ἀνθρώπινον αἷμα. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ διὰ τὸν ἰσχυρὸν δὲν εἶχε
καμίαν ἀξίαν. Πρὸς ἐξίλασμόν τῶν θεῶν ἐτελοῦντο θυσίαι
ἀνθρώπινοι. Ἡ ἰσότης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἄγνωστος,
ἀφοῦ οἱ δοῦλοι ἐφονεύοντο ὡς τὰ κτήνη καὶ ἀπετέλουν κτῆμα
τῶν κυριῶν των, ὁ δὲ ἐλεύθερος τῆς χθῆς, ἠδύνατο νὰ εἶναι
δοῦλος τῆς σήμερον, διότι ἐβασίλευε τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροῦ. Ὁ
οἰκογενειακὸς βίος τέλος ἦτο τελείως ἀδιοργάνωτος, ἡ δὲ γυνὴ
εἶχε ταπεινωθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ κτήνους. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν
τότε πολιτισμένον κόσμον ἦτο τόσον μεγάλη ἡ διαφθορὰ, δυνά-
μαθα νὰ φαντασθῶμεν πῶς ἔζη ὁ ἀπολιτιστος κόσμος.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἠθικὸς νόμος εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἐμ-
φυτος, διότι πάντοτε οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ, οἱ πλείστοι τῶν διανοουμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βλέπον-
τες τὴν δημιουργηθεῖσαν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν, ἤρχισαν νὰ
περιφρονοῦν τὰς περὶ θεῶν παραδόσεις καὶ τὴν ἐν γένει εἰδωλο-
λατρικὴν θρησκείαν, προσεπάθουν δὲ νὰ δημιουργήσουν νέαν
θρησκείαν, πνευματικωτέραν, μὲ ὠρισμένον ἠθικὸν σύστημα.

Πολλοὶ σοφοὶ ἐδημιούργησαν σέβασαι Ἐκκαίδεκατικῆς Πολιτικῆς
Φηφιολογηθεκε ἀπὸ το Ἰσθπύουτο Ἐκκαίδεκατικῆς Πολιτικῆς

καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀνυψώσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς θεοτέρας περὶ θεοῦ ιδέας. Τινὲς μάλιστα τούτων ἐπέτυχον νὰ πλησιάσουν πολὺ πρὸς τὰς πραγματικὰς περὶ θεοῦ, περὶ ἠθικῆς καὶ περὶ ἀνθρωπίνου προσορισμοῦ ιδέας (Πυθαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Στωϊκοὶ φιλόσοφοι). Ἄλλ' αἱ ιδέαι τῶν ἔμειναν κτῆμα ὀλίγων, διότι ὁ κόσμος εἶχε πλέον ἐκτροχιασθῆ καὶ ἡ ἀναμόρφωσις ἦτο δυσκολωτάτη. Οἱ περισσότεροὶ τῶν σοφῶν κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ κόσμος καταστρέφεται καὶ χρειάζεται ὑπερφυσικὴ ἐπέμβασις διὰ νὰ συγκρατηθῆ.

§ 2.

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ εἰδωλολάτραι, ὡς εἶδομεν, ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐμφανίσεως μιᾶς μεγάλης δυνάμεως πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς μίαν γυνίαν τῆς Παλαιστίνης ὑπῆρχε τότε εἰς λαός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀρθὰς περὶ Θεοῦ ιδέας ἦτο ὁ Ἰουδαϊκός. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐλάτρευον τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ θεόπνευστος Μωσαϊκὸς νόμος ὠδήγει τούτους εἰς θαυμασίας ἠθικὰς ἀρχὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὴν εὐτυχῆ συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας καταστροφὰς τὰς ὁποίας ὑπέστησαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θρησκευμάτων τῶν λαῶν μὲ τοὺς ὁποίους ἤλθον εἰς συνάφειαν, διεφθάρησαν τόσον πολὺ, ὥστε, ἐνῶ μετὰ φανατισμοῦ ὑπεστήριζον τὴν πάτριον θρησκείαν των, περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν τήρησιν ὠρισμένων τυπικῶν τελετῶν, ἐνῶ ὁ βίος των δὲν ἦτο καθόλου διάφορος τοῦ βίου τῶν εἰδωλολατρῶν.

Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία παρεμορφώθη ἤδη καὶ οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας διὰ ταύτης ἔβλεπον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Μέσα ὅμως εἰς τὰ ἱερά των βιβλία ἦτο γραμμένον, ὅτι θὰ παρουσιάζετο εἰς τὸν κόσμον ὁ Σωτὴρ των. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ὑποταταγμένοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους, περιέμενον τὸν Μεσσίαν, ὅπως ὠνομάζετο ὁ Σωτὴρ ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ ὄχι μόνον τὴν πνευματικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴν σωτηρίαν.

Αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἐλπίδες καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἠφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δαίων, ἔγιναν πραγματικά γεγονότα. Κατὰ τὸ ἔτος 754 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ὅταν αὐτοκράτωρ αὐτῆς ἦτο ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος (30 π. Χ.—14 μ. Χ.), ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου.

Ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἔγινε τριάκοντα ἐτῶν, ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ὑπὸ τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ὅταν τὸν εἶδεν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ βαπτισθῆ, τὸν ἀνεγνώρισε καὶ εἶπεν «Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. Α. 29). Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Ἰησοῦς περιήρχετο τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὰς πέριξ πόλεις, θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, παρηγορῶν τοὺς δυστυχεῖς, συγχωρῶν τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς, ἐλέγχων τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος, προσκαλῶν τοὺς πάντας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐν γένει διδάσκων τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ταῦτα λεπτομερῶς γράφονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Πρὸς συνέχισιν τοῦ ἔργου του καὶ ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας του, ἐξέλεξεν ὁ Ἰησοῦς δώδεκα μαθητάς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι : Σίμων ἢ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος, Φίλιππος καὶ Ναθαναὴλ ἢ Βαρθολομαῖος, Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας υἱοὶ τοῦ Ἀλφαίου, Σίμων ὁ Ζηλωτὴς καὶ ὁ προδόσας τὸν Σωτῆρα Ἰούδας.

Ἡ ἔξοχος διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος, ὁ ἐνάρετος βίος του, τὰ θαύματά του, τὰ ὁποῖα ἐφάνερωναν τὴν θεότητά του καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς κακίας, ἐπροκάλεσαν τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαίων. Οὗτοι κατηγορήσαντες αὐτὸν πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἡγεμόνα Πόντιον Πιλάτον, οὗ δῆθεν ἐξήγειρεν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν κυριάρχων τῆς Ἰουδαίας Ῥωμαίων, ἐπέτυχον τὴν εἰς σταυρικὸν θάνατον καταδίκην του. Οὕτως, ὁ τόσοσιν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐργασθεὶς, μετὰ τριετῆ καρποφόρον διδασκαλίαν, ἀποθνήσκει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἄγων τὸ ἔθρον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν ἐπὶ πολὺ νὰ κρατήσῃ ἡ γῆ τὸ θεῖον σῶμά του καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἀνέστη, πολλάκις δὲ ἐμφανίσθεις εἰς τοὺς μαθητάς του ἐπὶ 40 ἡμέ-

ρας, κατὰ τὰς ὁποίας παρέμεινεν ἀκόμῃ εἰς τὸν κόσμον, ἐπανάλαβεν εἰς αὐτοὺς τὰς θείας του διδασκαλίας.

Ἀφοῦ ἐθεμελίωσεν οὕτως ὁ Σωτὴρ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἀνέθεσεν εἰς τοὺς μαθητὰς του τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας του εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον, ὑποσχεθεὶς δὲ ὅτι θὰ ἀποστείλῃ εἰς αὐτοὺς τάχιστα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα ὀδηγήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον των, τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς του.

§ 3.

Ἰδρυσις καὶ ἐξάπλωσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. — Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, οἱ μαθηταὶ του εὗρισκοντο

Εἰκ. 1. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὸν Ἀρειον Πάγον.

εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐκλέξαντες τὸν Ματθίαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ προδότου Ἰούδα, ἐπερίμεναν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πῆθον ἀπὸ τὸν νομικοῦτο Ἐκπαίδευτικῆς σχολῆς ἀπὸ

τῆς Ἀναστάσεως, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησε καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς σοφίαν καὶ θάρρος πρὸς διάδοσιν τῆς νέας πίστεως, ἀμέσως δὲ ἤρχισαν νὰ κηρύττουν εἰς μέγα πλῆθος λαοῦ, τὸ ὁποῖον συνέβη νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸς ἑορτασμὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς.

Τότε ὁ Πέτρος ὁμιλήσας περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τῶν ἔργων του καὶ τῆς διδασκαλίας του, προσεκάλεσεν ὅσους ἤθελαν, νὰ γίνουν ὁπαδοί του καὶ νὰ βαπτισθοῦν. Τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν καὶ βαπτισθέντες, ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἀπόστολοι, ὡς ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐξηκολούθησαν μὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρνησιν νὰ διδάσκουν τὴν θεϊὰν διδασκαλίαν, ἣ ὁποία ἐκλήθη Εὐαγγέλιον, (ἦτοι καλὴ ἀγγελία) οὐδεμίαν προσοχὴν δίδοντες εἰς τὰς ἀπειλὰς τῶν πολεμούντων αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Χριστὸν ἠῤῥξανε καταπληκτικῶς καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἐπόφθαναν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰ ὀφειλόμενα ἔργα φιλανθρωπίας, ἐξέλεξαν ἑπτὰ διακόνους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐβόηθουν.

Οἱ Ἰουδαῖοι κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἐβλεπαν ὅτι χάνεται ἡ θέσις των μὲ τὴν διάδοσιν τῆς νέας πίστεως, ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρουν τὸν λαὸν κατὰ τῶν διδασκόντων αὐτήν. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 36 ἐδημιούργησαν τὸν πρῶτον διωγμὸν κατὰ τῆς νέας Θεησκείας, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ διακόνου Στεφάνου, ὅστις ἔγινεν ὁ πρῶτος μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον διεσπάρησαν οἱ ἀπόστολοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ὅπου ἴδρουν Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καλουμένας οὕτω ἀπὸ τὸ ὄνομα «Χριστιανοί», τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ πρώτην φορὰν εἰς Ἀντιόχειαν.

Εἰς κάθε μέρος πού μετέβαινον οἱ ἀπόστολοι, ἴδρουν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, φεύγοντες δὲ ἐκχιροτόνουν ἀντιπροσώπους των, οἱ ὁποῖοι ἀνελάμβανον τὴν διοίκησιν αὐτῆς, τὴν διδασκαλίαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ὀριζομένης λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τοὺς ἀποστόλους προσετέθη καὶ ὁ μέγας κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ Παῦλος. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐμορφώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου νομοδιδασκάλου Γεμαλιῆλ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἠφιλοπόνησε ἐκπαιδεῖσθαι ἐν αὐτοῖς ἐπιστηματικῆς παιδείας τῆς

Μωσαϊκῆς θρησκείας. Βλέπων τὴν ταχυτάτην διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνέλαβε τὴν καταδίωξιν τῶν χριστιανῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεχώρησε τὸ ἔτος 37 διὰ τὴν Δαμασκόν. Εἰς τὸν δρόμον ὅμως παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ, ὁ ὁποῖος τὸν μετέβαλεν εἰς ἔνθερον κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου του, τοῦ ὑπέδειξε δὲ νὰ ζητήσῃ νὰ βαπτισθῇ καὶ νὰ διδαχθῇ εἰς τὴν Δαμασκὸν ἀπὸ τὸν χριστιανὸν Ἀνανίαν.

Ἀπὸ τότε ὁ Παῦλος ἐπεδόθη μὲ ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπισκεφθεὶς πλείστας εἰδωλολατρικὰς πόλεις, ἵδρυσεν τὰς περισσοτέρας ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀποστόλους Ἐκκλησίας, παρηκολούθει δὲ τὴν πρόοδον αὐτῶν, δίδων ὁδηγίας καὶ λύων κάθε παρουσιαζομένην ἀμφιβολίαν, ἄλλοτε μὲν αὐτοπροσώπως μεταβαίνων, ἄλλοτε δὲ στέλλων τὰς σοφωτάτας αὐτοῦ ἐπιστολάς (Εἰκ. 1) (1).

Τοιουτοτρόπως μὲ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων, τῶν διαδεχθέντων αὐτοὺς ἀντιπροσώπων καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐν γένει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ μεγαλειότερον μέρος τοῦ ἀπεράντου τότε Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐδέχθη τὸν χριστιανι-

(1) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπεχείρησε πρὸς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ τέσσαρας ἀποστολικὰς πορείας, Κατὰ τὴν πρώτην (45 — 50) ἀναχωρήσας ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Κύπρον, Πισιδίαν, Ἰκόνιον, Λύστραν, Δέρβην, Πέργην τῆς Παμφυλίας, Ἀττάλειαν καὶ ἐπέστρεψεν πάλιν εἰς Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν δευτέραν (52) μετέβη εἰς Λύστραν, Τροάδα, Σαμοθράκην, Μακεδονίαν (Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροιαν), Ἀθήνας, καὶ Κόρινθον Ἐντεῦθεν ἐπέρασεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ διελθὼν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν τρίτην (54 — 57) διῆλθε πολλὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρέμεινεν ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὸν Ἐφεσον καὶ κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Μακεδονίαν, Κόρινθον, Τροάδα, Μυτιλήνην, Σάμον, Ρόδον, Τύρον καὶ Καισάρειαν, ὁπότεν μεταβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου συλληφθεὶς (58) ἀπεστάλη εἰς Ρώμην (61), ἔνθα διαμείνας δέσμιος ἐπὶ διετίαν, ἀπηλευθερώθη τὸ ἔτος 63. Τὴν τετάρτην πορείαν (63 — 67) ἐνήργησεν ὁ Παῦλος ἀναχωρήσας ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Ἐφεσον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Κρήνην, τὴν Κόρινθον καὶ τέλος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου συνελήφθη ἐπὶ Νέρωνος ὡς χριστιανὸς καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἡ ἀποστολὴ ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σμόν. Σπουδαιότεραι τῶν ὑφισταμένων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος Ἑκκλησιῶν ἦσαν τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἐφέσου, τῆς Σμύρνης, τῆς Λαοδικείας, τῆς Καισαρείας, τῆς Νικομηδείας, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου, τοῦ Βυζαντίου, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κορίνθου, τῆς Ῥώμης, τῆς Βρετανίας, τῶν Λουγδούνων, τῆς Βιέννης, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Καρχηδόνος, τῆς Νουμιδίας τῆς Μαυριτανίας καὶ ἄλλαι.

§ 4.

Αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις καὶ τὰ ἐμπόδια πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ διάδοσις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας συνήντησε πολλὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἐμπόδια.

Καὶ αἱ μὲν εὐνοϊκαὶ περιστάσεις ἦσαν αἱ ἑξῆς :

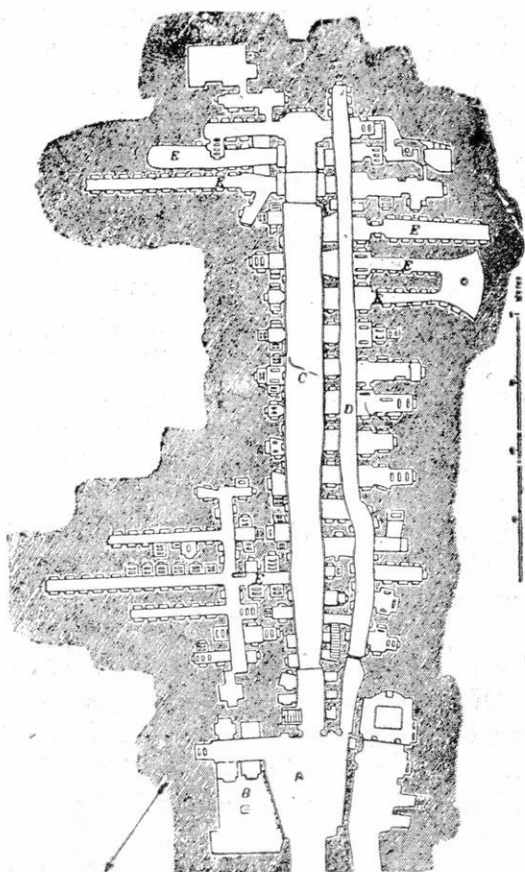
α') Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣτις ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὸν κόσμον. Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης γραφέντα εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἦσαν καταληπτὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς λαούς.

β') Ἡ ἔνωσις πολλῶν λαῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἡ συνάφεια ὅλων αὐτῶν τῶν λαῶν μὲ διαφόρων εἰδῶν θρησκείας καὶ ἔθιμα, ἐξησθένησε τὴν ἀφοσίωσιν ἐκάστου λαοῦ εἰς τὰ ἰδικά του ἥθη καὶ ἔθιμα. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία κατὰ συνέπειαν, θεωρουμένη μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ξένας θρησκείας τῶν ὑπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος λαῶν, δὲν εὔρε κατ' ἀρχὰς σπουδαίαν ἀντίδρασιν.

γ') Ἡ ἀγιότης τοῦ βίου, ἡ ἠθικὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν, ὅταν κατὰ τοὺς ἐγεροθέντας κατ' αὐτῶν διωγμούς, ὑφίσταντο σκληρότατα μαρτύρια διὰ τὰ ἀρνηθῶν τὴν πίστιν των. Τὰ προσόντα ταῦτα τῶν χριστιανῶν ἐκίνουν τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν των καὶ διὰ τοῦτο συνέβη καὶ δήμιοι ἀκόμη τῶν χριστιανῶν νὰ ἀσπασθοῦν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

δ') Ἡ ἀπελπιστικὴ παραλυσία τῶν λαῶν, τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον ἤνεύχοντο αἱ πολυθεϊστικαὶ θρησκείαι των, ἀλλὰ πολλάκις τὴν διηκόλυναν. Πόλλοι ἄλλοι ἄρα ἀπὸ τὸ ἐκτετατὸν ἐκπαιδευτικὸν πνεῦμα τῶν πρώτων αἰώνων, ἔβλεπον τὴν ἀπελπιστικὴν παραλυσίαν τῶν λαῶν, τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον ἤνεύχοντο αἱ πολυθεϊστικαὶ θρησκείαι των, ἀλλὰ πολλάκις τὴν διηκόλυναν.

Εὐαγγέλιον, ἠσπάζθησαν τὰς διδασκαλίαις του καὶ εἰργάσθησαν πρὸς διάδοσιν αὐτῶν, πεισθέντες ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ σώσῃ τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆν ἠθικὴν καταστροφῆν.

Εἰκ. 2. Διάγραμμα τῶν κατακομβῶν τοῦ Ἁγίου Ἰανουαρίου ἐν Νεαπόλει.

Τὰ δὲ παρουσιασθέντα ἔμπόδια πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἦσαν τὰ ἑξῆς :

α') Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν χριστιανῶν ὡς ἀθέων καὶ ὡς ἐπανάστατῶν. Οἱ χριστιανοὶ δὲν μετεχειρίζοντο εἶδωλα καὶ θυσιαστήρια, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους δὲν εἶχον ἰδιαίτε-

ρους ναούς εις τούς οποίους νά ἐκτελοῦν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα, ἀλλά συνήρχοντο κρυφίως εις διάφορα μέρη, διὰ νά ἀποφύγουν τὰς ἐνοχλήσεις ἀπό τούς ἐχθρούς τῆς πίστεώς των.

Διὰ τούς λόγους τούτους ὁ φανατικός ὄχλος, καταλλήλως διδασκόμενος ἀπό τούς ἱερεῖς του, ἐθεώρει τούς χριστιανούς ἀσεβεῖς καί ἀθέους καί ἀπέδιδεν εις αὐτούς κάθε ἐπερχομένην θεομηνίαν, ἐνόμιζε δὲ ἀκόμη ὅτι οἱ χριστιανοί, συνορχόμενοι εις διαίτερα μέρη, ἐθυσίαζον ἀνθρώπους καί ἔπιναν τὸ αἷμά των καί ὅτι ἔκαμαν συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστῶτος.

β') Τὰ συμφέροντα τῶν ἱερέων, καί τῶν Ἑθνικῶν καί τῶν Ἰουδαίων, ὡς καί τῶν τεχνικῶν καί ἀγαματοποιῶν. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ χριστιανισμοῦ ἔστέρει αὐτούς τῶν πόρων τῆς συντηρήσεώς των καί διὰ τοῦτο, μὲ τὰς πολλὰς συκοφαντίας των, ἐπέτυχον νά διαθέσουν δυσμενέστατα κατὰ τῶν χριστιανῶν τοὺς αὐτοκράτορας καί τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, οἱ ὅποιοι ἐπέισθησαν ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶνε ἐπικίνδυνος.

γ') Ἡ ἀντίθεσις τῆς ἀπλουσιότητος ζωῆς τῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν πλήρη σωματικῶν ἀπολαύσεων ζωὴν τῶν ἐθνικῶν. Οἱ ἐθνικοὶ λαοὶ συνειθισμένοι εις τὰς διασκεδάσεις, τὰς ἀκολασίας, τὰς λαμπρὰς τελετὰς καί τὴν πολυτέλειαν, ἐδυσκολεύοντο νά μεταβάλουν τὸν βίον των καί νά προτιμήσουν τὸν ἀπλοῦν καί ἐνάρετον χριστιανικὸν βίον καί τὰς σεμνὰς τελετὰς τῶν χριστιανῶν.

δ') Ἡ πρὸς τούς χριστιανούς περιφρόνησις τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων. Οὗτοι, μὴ μελετήσαντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψει των ὅτι προέρχεται ἀπὸ τούς ἀσήμους Ἰουδαίους, ἐξελάμβανον ταύτην ὡς μωρίαν καί ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἔξευτελισμὸς νά ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἐξ Ἰουδαίων νέαν αὐτὴν θρησκείαν.

ε') Ἡ διδασκαλία τῶν χριστιανῶν περὶ τῆς ἰσότητος πάντων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες καί λοιποὶ ἄρχοντες δὲν ἠθέλαν οὔτε νά ἀκούσουν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νά εἶναι ὅμοιοι μὲ τούς δούλους των. Ἐκηρύχθησαν συνεπῶς σφοδροὶ διῶκαι τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις διδάσκων τὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, κατήργει τὴν δουλείαν.

Ἄλλ' ὅμως, μολονότι τὰ ἐμπόδια ἦσαν πολὺ περισσότερα τῶν εὐκολιῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀποδεικνύει τὴν ἐκ Θεοῦ προέλευσίν του.

§ 5.

Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ πρῶται αἰρέσεις μεταξὺ αὐτῶν.

Ὅταν ἤρχισε νὰ θεμελιώνεται ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, οἱ ἔχθροὶ αὐτῆς (§ 4) ἐπέτυχον νὰ δημιουργήσουν δυσμενεστάτην κατὰ τῶν χριστιανῶν γνώμην καὶ φοβερωτάτους κατ' αὐτῶν διωγμούς. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι προήρχοντο ἢ ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων ἢ ἐκ τοῦ λαοῦ. Οἱ αὐτοκράτορες βλέποντες ὅτι ἀπειλεῖται νὰ καταστραφῇ ἡ Ἐθνικὴ θρησκεία, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέοντο οἱ Ῥωμαῖκοὶ θεσμοί, καὶ πιστεύοντες εἰς τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας, ἐζήτησαν νὰ ἐξαφανίσουν τὸν χριστιανισμόν, σκληρότατα τιμωροῦντες πάντα χριστιανόν. Ὁ δὲ ὄχλος συχνότατα ἐξηγείροτο κατ' αὐτῶν, ἀποδίδων εἰς αὐτοὺς τὰ δυστυχήματα (σεισμούς, ἀσθενείας πλημμύρας κλπ.), τὰ ὁποῖα ἔστελλον οἱ θεοὶ ἔξοργιζόμενοι διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστιανῶν!

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν διωγμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ἀπὸ τοῦ ἔτους 54 μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀριθμοῦνται εἰς δώδεκα. Τούτων φοβερώτατος ἦτο ὁ ἐνεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀπανθρώπου Νέρωνος (64—68). Ὁ Νέρων διὰ νὰ νὰ κάμῃ ὠραιότεραν τὴν Ῥώμην, κατ' ἄλλους δὲ διὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τῆς καιομένης Τροίας, καὶ νὰ γράψῃ ποίημα ὅπως ὁ Ὅμηρος (διότι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μέγαν ποιητὴν), ἐπυρπόλησε τὴν Ῥώμην καὶ ἀπέδωκε τὴν βάρβαρον ταύτην πράξιν εἰς τοὺς χριστιανοὺς κατὰ τῶν ὁποίων ἤγειρε σφοδρότατον διωγμόν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, διαρκέσαντα ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, χιλιάδες χριστιανῶν υπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Ἄποστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.⁽¹⁾

(1) Ἄλλοι σφοδρότατοι διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἔγιναν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Δομιτιανοῦ (81-96), Τραϊανοῦ (96-117), Μάρκου Αὐρηλίου (161-180), Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211), ὅτε ἀπηγορεύθη μὲ θάνατον νὰ ἀσπάζεται κανεὶς τὸν χριστιανισμόν, Δεκίου (249-251), ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ πτώσις τοῦ μεγαλείου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὀφείλετο εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, Οὐαλεριανοῦ (253-260) καὶ Διοκλητιανοῦ (248-350), ἐπὶ τοῦ ὁποίου υπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Ἅγιος Δημήτριος καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους αἱ Ἁγία Γραφαὶ ἑκαίοντο, οἱ δὲ χριστιανοὶ πανταχοῦ διωκόμενοι συνελαμβάνοντο καὶ ἄλλοι ἑκαίοντο ἀλειφόμενοι μὲ πίσσαν, ἄλλοι ἐξεσχίζοντο δενόμενοι εἰς τροχοὺς, ἄλλοι ἐφονεύοντο θυβιζόμενοι καὶ μαστιγούμενοι καὶ ἐν γένει ὑφίσταντο παντὸς εἴδους ἀπανθρωπότητα μαρτύρια.

Οὕτω διωκόμενοι οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς ἐρήμους, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὑπογείους κατακόμβας, (κατακόμβαι ἕλέγοντο ὑπόγεια σπήλαια, σχηματιζόμενα ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς οἰκοδομικῶν ὕλων. Εἰκ. 2). Ἐκεῖ ἐτέλουν κρυφίως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα καὶ πολλάκις ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των, ἰδίως δὲ τοὺς ὑποστάντας μαρτυρικὸν θάνατον. Ὅταν ὅμως συνελαμβάνοντο, ἐδείκνυον καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τόσῃν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, τόσον θάρρος καὶ τόσῃν αὐταπάρρησιν, ὥστε ἐπροξένουν κατάπληξιν. Πλείστοι βασανισταὶ των βλέποντες τὴν πεποιθήσιν μὲ τὴν ὁποίαν οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐδέχοντο νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἰδωλα, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατον, ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ καὶ συναπέθνησκον μὲ αὐτοὺς ὡς μάρτυρες.

Διωγμοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐδημιούργησαν καὶ οἱ μεταξὺ αὐτῶν ἐμφανισθέντες αἰρετικοί, ἐξεγείροντες καὶ οὗτοι τοὺς ἔθνικους. Οἱ αἰρετικοὶ ἦσαν χριστιανοί, ὑποστηρίζοντες διδασκαλίαν μὴ συμφωνοῦσας μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, αἰρέσεις ὀνομαζομένας, καὶ ζητοῦντες μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποσπάσωσι τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὴν ὀρθὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ τοὺς κάμουν ἰδικούς των ὁπαδούς. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν αἰρέσεων τούτων ἦσαν ἡ αἵρεσις τῶν Ἰουδαιζόντων χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνεμίγνυον τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, τῶν Γνωστικῶν οἱ ὁποῖοι ἀνεμίγνυον τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν μὲ τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν καὶ μὲ θεωρίαν τῆς λεγομένης νεопλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ αἵρεσις τῶν Μοντανιστῶν. Οἱ Μοντανισταὶ ἐθεώρουν τὸν ἀρχηγόν τους Μοντανόν, ὡς ὄργανον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦσαν δὲ αὐστηρότατοι κατὰ τὰ ἦθη μὴ συγχωροῦντες ἀπολύτως τοὺς βαρέως ἁμαρτάνοντας καὶ ἐθεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των, ὡς τοὺς μόνους τελεῖους χριστιανούς. Καὶ ἄλλαι τινὲς αἰρέσεις ἀνεφάνησαν, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐξήσκησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

§ 6.

Περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζονται οἱ χριστιανοὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι διετύπωσαν συστηματικῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χρι-

Εἰκ. 3. Ὁ καλὸς ποιμὴν.

Μαρμάρινος ἀνδριάς, σωζόμενος εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λατερανοῦ εἰκονίζων τὸν Ἰησοῦν, ὡς ποιμένα φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων του τὰ ἀπολωλὸς πρόβατον.

στοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἠρμήνευσαν ὀρθῶς τὰς Ἁγίας Γραφάς. Οἱ Ἐκκλη-

Α. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία—ἔκδοσις Β'.

2

σιαστικοὶ πατέρες οἱ ἀναφανέντες κατὰ τὴν Ἀην περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας διαιροῦνται εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς πατέρας, τοὺς Ἀπολογητὰς καὶ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

Α'. **Ἀποστολικοὶ πατέρες** καλοῦνται οἱ ἄμεσοι μαθηταί, συνεργοὶ καὶ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι εἰς τὰ βιβλία τῶν καὶ τὰς ἐπιστολάς των, διετύπωσαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ συνεβούλευον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀποφεύγουν τὰς ψευδεῖς διδασκαλίαις τῶν αἵρετικῶν καὶ νὰ ἔχουν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς διωγμούς.

Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ὁ συνεργὸς τοῦ ἀποστόλου Παύλου **Βαρνάβας**, ὁ ὁποῖος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Κύπρον (75 μ. Χ.). Τούτου σφύζεται ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἑξ Ἰουδαίων χριστιανούς.

2. Ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης **Κλήμης**, συνεργὸς καὶ οὗτος τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τούτου σφύζονται δύο ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους, πρὸς τοὺς ὁποίους συμβουλεῖται ὁμόνοιαν, πίστιν καὶ ταπεινοφροσύνην.

3. Ὁ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου **Ἰγνάτιος** ὁ θεοφόρος, διατελέσας ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἐπὶ 40 ἔτη. Ὁ Ἰγνάτιος σταλεῖς δέσμιος εἰς Ῥώμην, ἔγινε τροφή τῶν θηρίων ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117). Τούτου ὑπάρχουν ἑπτὰ ἐπιστολαί, πολεμοῦσαι τὰς ἰουδαϊκὰς αἵρέσεις.

4. Ὁ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου **Πολύκαρπος**, ἐπίσκοπος Σμύρνης, ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε κατὰ τὸν διωγμὸν τὸν γενόμενον εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180). Τούτου ὑπάρχει ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους διδάσκουσα τὰ καθήκοντα παντὸς χριστιανοῦ.

5. Ὁ ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως (τῆς Μικρᾶς Φρυγίας) **Παπίας**, μαρτυρήσας καὶ οὗτος ἐπὶ Αὐρηλίου. Ὁ Παπίας ἔγραψε βιβλίον εἰς τὸ ὅποιον συνέλεξε τὰς περὶ τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Χριστοῦ παραδόσεις, ἐπιγραφόμενον «Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις».

Β'. **Ἀπολογηταὶ** καλοῦνται οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας οἱ ὅποιοι μὲ τὰ συγγράμματά των, ἀπεδείκνυν τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸ ἄδικον καὶ παράνομον τῶν συκοφαντιῶν καὶ διωγμῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν **Κορδάτος** καὶ ὁ Ἀθηναῖος φι-

λόσοφος Ἀριστείδης, Ἀμφότεροι ἐνεχείρισαν εἰς τὸν Ἀδριανὸν (117—138) ἀπολογίας, ὅταν ἐπῆγεν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέτυχον νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸν.

2. Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος Ἀθηναγόρας, ὁ ὁποῖος ἐπέδωκε σύγγραμμά του «Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν» εἰς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον.

3. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Θεόφιλος, γράψας ἀπολογία ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν εἰδωλολάτρην φίλον του Αὐτόλυκον.

4. Ὁ σπουδαιότερος ὅλων τῶν ἀπολογητῶν φιλόσοφος Ἰουστίνος, ἐκ Φλαβίας Νεαπόλεως (ἀρχαίας Συχέμ). Ζητῶν νὰ εὔρη τὴν ἀλήθειαν, ἠρεύνησε πολλὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ὁ χριστιανισμὸς τὸν ἱκανοποίησε. Ἀπὸ τότε περιήρχετο διάφορα μέρη κηρύττων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Ῥώμην, ὅπου ἴδρυσε ἰδικὴν του σχολήν, παραμείνας ἐκεῖ ἀρεκτὰ

Εἰκ. 4. Ἡ Παρθένος μετὰ τοῦ θεοῦ βρέφους καὶ τοῦ προφ. Ἡσαΐου.

Τειχογραφία ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ κατακόμβης τῆς Ἀγ. Πρισκίλλης ἀνήκουσα εἰς τὸν Γ' αἰῶνα.

ἔτη. Τὸ 166 ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ Ἰουστίνος ἔγραψε πολλὰ ἔργα ὑπερασπίζων τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν αἰρετικῶν. Σῶζονται μόνον δύο ἀπολογίαι του καὶ εἷς διάλογος πρὸς ἓνα Ἰουδαῖον Τρύφωνα.

Γ'. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζονται οἱ γράψαντες βιβλία ἐρμηνεύοντα ὀρθῶς τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ προστατεύοντα τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τὰς διαφόρους αἵρέσεις. Τούτων σπουδαιότεροι εἶναι :

1. Ὁ *Εἰρηναῖος*, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυῶνος) καταγόμενος ἐκ Μικρῆς Ἀσίας. Διατελέσας ἐπίσκοπος ἐπὶ 24 ἔτη εἰργάσθη ἐναντίον τῶν ἀναφανειῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἠπέιλουν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου κατὰ τὸ 202.

2. Ὁ διδάσκαλος τῆς χριστιανικῆς σχολῆς Ἀλεξανδρείας *Κλήμης*, καταγόμενος πιθανῶς ἐξ Ἀθηνῶν, μαρτυρήσας καὶ οὗτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος.

3. Ὁ διευθυντὴς τῆς χριστιανικῆς σχολῆς Ἀλεξανδρείας *Ὠριγένης* γεννηθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἔτος 185. Ὁ Ὠριγένης ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων καὶ θεωρεῖται ὁ μεγαλειότερος θεολόγος τοῦ Γ' καὶ Δ' αἰῶνος, ἂν καὶ εἰς τὰ βιβλία του ὑπάρχουν μερικαὶ γνώμαι μὴ σύμφωνοι πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

4. Ὁ ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας *Γρηγόριος* ὁ θαυματουργός, θεωρούμενος ὁ μετὰ τὸν Ὠριγένην πολυγραφώτατος τῶν πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

5. Ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος Πόντου *Ἰππόλυτος*, γράψας πολλὰ βιβλία, εἰς τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων καταπολεμεῖ τὰς αἱρέσεις.

Καὶ Λατῖνοι πολλοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεφάνησαν. Τούτων κυριώτεροι εἶναι ὁ ἐκ Καρχηδόνης *Τερτυλλιανός*, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς χριστιανικῆς σχολῆς. Ὁ ἐπίσκοπος Καρχηδόνης *Κυπριανός*, ἀποκεφαλισθεὶς τὸ ἔτος 258, ἐπειδὴ ἠρνήθη νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἰδῶλα, ὀνομασθεὶς δὲ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του χριστιανὸς *Κικέρων*, ὁ ἐξ Ἀφρικῆς *Μινούκιος Φῆλιξ*, ὁ *Δακτιάνιος* καὶ ἄλλοι.

§ 7.

Ἰατρεία, διοικήσεις καὶ ἤθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Ἀην περίοδον.

Ἡ *λατρεία* τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης ἦτο ἀπλουσιότης. Οἱ χριστιανοί, μὴ ἔχοντες ἀκόμη ἰδιαιτέρους τόπους λατρείας, συνήρχοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ἐκεῖ ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον περικοπὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἤκουον τὸ κήρυγμα τῶν ἱερέων καὶ τῶν μορφωμένων λαϊκῶν. Μετὰ τοῦτο ἐτέλουν τὸ μυ-

στήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ μετελάμβανον πάντες, παρεκάθηντο δὲ κατόπιν εἰς κοινὸν δεῖπνον καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν. Ἐτέλουν ὡσαύτως τὸ βάπτισμα τῶν νεοπροσερχομένων εἰς τὸν χριστιανισμόν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ τριττῆς καταδύσεως, μὲ τὸ ὅποιον βάπτισμα διὰ τῆς θείας χάριτος ἐκαθαρίζετο ὁ βαπτιζόμενος ἀπὸ πάσαν ἁμαρτίαν του. Ἐορτὰς εἶχον καθορίσει τὰς Κυριακὰς καὶ τὸ Πάσχα.

Ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος ἡ λατρεία ἀναπτύσσεται. Κτίζονται ἰδιαιτέρα κτίρια διὰ τὴν λατρείαν, οἱ ναοί. Ὅσάκις ὅμως ἐγίνοντο διωγμοί, συνήρχοντο καὶ ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας τῶν εἰς ἐρήμους, σπήλαια καὶ κατακόμβας. Τοὺς ναοὺς ἐκόσμουσαν κατ' ἀρχὰς μὲ σύμβολα εἰκονίζοντα (Εἰκ. 3) διάφορα πρόσωπα καὶ πράγματα (1) καὶ κατόπιν ἤρχισαν νὰ κοσμοῦν αὐτοὺς μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου κρατούσης εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸ θεῖον βρέφος (Εἰκ. 4 καὶ 5) καὶ ἐτέρας εἰκόνας παριστάσας διάφορα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Ἡδὴ καθορίζεται ἡ λειτουργία τελουμένη τὴν πρωΐαν, τῆς ὁποίας τὸ σπουδαιότερον μέρος ἦτο ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐτελεῖτο σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν ποὺ ἔδωκεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, δι' ἄρτου καὶ οἴνου μετουσιουμένου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐτελεῖτο ἐπίσης τὸ Χρῖσμα πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος μεταδοθείσης θείας χάριτος, ἡ συγχώρησις τῶν μετανοούντων, ἡ εὐλογία τοῦ γάμου, ἡ μετάδοσις εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς χρίσεώς των μὲ ἡγιασμένον ἔλαιον καὶ ἡ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μεταδιδομένη χάρις εἰς τοὺς κληρικούς. Πᾶσαι αὗται αἱ τελεταί, ἐπειδὴ μὲ ὄρατὰ σημεῖα μετεδίδοτο εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ Θεοῦ, καλοῦνται μυστήρια, ἅτινα ἦσαν ἐπτά: τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐορτῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς περιόδου ταύτης

1. Τοιαῦτα σύμβολα ἦσαν: Κριὸς ἢ ἄρνός ἢ ποιμὴν εἰκονίζοντα τὸν Χριστόν. Περιστέρα εἰκονίζουσα τὴν ἀθωότητα. Φοινῆς, εἰκονίζον τὴν ἀνάστασιν. Τὸ σῆμα τοῦ σταυροῦ, εἰκονίζον τὸν Χριστόν κτλ.

ηυξήθη προστεθεισῶν τῶν ἑορτῶν τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως, τῶν Θεοφανείων καὶ ἄλλων ἑορτῶν εἰς μνήμην διαφόρων μαρτύρων, τιμῶνται δὲ καὶ ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ ἐκάστης ἑβδομάδος, ἀναμνησκουσαι τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἐνήστευον.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους ἦτο ἔργον τῶν ἀποστόλων. Οὗτοι ἔλαβον ὡς βοηθοὺς καὶ συνεργάτας τῶν τοὺς λεγομένους διακόνους καὶ κατόπιν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἐπισκόπους. Τούτους ἐξέλεγον ἐκ τῶν εὐ-

Εἰκ. 5. Ἡ δεομένη Παρθένος.

Τειχογραφία ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ κατακόμβης τῆς Ἀγ. Ἀγνῆς ἀνήκουσα εἰς τὸν Δ' αἰῶνα.

σεβῶν χριστιανῶν καὶ ἔχειροτόνουν θέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν θεῖαν χάριν. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀποστόλων, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας διεδέχθησαν αὐτοὺς οἱ Ἐπίσκοποι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξηρτῶντο οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῶν κληρικῶν. (1)

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ ἐπίσκοποι τῶν Μητροπόλεων τῶν ἐπαρχιῶν, συνεκάλουν τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὰς συνόδους (συνελεύσεις) εἰς τὰς ὁποίας συνεσκέπτοντο

1. Κληρικοὶ καλοῦνται οἱ χριστιανοὶ οἱ ἐκλέξαντες ὡς κληρον (ἔργον) τὴν διακονίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς, ὁμοίως εἰς τὸν ἀποστόλου Πέτρου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

περὶ γενικωτέρων ζητημάτων. Φυσικὸν ἦτο τῶν συνόδων τούτων νὰ εἶναι πρόεδροι οἱ ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν, λεγόμενοι Μητροπολίται. Οὗτοι ἐτύγγανον πρωτεῖον τιμῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀξίωμα μεγαλειότερον τοῦ ἐπισκόπου, ἀμφότεροι δὲ ὡς διάδοχοι τῶν ἀποστόλων, ἦσαν μεταξὺ τῶν ἴσοι, ὅπως καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ὡς πρωτεύοντες Μητροπολίται διεκρίθησαν ὁ τῆς Ῥώμης, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας, ὄντες ἐπίσκοποι τῶν μεγαλειτέρων χριστιανικῶν κέντρων.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν ἦσαν ἄμειπτα. Ἐθεώρουν ἑαυτοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ ἠγαπῶντο ὡς ἀδελφοί. Ἡ ἀγάπη μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἐδεικνύετο διὰ τῶν φιλανθρωπικῶν αὐτῶν ἔργων. Εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινωνίας ἀνυψώνεται ἡ γυνή, ἥτις ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἐθεωρεῖτο δούλη τοῦ ἀνδρὸς καὶ εὐλογεῖται ὁ γάμος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Τὰ βάρβαρα ἔθιμα τῶν θηριομαχιῶν καὶ τῶν μονομαχιῶν ἐκλείπουν καὶ καταργεῖται ἡ ἐξευτελίζουσα τὸν ἄνθρωπον δουλεία. Πολλοὶ τέλος ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ μετέβαινον εἰς ἔρημα μέρη, ὅπου μὲ αὐστηρὰς νηστείας καὶ προσευχὰς ἀφοσιούμενοι εἰς τὸν Θεόν, ἐπεδίωκον τὴν χριστιανικὴν τελειότητα, ἐκαλοῦντο δὲ ἀσκηταί.

Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη (εἰκὼν Βυζαντινοῦ χειρογράφου).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (313—867)

§ 8.

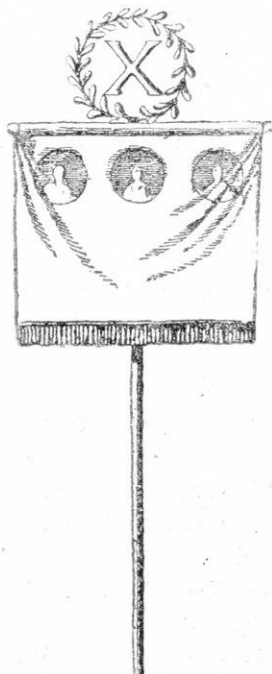
Ὁ χριστιανισμὸς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες.

Ἄπαντες οἱ πρὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες κατεδίωξαν μὲ μέγαν φανατισμὸν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ διωγμοὶ κατέπαυσαν, οἱ χριστιανοὶ ἐκτελοῦν ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικὰ των καθηκόντα καὶ ὁ χριστιανισμὸς γίνεται θρησκεία ἀνεκτὴ εἰς τὸ ἀπέραντον Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναϊσσὸν τῆς Μοισίας⁽¹⁾ κατὰ τὸ 288 μ. Χ. καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς χριστιανῆς Ἑλένης, ἀπὸ τὴν

1. Ναϊσσὸς εἶναι ἡ σημερινὴ Νίσσα, Μοισία δὲ ἐκαλεῖτο ἅπασα ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἠλείρου, Μακεδονίας καὶ Θυράκης χώρα, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν.

ὁποῖαν βέβαια θὰ εἶχε διδαχθῆ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Αὐγουστον (αὐτοκράτορα). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἕξ Αὐγουστοὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων πεποιθῆσιν εἰς τοὺς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπειτέλουν τὸν στρατὸν του καὶ εἰς τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν, διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους κατὰ

Εἰκ. 7. Τὸ Λάβαρον.

τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξῆλθε νικητής. Ὄταν κατὰ τὸ 312 ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ἐνίκησεν αὐτὸν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Τιμίου Σιαυροῦ, τοῦ ὁποῖου τὸν τύπον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα» εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν μεσημβριανὰ τινά, κατὰ τὴν ὁποῖαν προσήχετο ζητῶν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπειτύπωσε τὸ φανερὸν εἰς τὸν οὐρανὸν σημεῖον ἐπὶ λαβάρου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε προηγεῖτο τοῦ στρατοῦ εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας (Εἰκ. 7).

Ἡφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τὸ ἔτος 313 ἐξεδόθη εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλᾶνον) ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ ὁμολογοῦν ἐλευθέρως τὴν θρησκείαν των, ἐπεστρέφοντο δὲ οἱ ναοὶ καὶ τὰ κτήματα τῶν χριστιανῶν, τὰ ὁποῖα πρὸ μικροῦ εἶχον δημευθῆ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅταν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ 323 ἔγινε μονοκράτωρ, κατέστησε τὸν χριστιανισμὸν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἄν καὶ μετὰ ζήλου ὑπερήσπιζε τὸν χριστιανισμὸν, ὧν εἰλικρινῆς ὁπαδὸς τῆς ἀγάπης καὶ πειθοῦς, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, οὐδένα εἰδωλολάτρην κατεδίωξεν, ἀλλ' ἄφηκεν αὐτοὺς ἐλευθέρως εἰς τὴν λατρείαν των καὶ μόνον μερικοὺς ναοὺς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔκλεισε, ἕνεκα τῶν τελουμένων εἰς αὐτοὺς ἀκολασιῶν. Ἐπροστάτευσεν μόνον τοὺς χριστιανούς προτιμῶν αὐτοὺς εἰς τὰς ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις, ἐπέτρεψεν εἰς τὰς ἐκκλησίας νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς δούλους, ὥρισεν διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἄργίαν καὶ ἐκόσμησε πολλὰς πόλεις μὲ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς.

Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ Κωνσταντῖνος, μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ὅπου ἕνεκα τῶν ὑπαρχόντων ἐκεῖ πολλῶν ἐθνικῶν μνημείων, δύσκολα θὰ ἐκυριάρχει ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, εἰς τὸ Βυζάντιον. Τὸ ἔτος 330 ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασεν Νέαν Ῥώμην, ὁ δὲ λαὸς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν πόλιν ταύτην ἐκόσμησε μὲ ὠραῖα κτίρια, θέατρα, κρήνας, καὶ μὲ μεγαλοπρεπεστάτας χριστιανικὰς ἐκκλησίας, ὅπως ἦτο ἡ ἐκκλησία τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Οὕτω ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε κέντρον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔγινε καὶ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος δικαίως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καλεῖται ἰσαπόστολος. δύνатаι δὲ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους (1).

1. Εἰς τὴν μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἁγίαν Ἐλένην ὀφείλεται ἡ τιμὴ τῆς εὐρέσεως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τοῦ τιμίου Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἀνυψώθη πανηγυρικῶς μέσα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἠλοιοποίησε ἐπὶ τοῦ νότιου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτικῆς

Οἱ διαδεχθέντες τὸν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορες ἐπροστάτευσαν τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὴν σύνεσιν τοῦ Κωνσταντῖνου. Πολλάκις, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μετεχειρίσθησαν βίαια μέσα κατὰ τῶν ἐθνικῶν, ἤτοι ἔκλειον ἢ κατέστρεφον τοὺς ναοὺς των καὶ τὰ εἰδωλα, ἀπηγόρευον τὰς θυσίας καὶ μὲ πάντα τρόπον ἐπέεζον αὐτοὺς νὰ γίνουν χριστιανοί, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας (527—565), ὁ ἀνεγείρας τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἔκλεισε τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς ἐκδιώξας ἀπὸ αὐτὰς τοὺς ῥήτορας καὶ φιλοσόφους, διότι ἠγάπων τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Κωνσταντῖνου, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἦτο ὁ Ἰουλιανὸς (361), ὁ κληθεὶς ἀποστάτης ἢ παραβάτης, διότι ἐνῶ ἀνετρόφη χριστιανικῶς, ὅταν ἐγένεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν εἰδωλολατρείαν. Αἱ προσπάθειαι ὅμως αὐταὶ τοῦ ἄλλως σοφωτάτου καὶ ἱκανωτάτου τούτου αὐτοκράτορος ἀπέτυχον, διότι δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ σβεσθῇ τὸ λάμπρον φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἰουλιανὸς πολεμῶν νικηφόρος κατὰ τῶν Περσῶν κατὰ τὸ 363 ἐφονεύθη καὶ λέγεται ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς εἶπε «Νενίκηκάς με Γαλιλαῖε!»

§ 9.

Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς. Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας.

Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἡ ὁποία μετεφέρθη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βυζάντιον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνῃ Λατινική. Ὁ Ἑλληνισμὸς μαρνανθεὶς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν βόρειον Ἀνατολήν, Ἡ Κωνσταντινούπολις ὅθεν εὐρέθη ἑλληνικὴ πρωτεύουσα μέσα εἰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία παρέλαβεν ἤδη ἀπὸ τὸν ἑλληνισμὸν τὴν γλῶσσαν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς ἀναζωογονεῖται μὲ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐμφανίζεται ὡς νέος πλέον ἑλληνισμὸς μὲ τὸ ἀρχαῖόν του ἔνδυμα, ἀλλὰ μὲ νέον πνεῦμα, τὸ Χριστιανικόν. Τοιοῦτοτρόπως ἠνώθησαν εἰς τὴν νέαν Ῥωμαϊκὴν πρωτεύουσαν δύο μεγάλαι δυνάμεις, ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκπαίδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποσπᾶται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν Δύσιν, δημιουργεῖται δὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ στοιχεῖα εἶναι Ἑλληνικά, καὶ ἠθικὴ δύναμις του ὁ χριστιανισμός. Τὸ κράτος τοῦτο διατηρεῖ μόνον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, οἱ δὲ κάτοικοί του ὀνομάζονται μὲν ἀκόμη Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ Ῥωμαῖος κατήντησε νὰ σημαίνῃ Ἑλλήν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς Κωνσταντινουλεως, ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ Ἑλληνικὴ Χριστιανικὴ αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ἐκ τῆς θέσεώς της ἐκλήθη Ἀνατολική, ἐκ δὲ τῆς πρόφην ὑπαρχούσης ἐκεῖ χώρας, Βυζαντινὴ. Ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ζῆ πλέον αὐτοτελῶς, ἀπὸ τῆς διατρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν (395). Κατὰ δὲ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ὅτε βάρβαροι λαοὶ κατέλαβον τὴν Δύσιν, ὡς βασιλεύουσα πόλις τοῦ κόσμου μένει ἡ Κωνσταντινούπολις, διότι ἡ Ῥώμη ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι τοιαύτη.

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις ὁ ἑλληνισμός καὶ ὁ χριστιανισμός, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὡς εἶδομεν ἐστηρίζετο, συμπληροῦν ἡ μία τὴν ἄλλην. Πάντες οἱ διανοοῦμενοι, γεωγράφοι, μαθηματικοί, ἀστρονόμοι, μουσικοὶ κ.λ.π. ἀσχολοῦνται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν θεολογίαν, ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη φέρει χαρακτηῖρα ἐκκλησιαστικὸν καὶ θεολογικόν. Ὁμοίως πάντες οἱ θεολόγοι εἶναι κάτοχοι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ ἀσχολοῦνται νὰ συνδυάσουν ταύτην πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοῦ συνδυασμοῦ φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ ἐπέτυχον θαυμασίως οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐθριάμβευσαν δὲ ὡς πρὸς τοῦτο οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τιμώμενοι διὰ τοῦτο μέχρι σήμερον καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τῆς παιδείας.

Αἱ **σχέσεις** πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἦσαν ἀριστοι. Ὁ αὐτοκράτωρ λαμβάνει τὸ διάδημά του ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις οὕτω ἐπικυρώνει τὴν ἀναγόρευσίν του (1). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 497 ἡ Ἐκκλησία

1. Πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐστέφθη διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς εἰς τὸν ναὸν τῆς θείας Σοφίας, ἦτο ὁ Λέων Α' (457—474), ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἀνεβιβάζετο ἐπισημῶς εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ μόνον τοῦ στρατοῦ.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπιδοκιμάζει καὶ εὐλογεῖ ἀπαραιτήτως τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν θρόνον του, τελουμένης τῆς σχετικῆς ἱεροτελεστίας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπεμβαίη καθόλου εἰς τὴν ἐκλογὴν του.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐξωτερικῶς μὲν παλαίει, μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων ἐπιδρομῶν καὶ διασφῶζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ κράτους, ἐσωτερικῶς δὲ πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Πατριάρχου, φροντίζει διὰ τὴν ὀργάνωσιν ταύτης, διὰ τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τὴν διατήρησιν ταύτης ἀμολύντου ἀπὸ τὰς ἐμφανιζομένας αἱρέσεις. Ἡ συνεργασία αὕτη Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ καθορισθῇ σαφῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ὡς τίτλον τιμῆς τὸ ὄνομα «ὀρθόδοξος».

§ 10

Αἱρέσεις τῆς Β'ς περιόδου.

Ὅπως κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνεφάνησαν πολλοὶ αἱρετικοὶ Ἐπειδὴ δὲ εἶχον παύσει οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τούτους ἠνωμένους, ἔγιναν ἤδη οἱ αἱρετικοὶ περισσότεροι καὶ θρασύτεροι. Αἱ συζητήσεις μεταξὺ αἱρετικῶν καὶ ὀρθῶς φρονούντων χριστιανῶν ἐγίνοντο τώρα οὐχὶ μὲ ἡρεμίαν καὶ ἀδελφικὸν πνεῦμα, ὅπως ἀπῆται ἡ Εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ μὲ φανατισμὸν καὶ πείσμα, μεταδιδόμενον ὅχι μόνον εἰς λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς αὐτοκράτορας. Αἱ αἱρέσεις αὗται ἐδημιουργοῦσαν σφοδρὸν μῖσος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ ἔγιναν αἰτία νὰ χυθῇ οὐχὶ ὀλίγον χριστιανικὸν αἷμα. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία καθώρισε καὶ διειτύλωσε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τοὺς δὲ αἱρετικούς ἀπέκλεισε πάσης ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς.

Αἱ κυριώτεραι τῶν αἱρέσεων τούτων ἦσαν αἱ ἑξῆς :

1. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, πρεσβυτέρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ Ἀρειος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἀντιθέμενος πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ

Ἰησοῦς εἶναι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀναρχος ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα. Ἡ ἀρειανὴ αὕτη ἔρις ἀρχίσασα ἀπὸ τοῦ 300 μ.Χ. καὶ προσελκύσασα πολλοὺς ὁπαδοὺς, συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ 150 ἔτη.

2. Ἡ αἵρεσις τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως (341), τοῦ κληθέντος πνευματομάχου. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, περιορίζων οὕτω τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς δύο.

3. Τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας, διδάσκοντος ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μὲν τέλειος Θεός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τέλειος ἄνθρωπος, μὴ παραλαβὼν ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐνῶ ἡ ὀρθὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

4. Τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως (428). Ὁ Νεστόριος ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησεν ἀπλοῦν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠνώθη μετὰ τὴν γέννησιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔνεκα δὲ τούτου ὠνόμαζεν αὐτὴν οὐχὶ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Ἡ θεωρία αὕτη ἦτο τελείως ἀσύμφωνος πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχουν ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἠνωμένα ἁρμονικῶς καὶ ἀδιαιρέτως. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Νεστορίου ἀπετέλεσαν ἰδίαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, διεσφύθησαν δὲ μέχρι σήμερον ἐλάχιστοι εἰς τὰς Ἰνδίας.

5. Ἡ αἵρεσις τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐτυχοῦς, συγχρόνου περιπότου τοῦ Νεστορίου. Οὗτος πολεμῶν τὸν Νεστόριον περιέπεσεν εἰς ἑτέραν πλάνην, διδάσκων, ὅτι εἰς τὸν Χριστόν ὑπάρχει μόνον ἡ θεία φύσις, διότι ἡ ἀνθρωπίνη ἀπεροφήθη καὶ ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῆς θείας. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν μονοφυσιτῶν, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἠνώθησαν ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, δὲν εἶναι δηλαδὴ, οὔτε διηρημένα, ἀλλ' οὔτε καὶ συγχωνευμένα. Οἱ μονοφυσῖται ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερας Ἐκκλησίας. Μονοφυσιτικαὶ ἐκκλησίαι ὑπάρχουν σήμερον ἢ τῶν Ἰακωβιτῶν, περιλαμβάνουσα τοὺς ὀλίγους μονοφυσίτας τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας καὶ Παλαιστίνης, ἢ τῶν Ἀρμενίων, ἢ τῶν Κοπτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἢ τῆς Ἀβηθσονίας.

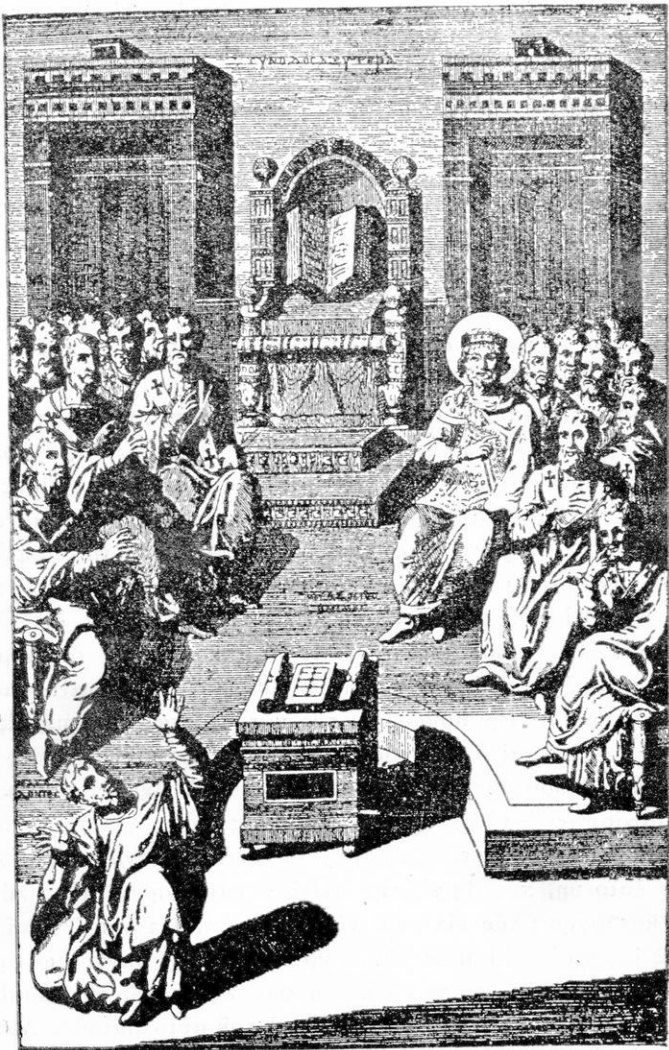
6. Ἡ αἵρεσις τῶν μονοθελητῶν, τῆς ὁποίας σπουδαιότερος ὄπαδός ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ὀνώριος. Οὗτοι, ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχει ἡ θεία θέλησις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις, οὐχὶ ἐναντία πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης εἰς τὴν θείαν, ὑπεστήριζον ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν Χριστὸν μόνον μία θέλησις, ἡ θεία. Λείψανα τῶν αἰρετικῶν τούτων ὑπάρχουν εἰς τινα μονὴν τοῦ ὄρους Λιβάνου, καλουμένην τοῦ Μάρωνος, ὀνομαζόμενοι Μαρωνῖται, τελευταίως ἐνωθέντες μετὰ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

7. Ἡ αἵρεσις τῶν εἰκονομάχων γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν μετὰ τὸ ὄνομα «εἰκονομαχικὴ ἔρις», ἡ ὁποία περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (726—842) διαρκέσασα, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πολέμους, σκληροὺς διωγμοὺς καὶ ἀνεπανορθώτους καταστροφάς. Ὁ δημιουργὸς τῆς ἔριδος ταύτης ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰσαυρος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ ἀμαθὴς ὄχλος μετέβαλε τὸν πρὸς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων σεβασμὸν εἰς λατρείαν, ὀφειλομένην μόνον εἰς τὸν Θεόν. Ἐκτὸς τούτου ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ηὔξηθη καταπληκτικῶς, διότι πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοί, οὐχὶ ἀπὸ θεῖον ζῆλον, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπηλλάσσοντο οἱ μοναχοί. Αἱ δὲ ἐορτάσιμοι ἡμέραι, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν εἰργάζοντο, ἔγιναν τόσον πολλαί, ὥστε ὑπῆρχε κίνδυνος οἰκονομικῆς καταστροφῆς. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη μία μερὶς διανοουμένων ἐπιθυμούντων τὴν διόρθωσιν τῆς καταστάσεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰσαυρος.

Τὴν διόρθωσιν ταύτην ἐπιδιώκων ὁ Λέων ἐνόμισε καλὸν νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰς εἰκόνας. Ἀντὶ ὅμως νὰ φροντίσῃ νὰ διδαχθῇ ὁ λαὸς, ὅτι ὀφείλει νὰ τιμᾷ μόνον τὰς εἰκόνας καὶ οὐχὶ νὰ τὰς λατρεύῃ, προσέβη εἰς τὴν τελείαν κατάργησιν τῶν εἰκόνων. Ἡ κατάργησις τῶν εἰκόνων ἐξῆγειρε τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς μοναχοὺς καὶ οὕτως ἐδημιουργήθησαν δύο θανασίμως μισούμενα στρατόπεδα, τὸ τῶν εἰκονοφίλων καὶ τὸ τῶν εἰκονομάχων. Οἱ εἰκονομάχοι ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος καὶ τῶν διαδόχων του, ἐφανατίσθησαν καὶ πολλάκις ὤρμων εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ κατέστρεφον τὰς εἰκόνας, ἐπυροπόλουν τὰ σχολεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας, κατέστρεφον τὰς Μονὰς, ἐβεβήλωναν

τὰ ἱερὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ ἐν γένει διέπραξαν ἀνοσιουργήματα καταισχύνοντα τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ.

*Εἰκ. 8. Ἡ Δεύτερα Οἰκουμενικὴ
σύνοδος (ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου).*

Εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἔδωκε τέλος κατὰ τὸ 843
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἡ ὁποία ἐπέτυχε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς χρήσεως τῶν εἰκόνων καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς τῶν εἰκόνων, ἀποδίδεται σεβασμὸς πρὸς τὰ παριστανόμενα πρόσωπα καὶ οὐχὶ λατρεία, ἧτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεόν.

Handwritten: 25/11/36

§ 11

Περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων

Ὅταν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρουσιάζοντο αἰρέσεις ἢ ἄλλο γενικώτερον ζήτημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπῆρκον νὰ λύσουν αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, εἰς ὀριζόμενας ὑπ' αὐτῶν πόλεις, αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ὀνομαζόμεναι οὕτω, διότι εἰς ταύτας ἀντιπροσωπεύοντο ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς οἰκουμένης.

Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ὀνομαζόνται δόγματα, ὅροι, σύμβολα, αἱ δὲ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν ὀνομαζόνται κανόνες. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησίαν κυβερνᾷ καὶ ἐνισχύει αὐτὸς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θεωρούμενος ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους παρίσταται ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς καὶ συνεπῶς καὶ τὸ ἐνισχῶν αὐτὰς Ἅγιον Πνεῦμα, αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων εἶναι θεόπνευστοι καὶ ἐπομένως ἦσαν ἀνέκκλητοι· διὰ τοῦτο ἐθεωροῦντο νόμοι τοῦ Κράτους, πάντες δὲ οἱ μὴ συμφωνοῦντες πρὸς ταύτας ἐκηρύσσοντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι εἶναι ἐπτά, συγκροτηθεῖσαι ἅπασαι πρὸ τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, αἱ ἐξῆς :

Ἡ *πρώτη*, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ 325 ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ εἰς ἣν προσῆλθον

A. Παππαδάτου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία—Ἐκδόσεις Γ'. 3

318 πατέρες (1). Αί σπουδαιότεραι αποφάσεις τῆς συνόδου ταύτης ἦσαν ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἁρειανῶν ὡς αἰρετικῶν, ὁ καθορισμὸς ὡς ἡμέρας πρὸς ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα τῆς πρώτης Κυριακῆς μετὰ τὴν πανσέληνον, τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας καὶ ἡ σύνταξις τῶν ἑπτὰ πρώτων ἄρθρων τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

Ἡ **Δευτέρα**, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 381 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐξ 150 πατέρων. Τὰ κυριώτερα ἔργα τῆς ἦσαν ἡ καταδίκη τῶν αἰρετικῶν Μικεδονίου καὶ Ἀπολλιναρίου καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως (Εἰκ. 8).

Ἡ **Τρίτη**, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Ἐφεσον κατὰ τὸ 431 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐκ 200 πατέρων, ἧτις πλὴν ἄλλων ἀποφάσεων, κατεδίκασε τοὺς αἰρετικοὺς νεστοριανούς.

Ἡ **Τετάρτη**, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Χαλκηδόνα τὸ ἔτος 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας εἰς τὴν ὁποίαν παρίσταντο 630 πατέρες. Αὕτη κατεδίκασε τοὺς μονοφυσίτας καὶ διέτύπωσε τὴν ὀρθὴν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ὅτι «ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, εἷς γνωριζόμενος ἐν δυσὶ φύσεσιν ἐνωθείσαις ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως κτλ.».

Ἡ **Πέμπτη**, ἐξ 165 πατέρων, συγκληθεῖσα τὸ ἔτος 553 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καταδικάσασα δὲ διάφορα συγγράμματα νεστοριανιζόντων θεολόγων.

Ἡ **ἕκτη** ἐκ 289 πατέρων, συγκροτηθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου, τὸ ἔτος 680, καταδικάσασα τοὺς αἰρετικοὺς μονοθελήτας καὶ

Ἡ **ἑβδόμη**, ἧτις συνεκροτήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ ἔτος 787 ἐπὶ αὐτοκρατείας Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ἐπιτροπευούσης τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ'. Ἡ σύνοδος αὕτη, εἰς ἣν προσῆλθον 350 πατέρες, ἐθέσπισε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ διὰ τῶν εἰκόνων παριστανόμενα ἱερὰ πρόσωπα, ἐκδηλούμενον μὲ τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν αὐτῶν καὶ οὐχὶ μὲ λατρείαν, ἧτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν 2.

1. Πατέρες καλοῦνται οἱ συνεχόμενοι ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς Οἰκουμ. συνόδους.

2. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἡμῶν ἀποδέχεται καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν καλουμένων *Τοπικῶν Συνόδων* τῶν ἀναγνωρισθεισῶν ὑπὸ τῶν Οἰκουμ.

§ 12.

**Α'). Ἕλληνες πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Βαν περίοδον.**

Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην περίοδον ἀνεφάνησαν οἱ σπουδαιότεροι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως δὲ κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ὅστις διὰ τοῦτο καλεῖται χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἐστήριξαν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς θύραθεν σοφίας, τῆς ὁποίας εἶχον πλήρη γνῶσιν καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησαν πᾶσαν ὀρθὴν σκέψιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τῶν ἐμφανισθέντων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦσαν οἱ ἑξῆς :

1. **Ἀθανάσιος ὁ Μέγας.** Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸ ἔτος 295. Ἐκλεγείς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ 47 ἔτη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 20 ἔτη ἔζησεν ἐξόριστος, ἐπὶ δέκα φορές ἐξορισθεὶς ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοὺς ὑποστηρίζοντας τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀρείου. Τὰ διασωθέντα συγγράμματά του καταπολεμοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς αἰρετικούς καὶ μάλιστα τοὺς ἀρειανούς.

2. **Βασίλειος ὁ Μέγας.** Γεννηθεὶς τὸ 330 εἰς Καισάρειαν, ἐμορφώθη χριστιανικῶς, μεταβὰς δὲ εἰς Ἀθήνας ἐδιδάχθη τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὁητορικὴν. Κατὰ τὸ 370 ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του, ὅπου ἵδρυσεν πτωχοκομεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον διέθεσεν ὄχι μόνον τὴν περιουσίαν του, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅ,τι εἰσέπραττεν ὡς ἐπίσκοπος. Ὁ Βασίλειος ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, λόγους καὶ ἐρμηνείας τῶν Ἁγίων Γραφῶν, καταφαίνεται δὲ εἰς τὰ βιβλία του τὸ θάρρος του εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας, ἡ κλασσικὴ μόρφωσίς του καὶ ἡ ἀκλόνητος πίστις εἰς τὸν Θεόν. Ἔργον

νικῶν. Τοιαῦται εἶναι ἡ ἐν Καρχηδόνι (256), ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ (314), ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ (315), ἡ ἐν Γάγγρᾳ τῆς Παφλαγονίας (330), ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ (341), ἡ ἐν Σαρδικῇ (347), ἡ ἐν Λαοδικείᾳ (360), ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει (395) καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ (418).

αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ φέρουσα τὸ ὄνομά του θεία λειτουργία 1.

3. **Γρηγόριος ὁ Νύσσης.** Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 331 καὶ ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου. Ἐὰν καὶ ἐσπούδασε τὴν ῥητορικὴν, διὰ τὰ ἀκολουθήσῃ δικαστικὸν στάδιον, τῇ προτροπῇ τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ ἔγινε μοναχός, κατὰ δὲ τὸ 372 πιεσθεὶς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Βασίλειον ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης. Ἀπέθανε τῷ 395 ἐγκαταλείψας πολλὰ συγγράμματά του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ἡ φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ μόρφωσίς του.

4. **Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.** Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 328 εἰς τὴν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Βασίλειον μὲ τὸν ὅποιον καὶ συνεσπούδασε. Κατὰ τὸ 361 χειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ γέροντος πατρός του καὶ ἐβροήθει τοῦτον εἰς τὰ καθήκοντά του, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν καὶ εὐγλωττίαν. Κατὰ τὸ 379 μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ὑφίσταντο πολλὰς πιέσεις ἀπὸ τοὺς ἄρειανούς, οἵτινες ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸν ὀπαδὸν των αὐτοκράτορα Οὐάλεντα, ἀπήγγειλε δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστασίας τοὺς σφζομένους θαυμασίους περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ πέντε λόγους τὸν, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπωνομάσθη «Θεολόγος». Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α', κατὰ τὸ 380, ἔγινεν ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἀγωνισθεὶς κατὰ τῶν αἰρετικῶν, εἶχε δημιουργήσει πολλοὺς προσωπικοὺς ἐχθρούς, ἡ δὲ παρουσία του

1. Τὸ θάρρος μὲ τὸ ὅποιον ὁ Μ. Βασίλειος ὑπερήσπιζε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν ἐπίτροπον τοῦ ἄρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος Μόδεστον, ὅστις τὸν ἐβίαζε νὰ παύσῃ πολεμῶν τοὺς ἄρειανούς, ἀπειλῶν αὐτὸν ὅτι θὰ τὸν ἐξορίσῃ, θὰ τοῦ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν, θὰ τὸν υποβάλλῃ εἰς μαρτύρια, θὰ τὸν θανατώσῃ. Ἀπειλήσέ με μὲ τίποτε ἄλλο, ἀπαντᾷ ψυχραιμότατα ὁ Βασίλειος, διότι τὴν μὲν ἐξορίαν δὲν φοβοῦμαι γινωρίζων ὅτι εἰς τὸν κόσμον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡσάν ξένος· δήμευσιν τῆς περιουσίας του δὲν φοβεῖται ὁ ἔχων ὡς τοιαύτην ὀλίγα ἐνδύματα καὶ ὀλίγα βιβλία· αἱ βάσανοι καὶ ὁ θάνατος δὲν μὲ τρομάζουν, διότι τὸ ἀσθενές μου σῶμα δὲν θὰ ἀνθέξῃ, ὁ δὲ θάνατος θὰ μὲ ἐνώσῃ ταχύτερα μὲ τὸν Θεόν.

ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν ταραχῶν, παρητήθη τοῦ θρόνου καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (391). Τοῦ Γρηγορίου διεσφύθησαν 45 λόγοι, 214 ἐπιστολαὶ καὶ ἀφθονα θρησκευτικὰ ποιήματα.

5. **Ἰωάννης ὁ ὀνομασθεὶς Χρυσόστομος** διὰ τὴν μεγάλην εὐγλωττίαν του. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη τὸ ἔτος 347 εἰς Ἀντιόχειαν. Χειροτονηθεὶς τὸ 386 πρεσβύτερος ἐδίδαξεν ἐπὶ δωδεκαετίαν εἰς Ἀντιόχειαν καὶ κατὰ τὸ 397, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς ἀρχιεπίσκοπος ἔγινε πρότυπον τελείου ποιμενάρχου μεταδίδων εἰς τὸν λαόν, ὃ ὁποῖος μέχρις ἀσφυξίας ἐγέμιζε τοὺς ναοὺς διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμά του, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐφρόντισε διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου, διὰ τὴν αὐστηρὰν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ἀπολιτίστους εἰσέτι λαοὺς. Τὴν κακίαν ἤλεγχε μὲ θάρρος ὁποῦδήποτε τὴν εὔρισκε καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκτησεν ἐχθροὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν. Οὗτοι ἐπέτυχον δις νὰ ἐξορισθῇ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐξορίαν του, ἀπέθανεν εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρμενίας (Κουκουσό), ἐκ τῶν πολλῶν κακουχιῶν, τὸ ἔτος 407.

Ὁ Χρυσόστομος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ῥήτωρ, κατέλιπε δὲ πάμπολλα συγγράμματά του, ἧτοι ὀμιλίας ἐρμηνευτικὰς τῶν Ἁγίων Γραφῶν, λόγους, ἐπιστολάς, ὡς καὶ τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομά του θείαν λειτουργίαν. Ὁ Χρυσόστομος μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὀνομασθέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας «οἱ τρεῖς Ἰεράρχαι», θεωροῦνται ὡς οἱ μεγαλείτεροι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, διότι κατώρθωσαν νὰ συνδυάσουν τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν μὲ τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἀνύψωσαν τὴν Θεολογίαν εἰς ἐπιστήμην

6. **Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.** Οὗτος ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐχὼν σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν ὑπὸ τινος μοναχοῦ καὶ ἐγένετο θερμὸς υπερασπιστὴς αὐτοῦ πολλὰ γράψας καὶ διδάξας ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου. Τοῦ ἹΔαμασκηνοῦ διεσφύθησαν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι καὶ τὸ σύγγραμμά του «πηγὴ γνώσεως», εἰς τὸ ὁποῖον διατυπώνει φιλοσοφικῶς τὰ χριστιανικὰ δόγματα.

§ 13.

**Β'.) Πατέρες και διδάσκαλοι εις την Δύσει
κατά την Βαν περίοδον.**

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τῆς Δύσεως
εις λατινικὴν γλῶσσαν διδάξαντες καὶ γράψαντες εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. **Ἀμβρόσιος** ἐπίσκοπος Μεδιολάνων. Οὗτος καταγόμενος ἐξ
εὐγενοῦς οἰκογενείας, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεν-
τιανοῦ (364—376) ἐπίτροπος δύο ἐπαρχιῶν τῆς σημερινῆς
Ἰταλίας μὲ ἔδραν τὸ Μεδιόλανον. Ἡμέραν τινὰ οἱ χριστιανοὶ
ἐφιλονίκουν συζητοῦντες περὶ τοῦ καταλλήλου προσώπου διὰ τὸν
κενωθέντα θρόνον τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων. Ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ
ὁποῖος ἦτο κατηχούμενος δηλ. ἐδιδάσκετο τὴν χριστιανικὴν πί-
στιν, ἵνα κατόπιν βαπτισθῆ, μετέβη ἐπὶ τόπου καὶ μὲ τὴν δια-
κρίνουσαν αὐτὸν εὐφράδειαν συνίστα ὁμόνοιαν. Αἴφνης ἤρχισαν
πάντες νὰ κραυγάζουν ζητοῦντες αὐτὸς νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἀρνηθεὶς κατ' ἀρχὰς τὴν τιμὴν ταύτην ἠναγ-
κᾶσθη ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῆ. Ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν ἐβαπτίσθη,
ἐχειροτονήθη εἰς τοὺς κατωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς
καὶ ἔγινεν ἐπίσκοπος (374). Ὁ Ἀμβρόσιος ἀνέλαβε τὸ ἔργον του
μὲ θεῖον ἐνθουσιασμόν, ἐλέγχων αὐστηρῶς πᾶσαν ἀντιχριστιανι-
κὴν πράξιν καὶ μὴ ὑποχωρῶν οὔτε πρὸ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος.
Οὕτω ἀπηγόρευσε τὴν εἴσοδον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ
Α' εἰς τὸν ναόν, διότι εἶχε διατάξει τὴν σφαγὴν πολλῶν Θεσσα-
λονικέων κακοποιησάντων τινὰς ἀξιωματικούς του, ἐπέτρεψε δὲ
εἰς αὐτὸν νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετὰ ὀκτάμη-
νον καὶ ἀφοῦ δημοσίᾳ ἐκήρυξε τὴν μετάνοιάν του (Εἰκ. 9). Ὁ
Ἀμβρόσιος ἔγραψε πολλὰ ἔργα ἐρμηνευτικὰ τῆς Ἀγ. Γραφῆς,
ἠθικά, ἐπιστολάς καὶ ὕμνους.

2. **Ἰερώνυμος**. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Λαυματίαν τὸ ἔτος
329 ἀπὸ γονεῖς εὐπόρους, οἱ ὁποῖοι φροντίζοντες διὰ τὴν κα-
λὴν μόρφωσίν του, τὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Ῥώμην. Βαπτισθεὶς
ἐκεῖ τὸ 360 μετέβη καὶ ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς
ἀκούων τὴν διδασκαλίαν διαφόρων ἐξεχόντων θεολόγων καὶ
μελετῶν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μεταβὰς τὸ
ἔτος 378 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, κατόπιν δὲ ἀπῆλθεν εἰς
τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔπειτα ἐπίσκοπος τῆς Πολιτικῆς Ῥώ-

μην, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 384 λησίων τοῦ ἐπισκόπου Δαμάσου. Ἐκεῖ κατὰ παράκλησιν τοῦ Δαμάσου διώρθωσε τὴν λα-

Εἰκ. 9. Ὁ Ἀμβρόσιος ἐμποδίζει τὸν Θεοδοσίον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. (Ἔργον τοῦ Ροῦμπενς, ζήσαντος τὸν ΙΖ' αἰῶνα)

τινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἣς ἐκαλεῖτο Ἰτάλα, καὶ κατήρτισε νέαν ^{Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς} μετάφρασιν, τὴν ὁποίαν ἐκτότε μετὰ χειρὸς εἶναι ἡ

δυτική Ἐκκλησία καὶ ἥτις ὀνομάζεται Βουλγάτα (=κοινή). Τέλος μετέβη εἰς Παλαιστίνην καὶ ἀπέθανεν εἰς Βηθλεέμ, εἰς ἡλικίαν 91 ἐτῶν. Ὁ Ἱερώνυμος ὑπῆρξεν εἰς ἕκ τῶν πολυγραφεωτάτων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀσχοληθεὶς εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας.

3. **Αὐγουστῖνος**, ὁ μεγαλύτερος πάντων τῶν Λατίνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη τῷ 354 εἰς τὴν Ταγάστην τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας. Ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν γονέων του διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς Καρχηδόνα, ἔζησε βίον πλήρη παρεκτροπῶν. Μετέβη κατόπιν εἰς Ῥώμην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεδιόλανον, ὅπου διορίσθη διδάσκαλος τῆς ᾠητορικῆς. Ἐκεῖ παρακινήθη ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου εἰς τὰ ὁποῖα ἐσύχναζε, ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ μετανοήσας καὶ ἀποδεχθεὶς ὀρθοῶς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τῷ 392 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰπλῶνος, παραθαλασσίας πόλεως τῆς Νουμιδίας. Ἡ ἐξαιρετικὴ σοφία του καὶ ἡ μεγάλη μόρφωσις του κατέστησαν τὸν Αὐγουστῖνὸν γνωστὸν ἐντὸς ὀλίγου εἰς ὅλην τὴν Δύσιν, τὰ δὲ πάμπολλα συγγράμματά του ἐχρησίμευσαν καὶ χρησιμεύουν ἀκόμη ὡς πηγὴ πάσης γνώσεως εἰς τοὺς θεολόγους τῆς δύσεως. Ὁ Αὐγουστῖνος παρ' ὅλην τὴν ἀξίαν του περιέπεσε εἰς τὴν πλάνην νὰ νομίζῃ, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μόνον ὑπὸ τῆς θείας χάριτος παρέχεται, ἀντιτιθέμενος οὕτω εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἣν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου.

4. **Γρηγόριος** ὁ ἐπονομασθεὶς **Διάλογος** ἀπὸ τὸ διαδοθὲν εἰς τὴν Ἀνατολὴν σύγγραμμά του «διάλογοι περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων ἰταλῶν ἁγίων». Οὗτος ἐγεννήθη εἰς Ῥώμην τῷ 550 ἐγένετο δὲ ἐπίσκοπος Ῥώμης τῷ 590 δεῖξας δραστηριότητα ἀξιοθαύμαστον. Ἐπὶ 14 ἔτη ἐπισκοπεύσας διοργάνωσε τὸν μοναχικὸν βίον, μετερρῦθμισε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἐγένεν ὁ πατὴρ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων διέθετε πᾶσαν εἴσπραξίν του.

§ 14.

**Διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Βαν περίοδον
καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα.**

Τὴν διοίκησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀνέλαβον οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι διηύθυναν ἔχοντες ὄδηγόν τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμηνικῶν συνόδων. Κληρικοί τώρα γίνονται πολλοὶ εὐγενεῖς τὴν καταγωγὴν διακρινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ τὰ προνόμια τὰ ὅποια ἐχορηγήθησαν εἰς τὸν κλῆρον, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπετρέπετο ὁ γάμος εἰς τοὺς κληρικούς πρὸ τῆς χειροτονίας των, ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, πλὴν σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων, ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τοὺς ἀγάμους κληρικούς. εἰς τὴν Δύσιν ὅμως, χωρὶς οὐδεμίᾳ διάταξις νὰ ἐπιβάλη τοῦτο, ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς κληρικούς.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶχον οἱ ἐπίσκοποι ἐκάστης ἐπαρχίας, εἰς δὲ τοὺς κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διακριθέντας Μητροπολίτας Ῥώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας προσετέθησαν οἱ ἐπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων. Οἱ πέντε οὗτοι Μητροπολίται ὀνομάζονται τώρα Ἐξαρχοὶ ἢ Ἀρχιεπίσκοποι, ἀπὸ δὲ τοῦ Ε' αἰῶνος Πατριάρχαι. Οἱ Πατριάρχαι οὗτοι, μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς περιφερείας των ἕκαστος, ἀπέτέλεσαν τὰ πέντε Πατριαρχεῖα, τὰ ὅποια περιελάμβανον ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ Πατριαρχεῖα ἦσαν μὲν τελείως ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ἐκυβερνῶντο ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεγνωρισμένων πλέον κοινῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ ἐθεώρουν ἑαυτὰ ὡς ἀδελφούς μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ καὶ κυβερνήτης ἦτο ὁ Χριστός.

Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνεμιγνύοντο καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὅποιοι γενόμενοι μονοκράτορες δὲν ἐλησμόνησαν τὴν θρησκευτικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ ἐθνικοὶ προκάτοχοί των. Ἡ τοιαύτη ἀνάμιξις πολλάκις ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν, διότι περιώριζε τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν πρὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Πολιτικῆς ἐκκλησιαστικῆς Πολιτικῆς

ξενος μεγάλης βλάβης, διότι πολλοὶ αὐτοκράτορες ἔκαμναν κατά-
χρησιν τῆς δυνάμεώς των, ἀπαιτοῦντες ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς τυ-
φλὴν ὑπακοήν, παρεβίαζον δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν καὶ
ἔξέδιδον νόμους πρὸς ἐπίλυσιν διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων
τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διὰ τὰ ὁποῖα μόνον οἱ κληρικοὶ ἦσαν
ἀρμόδιοι.

Μεταξὺ τῶν Πατριαρχῶν ἀπεδίδοντο πρωτεῖα τιμῆς εἰς τὸν

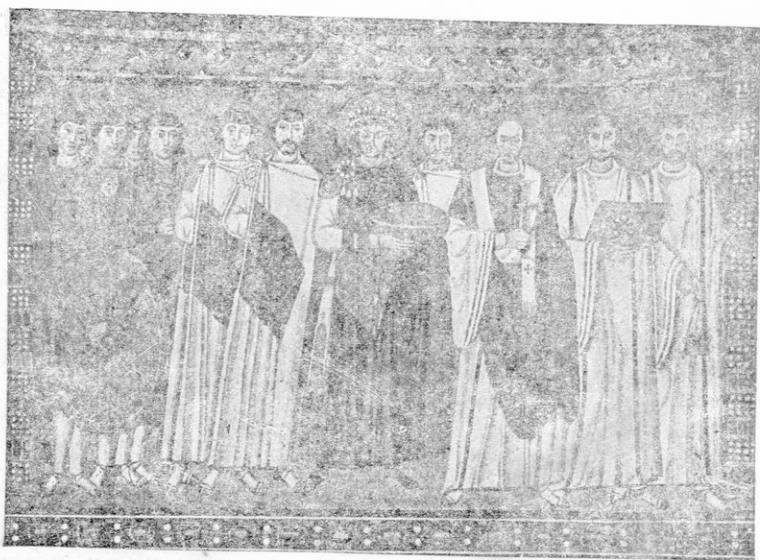

*Εἰκ. 10. Μεγαλοπρεπῆς Βασιλικὴ τοῦ Ε' ἢ ΣΤ' αἰῶνος,
Σφῶζεται σχεδὸν ἀκεραία εἰς Τουρμανὶν τῆς Συρίας.*

Πατριάρχην Ῥώμης ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Πάπας, διότι ἡ Ῥώμη
εἶχε διατελέσει πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου Ῥωμαϊκοῦ κράτους,
ὅμοια δὲ πρωτεῖα ἀνεγνώριζεν ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἰς
τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς νέας Ῥωμαϊκῆς
πρωτεύουσας, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.
Τὸ τιμητικὸν τοῦτο πρωτεῖον κατῶρθωσαν οἱ πάλοι εἰς τὴν Δύ-
σιν νὰ μεταβάλουν εἰς πραγματικόν, ἐπωφεληθέντες ἀπὸ τὴν
πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Δύσεως.

Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους Θεοδόσιος ὁ Α' ἀπο-
θνήσκων (395) διεμοίρασε τοῦτο εἰς τοὺς δύο υἱούς του Ἀρκά-
διον καὶ Ὀνώριον, δώσας εἰς τὸν πρῶτον τὴν Ἀνατολήν, εἰς δὲ
τὸν δεύτερον τὴν Δύσιν ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἑθνοῦ τῆς Περσίας, με-

χοις ἀρκετοὺς ἡγεμόνας, ἐπολέμησαν κατὰ τῶν ἀρνούμενων νὰ δεχθοῦν τὴν ἐξουσίαν των ἡγεμόνων. Ὅταν δὲ κατὰ τὸ 754 οἱ Λογγοβάρδοι ἠπέλιψαν νὰ καταλάβουν τὴν Ῥώμην, ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος, τοῦ ὁποῦ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν ὁ πάπας Στέφανος ὁ Γ', ἐνίκησε τοὺς Λογγοβάρδους καὶ ἐδῶρθε τὴν Ῥώμην εἰς τὸν πάπαν. Ἀπὸ τότε εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τῶν παπῶν, προσετέθη καὶ ἡ κοσμική.

Εἰκ. 12. Ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὴν ἀκολουθίαν του. Ψηφιδωτὸν τοῦ 8ου αἰῶνος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βιταλίου, τῆς Ἰταλικῆς πόλεως Ραβέννης.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν των ταύτην οἱ πάπαι ἐζήτησαν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ ἀξίωσις των στηρίζεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ εἰς ἀποστολικὰς διατάξεις, διέδωσαν δὲ πρὸς τὸν σκοτὸν τοῦτον παρερμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ διαφόρους διατάξεις ἀνυπάρκτων συγγραφέων. Ὅπως ἦτο φυσικόν, ἅπαντα ἡ λοιπὴ Ἐκκλησία, ἡ ἐκ τῶν λοιπῶν τεσσάρων Πατριαρχιῶν, ἀποτέλεσεν ἀνεπίσημο-

νήσεως ἠτένιζε πρὸς τὰς παρανόμους καὶ ἐγωϊστικὰς ταύτας τῶν παπῶν ἀξιώσεις.

§ 15

Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Βαν περίοδον.

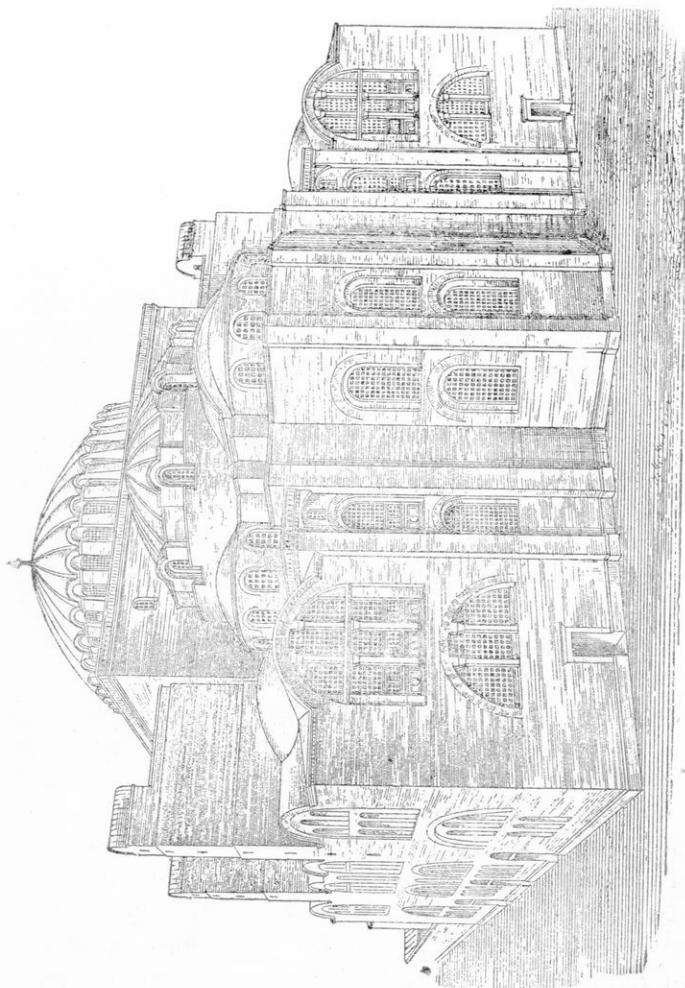
Ἡ *λατρεία*, τῆς Ἐκκλησίας ἐγινε μεγαλοπρεπῆς καὶ πομπώδης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἐπολλαπλασιάσθη, ἄφθονοι ὕμνοι συνετάχθησαν ὑπὸ ἐμπνευσμένων χριστιανῶν ποιητῶν καὶ ἀνεπίτυχθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Τὴν πρωτὴν τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, τῆς ὁποίας κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, μεῶρισμένην τάξιν, τὰ δὲ λοιπὰ ἕξ μυστήρια ἔλαβον πλέον ὁμοιόμορφον τύπον τελέσεως.

Οἱ χριστιανοὶ συνέρχονται διὰ τὸν λατρείαν τῶν ὄπως καὶ πρὶν εἰς τοὺς ναοὺς. Ἦδη οἱ ναοὶ γίνονται μεγαλοπρεπεῖς καὶ λαμβάνουν μόνιμον τύπον (εἰκ. 10). Κτίζονται ὄπως αἱ βασιλικαὶ στοαὶ δηλ. εἶχον σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου καὶ ξυλίνην στέγην, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς διπλὴν σειρὰν κίονων τοποθετημένων κατὰ μῆκος καὶ διαιρούντων τὸν ναὸν εἰς τρία μέρη καλούμενα κλίτη. Οἱ ναοὶ διηροῦντο εἰς τρία μέρη, εἰς τὸ Ἁγιὸν Βῆμα διὰ τοὺς κληρικούς, τὸν κυρίως Ναὸν διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸν Πρόναον διὰ τοὺς κατηχομένους δηλ. τοὺς διδασκομένους τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ μὴ βαπτισθέντας εἰσέει. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν ἐκοσμεῖτο μετ' εἰκόνας ἢ ἐπὶ τῶν τοίχων ζωγραφισμένας ἢ κινητάς. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔλαβον μεγίστην ἀνάπτυξιν αἱ καλαὶ τέχναι δηλ. ἡ ζωγραφικὴ, αἱ τοιχογραφίαι, τὰ ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ καὶ αἱ μικρογραφίαι (εἰκ. 12).

Ὁ ἄνω περιγραφεὶς ὄρθμος τῶν ναῶν ἔκαλεῖτο «Βασιλικὴ» (εἰκ. 10 καὶ 11) βραδύτερον δὲ ἐδημιουργήθη καὶ ἕτερος ρυθμὸς, ὁ Βυζαντινός, τοῦ ὁποίου πρότυπον ὑπῆρξεν ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν ναὸς τῆς Θείας σοφίας (εἰκ. 13). Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου

εἶχον σχῆμα σταυροῦ με̄ ἓνα μέγαν θόλον ἄνωθεν τοῦ μέρους
ἄνω ἐτέμοντο τὰ δύο σκέλη τοῦ σταυροῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κτίζονται ἐνίοτε καὶ ναοὶ κυκλω-

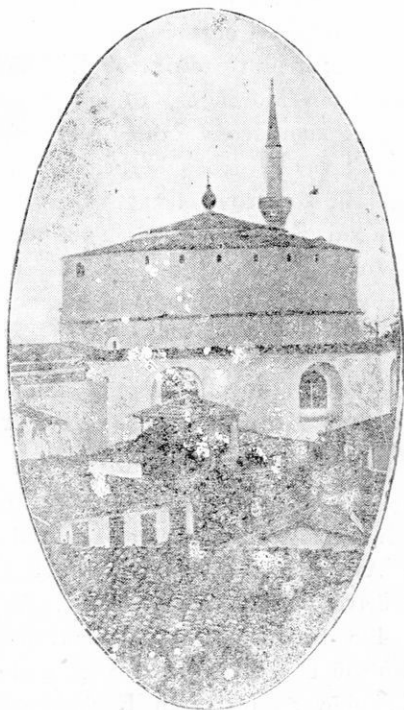
Εἰκ. 13. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ ναοῦ τῆς Θείας Σοφίας, ὅπως ἦτο περίπου ἐπὶ
Ἰουστινιανοῦ. Τὸ πρότυπον τοῦ Βυζαντινοῦ οὐθμοῦ.

τερεῖς (Εἰκ. 14), ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν ναῶν δὲν ἐπεκρά-
τησεν.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν δὲν διετήρησαν τὴν πρώτην ἀγνό-
τητα, διότι πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοί, οὐχὶ ἐκ ζήλου ἀλλ' ἐκ συμ-
φέροντος, ἕνεκα τῶν παρεχομένων εἰς τοὺς χριστιανοὺς προνο-

μίον. Ἐν σχέσει ὅμως πρὸς τὰ ἦθη τῶν ἐθνικῶν, ἦσαν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερα.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐσυστηματοποιήθη ὁ μοναχικὸς βίος. Αἱ ἀσκηταὶ τῆς προηγουμένης περιόδου ἐνοῦνται ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ ἀποτελοῦν μοναχικὰς κοινότητες. Πρῶτος συ-

Εἰκ. 14. Ὁ κυκλωτερὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ (5ου αἰῶνος)

στηματοποιήσας τὸν μοναχικὸν βίον ἦτο ὁ Παχώμιος, μαθητὴς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου ὁ ὁποῖος ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἠσκήτευσεν εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Παχώμιος κατὰ τὸ 340 ὑπεχρέωσε τοὺς μοναχοὺς νὰ ζοῦν μαζὶ ὑπὸ ὠρισμένους νόμους καὶ κανόνας ἰδρύσας Μονὴν εἰς τὴν νῆσον Ταβέρναν τοῦ Νείλου, ἀριθμοῦσαν μετὰ τὸν θάνατόν του 7000 μοναχοὺς. Ἐξ Αἰγύπτου διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν Ἀνατολὴν συστηματοποιηθεὶς τελειότερον ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὠρίσθησαν δὲ αἱ κυ-

ριώτεραι ἀρεταὶ τῶν μοναχῶν, αἵτινες ἦσαν ἢ παρθενία, ἢ ὑπακοή καὶ ἡ πτωχεία.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ μοναχικὸς βίος διεδόθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου μεταβάντος ὡς ἐξορίστου εἰς τὴν Ῥώμην, ὑπεστηρίχθη δὲ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκεῖ ἀκμάσαντας πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μοναχοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἠδύναντο νὰ τηρῶσιν ὅλας τὰς αὐστηρὰς μοναχικὰς διατάξεις, ἕνεκα τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, ὁ Βενέδικτος περὶ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος μετερρῦθιμισε τὸν ὄργανισμὸν τῶν Μονῶν ἐπὶ τὸ ἡπιώτερον καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς μοναχοὺς ὡς κυριωτέραν ἀπασχόλησιν τὴν ἐργασίαν.

Αἱ Μοναὶ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὠφέλησαν πολὺ, διότι πλὴν τῆς καλλιεργουμένης εἰς αὐτὰς χριστιανικῆς ζωῆς, ἐχρησίμευαν καὶ ὡς σχολεῖα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διὰ τε τὸν λαὸν καὶ τὸν κληρὸν, διὰ δὲ τῆς γινομένης εἰς αὐτὰς ἀντιγραφῆς χειρογράφων, διεσφύθησαν πολλὰ σοφὰ ἔργα τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

§ 16.

Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Βαν περίοδον. Μωαμεθανισμός.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη μὲ ἀξιόθαύμαστον ταχύτητα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν διεδόθη εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου καὶ ἀρκετοὶ διωγμοὶ ἐγίναν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ τῆς Περσίας τῷ 498 ἐγίναν νεστοριανοί. Ἐπίσης διεδόθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, εἰς δὲ τὰς Ἰνδίας ὑπῆρχε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος χριστιανικὴ Ἐκκλησία θεωροῦσα ἰδρυτὴν αὐτῆς τὸν Θωμᾶν.

Εἰς τὴν Δύσιν οἱ ἀπὸ Βορρᾶ ἐλθόντες κατὰ τὸν Δ', Ε', καὶ ΣΤ' αἰῶνα, οἱ ὅποιοι ἀνემίχθησαν μὲ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῆς καὶ ἀπετέλεσαν τὰ νεώτερα Εὐρωπαϊκὰ κράτη, παρέλαβον ἀπὸ τοὺς ἠττηθέντας ἔχι μόνον τὸν πολιτισμὸν των, ἀλλὰ καὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Πρῶτοι ἐκ τῶν λαῶν τούτων ἠσπᾶσθησαν τὸν χριστιανισμὸν οἱ Γότθοι, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς Μοισίαν καὶ Θράκην καὶ εἶτα ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἀπὸ τούτων μετεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ διὰ τούτων εἰς τοὺς Φράγκους, τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος.

Εἰς τὴν Ἰρλανδίαν ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη ὑπὸ τινος αἵμα λώτου καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Σκωτίαν ὑπὸ τινος Ἰρλανδοῦ Κολουμβᾶ, τοὺς δὲ Ἀγγλοσάξωνας ἐπέστρεψεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος, στείλας ἐκεῖ τὸ ἔτος 596 πολλοὺς Βενεδικτίνους μοναχοὺς. Εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας τέλος ἐπεκράτησεν ὁ χριστιανισμὸς τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος, θεωροῦσι δὲ οἱ Γερμανοὶ ἀπόστολόν των τὸν Ρουδτέρον.

Ἄλλ' ὅμως, ἐνῶ ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Δύσιν ταχύτατα ἐξηπλώθη καὶ προώδευσεν, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν δὲν ἐπέτυχεν ἡ ἐξιστάσις βαθέως. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων καὶ εἰς τὸν ἐμφανισθέντα μωαμεθανισμὸν, ὅστις ἀνάλογος ὢν πρὸς τὴν διανοητικὴν των κατάστασιν, ὑπερίσχυσε τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἰδρυτὴς τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας ἦτο ὁ Μωάμεθ, γεννηθεὶς εἰς Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τῷ 571. Ὁ Μωάμεθ ἔχων ἐκ φύσεως εὐγλωττίαν καὶ ὀξείαν ἀντίληψιν, παρέλαβε ἀπὸ τὴν Καϊνὴν καὶ Παλαιὰν Διαθήκην ὅτι τοῦ ἐχρειάζετο, τὸ ἀνέμιξε μὲ ἰδικὰς του θεωρίας καὶ ἐδημιούργησε μίαν θρησκείαν, ἀνάλογον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀγροίκων λαῶν, διὰ τοὺς ὁποίους προωρίζετο καὶ ὠνόμασε αὐτὴν Ἰσλάμ (=ὑποταγὴ εἰς τὸν Θεόν).

Τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Ἰσλάμ, τὸ καλούμενον Κοράνιον, περιέχει ἀπλουστάτως διδασκαλίαν, τῶν ὁποίων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι, ὅτι ὑπάρχει εἰς Θεὸς καὶ ὁ μεγαλείτερος τῶν προφητῶν του εἶναι ὁ Μωάμεθ, ὅτι οἱ πιστοὶ θὰ εὗρουν εἰς τὸν παράδεισον τὰς ὡραιότερας τῶν εἰς τὸν κόσμον ἀπολαύσεων (οὐρὶ), ὅτι πιστοὶ εἶναι οἱ κάμνοντες τακτικὰ νηστείας, προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας καὶ ὅτι αἱ φονεούμενοι εἰς τὸν πόλεμον πρὸς διάδοσιν τοῦ Ἰσλάμ κερδίζουν τὸν παράδεισον.

Διωχθεὶς ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν Μέκκαν, κατέφυγεν εἰς Μεδίαν μὲ πολλοὺς ὁπαδοὺς του, τὴν 28ην Ἰουλίου τοῦ 622, ἡμέραν τὴν ὁποίαν κατόπιν οἱ Μωαμεθανοὶ ἔθεσαν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των. Εἰς Μεδίαν ἐπέτυχεν ἡ ἀποκτήσις μέγαν ἀριθμὸν ὁπαδῶν, μεταχειρισθεὶς δὲ ἄλλοτε πειθῶ καὶ ἄλλοτε τὴν βίαν, ἐδημιούργησε τὸ Ἀραβικὸν Μωαμεθανικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦ Μωάμεθ, εἰς διάστημα 100 περίπου ἐτῶν, ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἰς ὅλην περίπου τὴν Ἀφρικὴν, εἰσεχώρησε δὲ διὰ τοῦ Γιβραλτᾶρ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν Πυρηναίων ὄρεων.

Εικ. 15. Ὁ πατριάρχης Φώτιος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ
ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (869-1454)

Α'. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

§ 17.

Εναρξίς τοῦ σχίσματος μεταξύ Ἀνατολικῆς
καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Πάπαι, ὡς ὀνομάσθησαν οἱ πατριάρχαι τῆς Ῥώμης, γε-
νόμενοι ἀπύλυτοι δεσπότες τῶν εἰς τὴν δύσιν χριστιανικῶν Ἐκ-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κλησιῶν, ἠθέλησαν νὰ γίνουν τοιοῦτοι καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ τιμητικὰ πρωτεῖα τὰ ὁποῖα τοὺς ἐδίδοντο. Τὴν προσπάθειάν των ταύτην ἐζήτησαν νὰ ὑποστηρίξουν διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, παρερμηνεύοντες διάφορα χωρία αὐτῆς καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ψευδῶν ἱστοριῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς αἰρετικά καὶ ἀσεβῆ βιβλία ἀνήκοντα εἰς διαστροφεῖς τῆς ἱστορίας, τῶν ὁποίων βιβλίων ἀεγνώρισαν ψευδῶς συγγραφεῖς διαφόρους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ὑποστηρίζουν πρὸ παντὸς ὅτι ἰδρυτῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος. Ἰσχυρίζοντο προσέτι ὅτι ὁ Πέτρος εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, διότι ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰς αὐτὸν «σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν κτλ.» (Ματθ. ΙΣΤ' 18). Ἐπομένως, λέγουν, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης, ὡς διάδοχος τοῦ ἡγεμόνος τῶν ἀποστόλων Πέτρου, ἔχει εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν τὸ πρωτεῖον, τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ οὕτω ὑποστηριζομένη θεωρία τῶν παπῶν εἶναι ψευδής, διότι ἰδρυτῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης δὲν εἶναι ὁ Πέτρος, ἀλλὰ ἰδιῶται χριστιανοί, μεταβάντες ἐκεῖ πρὸ τοῦ Πέτρου, τοῦ ὁποίου ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ μετάβασις ἀκόμη εἰς Ῥώμην. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ ἀπόστολοι ἐξουσιοδοτηθέντες ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν ἔγιναν ἐπίσκοποι ὀρισμένων πόλεων, ἀλλὰ ὅλοι μαζὺ ἦσαν ἐπίσκοποι ὅλης τῆς Ἐκκλησίας συνολικῶς. Τὴν φράσιν τέλος «σὺ εἶ Πέτρος κτλ.», εἶπεν ὁ Ἰησοῦς διδάσκων, ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀκλόνητος πίστις, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει πέτραν ἡτοι βράχον, λαβῶν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέτρου. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἠγνόει ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς φράσεως ταύτης, ὅτι ὁ Πέτρος εἶναι ὁ μόνος διάδοχός του, ἔπρεπεν ὅλοι αἱ Ἐκκλησίαι αἱ ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πέτρου νὰ προβάλουν ὁμοίαν πρὸς τὸν πάπαν ἀξίωσιν.

Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἀποβλέποντες οἱ πάπαι ἐζήτησαν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπέμβουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐνόμισαν ὅτι εὔρον ταύτην, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Γ' κατεβίβασεν ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν αὐστηρὸν μὲν τὰ ἤθη, ἀλλ' ἀπαίδευτον καὶ τραχὺν τοὺς τρόπους Ἰγνάτιον, ἀνεβίβασε δὲ τὸν διακρινόμενον τόσον διὰ τὴν μόρφωσίν του, ὅσον καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του Φώτιον, κατὰ τὸ ἔτος 858.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ', ἐπειδὴ ἐδημιουργήθη τα-
ραχὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι οἱ φίλοι τοῦ Ἰγνατίου δὲν ἀνε-
γνώριζον τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, συνεκάλεσε σύνοδον πρὸς λύ-
σιν τοῦ ζητήματος τούτου εἰς τὴν Κων)πολιν, εἰς τὴν ὁποίαν
προσεκλήθη καὶ ὁ τότε πάπας Νικόλαος Α', ὡς εἷς ἐκ τῶν πέντε
Πατριαρχῶν. Οὗτος ὁμως ἀπέστειλε δύο ἀντιπροσώπους μὲ ἐπι-
στολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φώτιον, δι' ὧν κατέκρινε
τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Φωτίου εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐδήλου, ὅτι ἡ ἀνα-
γνώρισις τοῦ Φωτίου ἐξηρτάτο ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἀνα-
κρίσεων, τὰς ὁποίας θὰ ἐνήργουν οἱ ἀντιπρόσωποί του! Ὡς ἦτο
φυσικόν, οὐδεμία προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ πάπα,
συνῆλθε δὲ ἡ σύνοδος τῷ 861 εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγ. Ἀποστό-
λων, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν καὶ οἱ παπικοὶ ἀντιπρόσωποι
καὶ ἀνεγνώρισε τὴν νομιμότητα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Φωτίου εἰς
τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Τοῦτο πληροφορηθεὶς ὁ πάπας, συνε-
κάλεσεν εἰς τὴν Ῥώμην ἰδικὴν του σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους τῆς
δύσεως, (863) ἡ ὁποία ἐθεώρησε καθηρημένον τὸν Φώτιον, καθή-
ρεσε δὲ καὶ ἐξώρισε καὶ τοὺς παραστάντας ἀντιπροσώπους του
εἰς τὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν τοιαύτην συμπεριφορὰν τοῦ πάπα, προσετέθη καὶ
ἔτερον ἐπεισόδιον μὲ τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ ὁποῖον ἔτι
περισσότερον κατέδειξε τὰς παραλόγους ἀξιώσεις αὐτοῦ. Κατὰ τὸ
860 προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν οἱ βούλγαροι, τῇ ἐνεργείᾳ
δύο ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου. Ὁ πά-
πας Νικόλαος θέλων νὰ ὑποτάξῃ τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν,
ἔπεισε τὸν βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βύγοριν νὰ ἀναγνωρίσῃ τοῦ-
τον ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κράτους τουδιότι δῆθεν διέ-
τρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκρά-
τορα, ἀπέστειλε δὲ λατίνους ἱερεῖς πρὸς ὀργάνωσιν τῆς βουλγαρι-
κῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα πάντα βλέπων ὁ Φώτιος, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν εἰσαγω-
γὴν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν νέων διδασκαλιῶν, ἀντιθεμένων
πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὰς ὁποίας αὐθαιρέτως οἱ πάπαι
ἐθέσπισαν, ἐξέδωκε τὸ 867 ἐγκύκλιον πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκό-
πους τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγνωστοποίησε τὰς αὐθαιρε-
σίας τοῦ πάπα καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς σύνοδον. Ἡ σύνοδος
αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος χίλιοι περίπου κληρικοὶ τῆς
Ἀνατολῆς, ἀπεδοκίμασε τὸν πάπαν καὶ τοὺς ὁμοφρονοῦντας

πρὸς αὐτόν, ἔκτοτε δὲ διεκόπη πᾶσα σχέσις μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔλαβεν ἀρχὴν τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

§ 18

Ὅριστικὸς ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆν Ἀνατολικήν.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Κων)πόλεως, μεταβολή τις ἐπελθοῦσα εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἠπείλησε τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ἀνατολῆς κατέλαβεν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών, δολοφονήσας τὸν Μιχαήλ. Οὗτος διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τῶν φίλων τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ πάπα, πρὸς στήριξίν του εἰς τὸν θρόνον, ἀνεβίβασε τὸ δεύτερον τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἐξώρισε τὸν Φώτιον καὶ στέλλει πρὸς τὸν πάπαν Ἀδριανὸν Β', διάδοχον τοῦ Νικολάου, ἐπιστολὴν ἀναγγέλλων τὴν μεταβολήν. Ὁ Ἀδριανὸς τότε συνεκάλεσεν εἰς Ρώμην σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, κατ' ἀπαίτησίν του δὲ συνεκροτήθη σύνοδος εἰς Κων)πολιν (869) ἐξ 100 μόλις ἐπισκόπων, ἧτις κατεδίκασε τὸν Φώτιον ὡς ἀποστάτην καὶ ἀεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν σύνοδον ταύτην τοὺς μὴ προσελθόντας ἀντιπροσώπους τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἀντικατέστησαν Σαρακηνοὶ ἔμποροι μετρηφισμένοι.

Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ, διότι ὁ Βασίλειος ἐξασφαλισθεὶς εἰς τὸν θρόνον του, συνησθάνθη τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματός του καὶ πρὶν παρέλθῃ τριετία ἀνεκάλεσε τὸν Φώτιον ἐκ τῆς ἐξορίας του, κατέστησε τοῦτον σύμβουλόν του καὶ διδάσκαλον τῶν τέκνων του καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου (878), ἀνεβίβασε πάλιν τοῦτον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Φώτιος τότε συνεκάλεσεν ἐν ἔτει 879 σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν ἀπεσταλμένοι τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς καὶ δύο τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου Η'. Ἡ σύνοδος αὕτη ἀπεκάλυψε τὰ ὑπὸ τῆς παποφί-

Ἡ φηλοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λου συνόδου τοῦ 869 ἀποφασισθέντα, ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον καὶ ἀπεκατέστησε τὴν ἀπειληθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωτίου τοῦ ὁποίου τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς ἐπύκρναν ὁ ἀγνώμων μαθητὴς του, υἱὸς τοῦ Βασιλείου, Λέων ὁ σοφός, καταβιβάσας αὐτὸν τοῦ θρόνου του, ἵνα ἀναβιβάσῃ τὸν ἀδελφόν του Στέφανον, ἐξηκολούθησεν ἡ ψυχρότης πρὸς τὸν πάπαν, ἢ ἀπόσχισις ὅμως αὐτοῦ δὲν εἶχε γίνεи ἐπισήμως. Ἀλλὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἐπετάχυναν τὸν ὀριστικὸν χωρισμόν.

Ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1042 γενόμενος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἐνόμισεν ὅτι, ἂν ἐπιτύχῃ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, θὰ ἐλάμβανεν ἐνίσχυσιν ἀπὸ τὸν πάπαν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει ὑψίστην πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Δύσιν, κατὰ τῶν ἀπειλούντων αὐτὸν Νορμανδῶν. Ἐγραψεν ὅθεν πρὸς τὸν πάπαν κολακευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ παρεκώλει αὐτὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους του εἰς Κων)πολιν πρὸς συνεννόησιν καὶ κατάπαυσιν τῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένων ἐρίδων. Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τότε ὁ Μιχαὴλ Κηρουάριος, πάπας δὲ Λέων ὁ Θ'.

Ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα ἐφέρθησαν μὲ τόσῃν περιφρόνησιν πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ διακόψῃ πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς συζήτησιν. Οἱ Λατῖνοι ἀντιπρόσωποι, ἰδόντες ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς θελήσεις των, τὴν 16ην Ἰουλίου 1054 εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἐνῶ ἐτελεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ θεία λειτουργία καὶ καταθέσαντες ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀφορισμόν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐν γένει Ἐκκλησίας, ἀνεχώρησαν.

Τότε ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ τὴν 20στὴν Ἰουλίου συνεκάλεσε σύνοδον, ἡ ὁποία ἀπέκοψε τελείως τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς σεσηπὸς μέλος ταύτης. Οὗτω τὸ ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ἀρξάμενον σχίσμα ἐπραγματοποιήθη ὀριστικῶς. Ἄπισαι αἱ Ἐκκλησῖαι τῆς Ἀνατολῆς ἐπεδοκίμασαν τὴν ἐνεργεῖαν ταύτην τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ, ἠνωμένοι δὲ μὲ κεφαλὴν αὐτῶν τὸν Χριστόν, ἀπετέλεσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν πλέον μὲ τὰς χριστιανικὰς μὲν, ἀλλὰ σχισματικὰς καὶ αἵρετικὰς Ἐκκλησίας τῆς δύσεως, αἱ ὁποῖαι

ἀπετέλεσαν τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἀπόλυτον ἄρχοντα αὐτῆς τὸν πάπαν.

§ 19

Ἐπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὸ ἐπὶ Κηρουλαρίου σχίσμα καὶ μέχρι τοῦ 1453 ἔγιναν πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ πᾶσαι ἄνευ ἀποτελέσματος. Διότι οἱ μὲν πάπαι, γενόμενοι πανίσχυροι εἰς τὴν δύσιν, ἐπέμενον νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀξιώσεις των, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, οὔσα πιστὴ φύλαξ τῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν ἠνείχετο, οὔτε τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τῶν παπῶν, οὔτε οἰανδήποτε μεταβολὴν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ἧτις ἦτο πλέον σαφῶς καὶ ρητῶς διατυπωμένη εἰς τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τούτων ἐγκριθείσας ἐπαρχιακὰς ἢ τοπικὰς συνόδους.

Τὰς ἀποπείρας ταύτας ἐπροκάλουν ἄλλοτε μὲν οἱ πάπαι, ὅταν ἐνόμιζαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοτε δὲ οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ἐλπίζοντες ὅτι οἱ πάπαι θὰ ἐνήρουν, ὅπως ἀποστείλουν βοήθειαν οἱ ἡγεμόνες τῆς δύσεως πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐναντίον ἐπιδραμόντων κατ' αὐτοῦ βαρβάρων λαῶν, οἵτινες ἠλείδον αὐτὴν τῇ ὑπαρξίν του. Συνεπῶς τὰ ἐλατήρια τῆς ἐνωτικῆς προσπάθειας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἦσαν μόνον τὸ συμφέρον καὶ οὐχὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐνότητος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σπουδαιότερα ἀπόπειρα πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Η' (1425—1448). Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔχανεν ἤδη τὴν τελευταίαν του πνοήν, διότι οἱ τοῦρκοι κατακίτησαν τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ, ἠλείδον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰωάννης βλέπων ὅτι μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα νὰ ἠδύνατο νὰ ἀποσοβῆσθαι τὸν κίνδυνον, ἀπεφάσισε νὰ ἐξαγοράσῃ ταύτην μὲ τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπέστειλε τῷ 1430 πρεσβείαν πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον τὸν Ε', ἵνα προτείνῃ τὴν ἔνωσιν.

Ὁ πάπας προθύμως ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὃ δὲ διαδεχθεὶς τὸν Μαρτῖνον Εὐγένιος ὁ Δ' ἀπέστειλε πλοῖα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως παραλάβουν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ μεταφέρουν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐν Φερράρα τῆς Βενετίας ἀνάκτορον τοῦ πάπα, ὅπου θὰ συνεζητοῦντο οἱ ὅροι τῆς ἐνώσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ καὶ πολλῶν θεολόγων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἔφθασαν εἰς Φερράραν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1438.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τὴν πανηγυρικὴν ἔναρξιν τῶν συνεδριάσεων τῆς συνόδου, ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν τὰ ἐπιχειρήματα διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδεικνύετο, ὅτι ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ὀρθὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Βλέποντες ὅμως ὅτι οὐδεμίαν προσοχὴν τοὺς ἔδιδον οἱ παπικοί, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν τὴν ἄνευ ὄρων ὑποταγὴν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀπέλθουν. Δυστυχῶς δὲν εἶχον τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ πράξουν τοῦτο, ὃ δὲ πάπας, ἵνα ἔτι πλέον δυσκολεύσῃ τὴν ἀναχώρησίν των, μετέθεσε τὴν σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῷ 1439.

Εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἤρχισαν πάλιν αἱ συζητήσεις, ἀλλ' ἄνευ ἀπολελέσματος, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῶν ὀρθοδόξων ὑφίσταντο πολλὰς στερήσεις καὶ πιέσεις ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἵτινες δὲν παρεῖχον τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεώς των, ἐὰν δὲν συνεφώνουν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν. Εἰς τὰς πιέσεις ταύτας προσετέθησαν καὶ αἱ πιέσεις καὶ αἱ ἀπειλαὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἔβλεπεν ὅτι, ἐὰν ἀπετύγχανεν ἡ σύνοδος, δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν περιμενομένην βοήθειαν τοῦ πάπα.

Ὑπὸ τιαύτας συνθήκας οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπέγραψαν τὴν ἔνωσιν, παραδεχθέντες τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα καὶ πάσας τὰς καινοτομίας αὐτοῦ, πλην ὀλίγων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίθη ὁ Μάρκος ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπέκυψαν εἰς τὴν βίαν, ἀλλ' ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὰς ὀρθοδόξους ἀρχάς των. Καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ ἀποθανὼν δὲν ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν.

Κατὰ τὸ 1440 ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὅμως ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τοὺς μὲν ὑπογράψαντας τὴν ἔνωσιν ἀπεδοκίμασε, τοὺς δὲ μὴ ὑπογράψαντας ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς. Πλεῖσται σύνοδοι ἔγιναν τότε εἰς πολλὰς Μητροπόλεις τῆς Ἀνατολῆς, αἵτινες ἀπεδοκίμασαν τὴν βεβιασμένην ἔνωσιν, ὃ δὲ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην αὐτοκράτωρ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος ὁ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Παλαιολόγος, συνεκάλεσε τῷ 1450 σύνοδον πολυπληθῆ εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἣ ὁποία ἠκύρωσε τὰ εἰς τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας ἀποφασισθέντα.

Οὕτως ἐσφύθη ὀριστικῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, πᾶς δὲ Ἑλλην ὀφείλει νὰ εὐγνωμονῇ τοὺς ὑπὲρ ταύτης ἀγωνισθέντας, διότι εἶναι πλέον ἢ βέβαιον, ὅτι ἐὰν ὑπετάσσετο ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὑπὸ Ἑλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελουμένη, εἰς τὸν πανίσχυρον τότε παπισμὸν, θὰ ἐξελατινίζετο. Ὁ ἐκλατινισμὸς οὗτος θὰ εἶχεν ἄμεσον ἀποτέλεσμα νὰ χαθῆ ἡ Ἑλληνικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων, ὅπως συνέβη μετὰ τοὺς ὀλίγους ἀσπασθέντας τὸν παπισμὸν Ἑλληνας τοὺς καλουμένους γραϊκοκαθολικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ μόνοι, οἱ μὴ λαβόντες μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

§ 20.

Καινοδοξία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ κυριώτερα αἰτία τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἦτο ὡς εἶδομεν, ἡ ἀλαζονεία τῶν παπῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνουιν οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες τῆς ὅλης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἡ σπουδαιότερα ἀντιτιθεμένη πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον διδασκαλία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο ἡ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque), τὴν ὁποίαν προσέθεσαν εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία τοιοῦτοτρόπως θέτει εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα δύο ἀρχάς, ἐξ ἑκάστης τῶν ὁποίων ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἥτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ. Κατὰ τὴν ὀρθὴν ὁμωσ καὶ ἀρχαιοτάτην διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ὑπάρχει μοναρχία, διότι μετὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῶν αἰωνίως ὑπαρχουσῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος, δεσπόζει ὁ Πατὴρ, παρὰ τοῦ ὁποίου γεννᾶται ὁ Υἱὸς καὶ ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄλλ' ὁ χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν εἶχεν ἀποτέλεσμα τὴν ἰδιαιτέραν ἀνάπτυξιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν δύσιν καὶ

τὴν εἰσαγωγὴν νέων διδασκαλιῶν καὶ ἐθίμων, τὰ ὅποια διέφερον πολὺ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας καὶ τὰ ἔθιμα τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἅτινα καθωρίσθησαν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ἐμπνευσμένων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ σημαντικώτεραι τῶν καινοδοξιῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, αἱ εἰσαχθεῖσαι εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῆς μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης (1453) ἦσαν αἱ ἑξῆς:

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιωμασιῶν καὶ ἀφάσεων. Κατὰ ταύτην ἡ συγχώρησις εἰς τὸν ἑξομολογούμενον χριστιανὸν παρέχεται κατόπιν τῆς ἐκτελέσεως διαφόρων ἀγαθῶν ἔργων. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ποινὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Τὰς ποινὰς τούτας δύναται ὁ πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του νὰ ἀντικαταστήσουν μὲ τὰς λεγομένας ἀξιωμασίας, ἧτοι μὲ ἀγαθὰς πράξεις, προερχομένας ἀπὸ περισσεύματα τῶν ἀγαθῶν πράξεων τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀγίων, παρέχοντες τὴν λεγομένην *ἀφεσιν*. Ἡ ὀρθὴ ὁμως καὶ ἀνεγνωρισμένη διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἑξομολόγησιν ἡ συγχώρησις ἀπαιτεῖ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, αἱ δὲ ἐνίοτε ἐπιβαλλόμενα ἀγαθὰ πράξεις, (κανόνες ἢ ἐπιτίμια) σκοπὸν ἔχουν τὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν καὶ ὄχι τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ Θεοῦ.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (purgatorium). Κατὰ ταύτην μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ εἶναι τριῶν εἰδῶν: Αἱ τῶν κακῶν καὶ τῶν μὴ ἑξομολογηθέντων, μεταβαίνουσαι ἀπὸ εὐθείας εἰς τὴν κόλασιν, αἱ τῶν ἀγαθῶν, μεταβαίνουσαι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ αἱ ψυχὰ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἑξομολογήθησαν καὶ δὲν ἐτελείωσαν τὰς ἐπιβληθείσας εἰς αὐτοὺς ποινὰς. Οἱ τελευταῖοι μεταβαίνουν εἰς μέσον τινὰ τόπον, ὅπου τελειώνουν τὰς ποινὰς τῶν καὶ γίνεται ὁ καθαρισμὸς τῶν ψυχῶν, αἱ ὅποια μετὰ τοῦτο μεταβαίνουν εἰς τὸν παράδεισον· αἱ λειτουργοὶ καὶ αἱ ἀφάσεις ἐπιταχύνουν τὸν καθαρισμὸν. Ἄλλ' ἡ ὀρθὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ψυχὰ μετὰ θάνατον μένουσιν ὡς ὑπόδικοι καὶ προαπολαμβάνουσι τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς ἢ τιμωρίας, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὀριστικῶς πλέον θὰ κριθοῦν καὶ ὅτι οἱ ζῶντες δὲν δύνανται νὰ κανονίσουν τὴν θέσιν τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ μόνον νὰ εὐχηθοῦν καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

3. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος διὰ ὀαντισμοῦ, ἀντὶ τῆς τριττῆς καταδύσεως τοῦ βαπτιζομένου εἰς τὸ ὕδωρ.

4. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος, οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα, ὡς ἡ Ἐκκλησία ὀρθῶς καθώρισεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας των εἰς τὰ ἄρρενα καὶ τὸ 12ον εἰς τὰ θήλεα, γινομένη δὲ μόνον διὰ τοῦ ἐπισκόπου.

5. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας μετὰ ἄζυμον ἄρτον καὶ ἡ μετάδοσις ταύτης εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ὑπὸ τὸ ἔν εἶδος τοῦ ἄρτου μόνον. Ἡ τοιαύτη διδασκαλία εἶναι ἀσύμφωνος πρὸς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου καθ' ἣν δέον ὁ ἄρτος νὰ εἶναι ἔνζυμος, ὅλοι δὲ οἱ μεταλαμβάνοντες μεταλαμβάνουν καὶ ἄρτου καὶ οἴνου.

6. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀγαμία πάντων τῶν κληρικῶν, παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν ἀγάμων, οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἠδύναντο πρὸ τῆς χειροτονίας των νὰ νυμφευθοῦν.

7. Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου, ἐνῶ ἔπιτερέπετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ διάλυσις, ὅταν ὑπῆρχεν ἀποχρῶν λόγος, προβλεπόμενος ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς νόμους.

8. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου μόνον ὑπὲρ τῶν ἐτοιμοθανάτων, ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐνῶ πάντοτε ἡ Ἐκκλησία ἐτέλει τὸ μυστήριον τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χριστιανῶν τῶν προετοιμαζομένων διὰ τὴν θείαν εὐχαριστίαν.

9. Ἡ τέλεσις τῆς θείας λατρείας μόνον εἰς λατινικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία εἰς τοὺς πολλοὺς χριστιανοὺς ἦτο τελείως ἀκατάληπτος, παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, καθ' ἣν ἔπιτερέπετο ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἡ τέλεσις τῆς λατρείας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν γλῶσσαν ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ.

10. Ἡ παρὰ τὴν ὀρθτὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐπίσημος χρησιμοποίησις βίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Τὰ ἱεροδικαστήρια τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐδίκαζον τοὺς κατηγορουμένους αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι, ὅταν ἀπαδεικνύοντο ἔνοχοι, ἐφυλακίζοντο, ἢ ἐκαίοντο συνήθως ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἐὰν δὲν ἀνεκάλουν τὰς αἰρέσεις των.

Β'. ΣΥΘΛΟΘΞΣΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 21.

Βυζαντινή αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία

Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁλόκληρος ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία περιλαμβάνεται εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, οὕτως ὥστε Ἡ ανατολικὴ Ἐκκλησία, Βυζαντινὴ Ἐκκλησία καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἦσαν λέξεις ἔχουσαι τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ὅπως δὲ τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, οὕτω καὶ τὸ κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Καὶ ἐπειδὴ τὰ θεμέλια ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα ὠκοδομήθη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἦσαν αἱ ἐνωθεῖσαι δύο μεγάλαι δυνάμεις, ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος εὕρισκοντο εἰς στενοτάτην σχέσιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ὡς ἄλλος ἀπόστολος, ἔχει καθήκον νὰ διαφυλάτῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Ὡς τοιοῦτος ἔχει ὑψιστον σεβασμὸν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία θέτει ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του πάντα τὰ ὄργανά της, συγκρατεῖ μὲ τὴν δύναμιν τῆς Ὁρθοδοξίας τοὺς ὑποτελεῖς λαοὺς καὶ στηρίζει καὶ ἐνθαρρύνει τὸ κράτος κατὰ τὰς δυστυχεῖς αὐτοῦ ἡμέρας.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἀνώτατος πολιτικὸς ἄρχων τῶν ὀρθόδοξων, πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν κατάλληλον ἐκκλησιαστικὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, διότι ἀμφότεροι ἐπεδίωκον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἀνύψωσιν δηλαδὴ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκκλησία καὶ πολιτεία ἔπρεπε νὰ συνεργάζωνται, οὕτω δὲ ἐπετυγχάνετο ἡ ἐνότης τοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες διώριζον τοὺς Πατριάρχας, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐπροτείνοντο κατόπιν ψηφοφορίας γινομένης ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο δὲν ἐσήμαινεν ἐξάρτησιν τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, διότι τὰ δύο ἀξιώματα ἦσαν ἀνεψήφιστοι. Ἐπισημασθήτω ὅτι τὸ παρῶν ἀξίωμα ἐκπαίδευτικῆς Πολιτικῆς

ξάρτητα ὁ αὐτοκράτωρ προΐστατο τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ὁ δὲ Πατριάρχης τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

Ὁ Πατριάρχης ἐξ ἄλλου πρὸς νόμιμον ἀποκατάστασιν τῶν αὐτοκρατόρων, στρέφει τούτους εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας καὶ ἐνδύει μὲ τὰ καθωρισμένα αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα, ἐνῶ οἱ αὐτοκράτορες παραδίδουν γραμμένον ἰδιοχείρως τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ ὀρκίζονται, ὅτι θὰ εἶναι ὑπερασπισταὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων καὶ τῶν διατάξεων τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ γνήσιοι υἱοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὁ Πατριάρχης εὐλογεῖ τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος μεταβαίνει νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος μὲ σημαίαν φέρουσαν σταυρόν, σύμβολον τῆς στρατιωτικῆς τιμῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὑποδέχεται ὡσαύτως τοὺς νικητὰς καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ὅστις ἐχορήγησε νίκας εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τῶν βαρβάρων.

Οἱ Πατριάρχαι τέλος, εὐρισκόμενοι πλησιέστερον πρὸς τὸν λαόν, ὑποδεικνύουν τὴν γνώμην του πρὸς τὸν ἀπόλυτον μονάρχην, συμμετέχουν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ὅταν περιέρχεται αὕτη εἰς ἀνικάνους ἢ ἀνηλίκους αὐτοκράτορας καὶ ἀπαιτοῦν παρ' αὐτῶν τὴν τιμίαν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων των ἀπέναντι τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνίοτε ὅμως οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμναν κατάχρησιν τοῦ ἀξιωματός των καὶ μὴ σεβόμενοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ἀνεβίβαζον διὰ τῆς βίας εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διαφόρους συγγενεῖς των, ἢ τοὺς ὑποσχομένους νὰ εἶναι πειθήνια ὄργανά των. Ἄλλοτε πάλιν ἐξηνάγκαζον εἰς παραίτησιν ἢ ἐξώρισιν ἢ ἐκακοποῖον Πατριάρχας, οἱ ὁποῖοι ἀνθίσταντο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς (886—912) ἐξώρισε τὸν πολὺν Φώτιον, διὰ νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν δεκαεξαετῆ ἀδελφόν του. Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969—976) ἀνυψώνει βιαίως εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας ἄσημόν τινα Βασίλειον, τὸν ὁποῖον κατόπιν ἐξώρισε διὰ νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν Θεόδωρον Στουδίτην. Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς (1183—1185) ἠνάγκασεν εἰς παραίτησιν τὸν Πατριάρχην Θεοδοσίον, διότι δὲν ἀνεγνώριζε τὸν παρὰ τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας γάμον τοῦ υἱοῦ του. Ὁ Ἰσαάκιος ὁ Β' (1185—1195) καθήρσε τὸν Πατριάρχην Βασίλειον τὸν Καματερόν, διότι ἐπέτρεψε

νά ἐπανέλθουν εἰς τὸν κόσμον εὐγενεῖς γυναῖκες, τὰς ὁποίας ὁ προκάτοχός του ἔκαμε διὰ τῆς βίας μοναχάς.

Ἡ τοιαύτη ὁμῶς διαγωγή τῶν αὐτοκρατόρων ἦτο ὑπέροβησις τῶν δικαιωμάτων των ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἐκυβερνᾶτο ἐπὶ τῇ βίσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων.

§ 22.

**Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία κατὰ τὴν Γην περίοδον
Βυζαντινὸς πολιτισμὸς.**

Κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας τῆς προηγουμένης περιόδου ἡ παιδεία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἤρχισε νὰ παρακμάζη

*Εἰκ. 16. Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (κοινῶς
Ἁγ. Ἐλευθέριος) κτισθεὶς τὸν ΙΑ' αἰῶνα.
(ἐξέλιξις τοῦ Βυζαντινοῦ ἔθνημα)*

καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἔκλεισε τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, διότι οἱ διδάσκοντες εἰς αὐτὰς δὲν ἦσαν χριστιανοί. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁμῶς καὶ μάλιστα

εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἧτις ὡς εἶδομεν ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καλλιεργοῦνται καὶ πάλιν μετὰ ζῆλον τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεγάλως ἐβλάψαν τὴν πνευματικὴν πρόοδον αἱ εἰκονομαχικαὶ ἔριδες, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐπαναστατήσας ὄχλος κατέστρεψε τὰ σχολεῖα κατὰ τὰς βιβλιοθήκας καὶ κατεδίωξε τοὺς σοφοὺς.

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἐμφανίζεται ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Βυζαντινὴ παιδεία, ἡ ὁποία πηγάζει μόνον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐθεωρεῖτο ἡ πηγὴ πάσης γνώσεως καὶ πάσης ἀληθείας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἀναφανέντες σοφοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας εἶχον ἐπιτύχει νὰ συνδυάσουν ἁρμονικῶς τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καλλιεργεῖται καὶ τώρα ἡ φιλοσοφία μόνον ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετεῖ τὴν Θεολογίαν, μεγάλη δὲ προσοχὴ καταβάλλεται νὰ μὴ προστεθῇ τίποτε πλέον εἰς τὰς ὑπαρχούσας διδασκαλίας καὶ θεωρίας. Διὰ τοῦτο οἱ θεολόγοι τῆς περιόδου ταύτης, οὐδὲν νέον παράγουν, ἀλλὰ μιμοῦνται καὶ ἀντιγράφουν τοὺς πατέρας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας (Δ' καὶ Ε' αἰών.). Ἐξετάζοντες τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἀνατρέχουν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαιοτέρων, τῶν ὁποίων τὰς γνώμας τυφλῶς παραδέχονται καὶ μόνον ἀναπτύσσουν ταύτας καὶ διευθετοῦν ἐπιστημονικώτερον καὶ συστηματικώτερον.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἀνεφάνησαν πολλοὶ σπουδαῖοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν διὰ τὴν πολυμαθειάν των καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν γνώσιν πολλῶν ὁμοῦ ἐπιστημῶν. Οὗτοι ἀντιπροσωπεύουν τὴν παγκόσμιον πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διότι τότε, μόνον εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐκαλλιεργεῖτο καὶ ἀνεπτύσσετο τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Σπουδαιότεροι τῶν ἀνδρῶν τούτων ἦσαν :

Ὁ Πατριάρχης **Φώτιος** (820—891). Οὗτος διὰ τῆς ἐξαιρετικῆς φιλοπονίας του ἐγένετο πανεπιστήμων ἦτο θεολόγος, φιλόλογος, ἱστορικός, φιλόσοφος, πολιτικός, νομικός, ἰατρός, μαθηματικός, ῥήτωρ. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι «ἡ μυριόβιβλος», ἧτοι γραμματολογία, εἰς τὴν ὁποίαν καταγράφονται μετὰ σχετικὰς κριτικὰς παρατηρήσεις πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντα συγγράμματα τῆς κλασικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἀνερχόμενα εἰς τριακόσια περίπου.

Ὁ *Μιχαὴλ Ψελλὸς* (1018), διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα ἀναφέρονται εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας.

Ὁ *Θεοφύλακτος* (1074) καὶ ὁ μοναχὸς *Ζυγαδηνός*, ἐρμηνευταὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Ὁ *Νικήτας Ἀκομινᾶτος* († 1206), ὅστις ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλά πολιτικά ἀξιώματα. Τὸ σπουδαιότερον τούτου σύγγραμμα εἶναι ὁ «θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία καὶ περιέχει πᾶσαν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἀναίρεσιν τῶν πασῶν τῶν αἱρέσεων.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης *Εὐστάθιος*, ὅστις ἀκμάσας τὸ τέλος τοῦ IB' αἰῶνος, κατεπολέμησε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐκτὸς δὲ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ θεολογικῶν συγγραφῶν, ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς σπουδαιοτάτην ἐρμηνείαν τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Ὀμήρου.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* († 1360), ὁ ὡς ἅγιος τιμώμενος, ὁ διάδοχος τούτου *Νικόλαος Καβάσιλας* καὶ ὁ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀρχιεπίσκοπος *Συμεὼν* († 1429), πολλὰ θεολογικὰ ἔργα συγγράψαντες, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων κατεπολέμησαν τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου *Μάρκος*, ὁ ὁποῖος μετὰ θάρρους κατεπολέμησεν εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν, κατέπληξε πάντας μὲ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνά του.

Ὁ *Γεώργιος Γεννάδιος* ἢ Σχολάριος, τὸν ὁποῖον ὁ πορθητὸς Μωάμεθ ὁ Β' κατέστησε Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Γενάρχην τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἔργων τοῦ ἦτο καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, τὴν ὁποίαν συνέταξε κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ θέλοντος νὰ γνωρίξῃ ἐπισήμως τίς ἦτο ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν.

§ 23

Διοικήσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Γην περίοδον.

Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ ἀρχή, ἣτις ἐπεκράτησε καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, καθ' ἣν ἡ

Ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία, ἀνεξαρτήτως ἐργαζόμεναι, δέον νὰ ἐνισχύωσιν ἀλλήλας. Ἄλλὰ καὶ τῶρα ἐξακολουθοῦν πολλοὶ αὐτοκράτορες νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας αὐτῆς. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινου-

*Εἰκ. 17. Ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς Κωνσταντινούπολιν
(Ἐξέλιξις τοῦ Βυζαντινοῦ ἑνθμοῦ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον)*

πόλεως, ἦτο μὲν συνήθης, ἀλλ' οὐχὶ νόμιμος, μέχρις οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Β'. Φωκᾶς (963—969), ὥρισε διὰ νόμον νὰ μὴ ἐκλέγηται κανεὶς ἐπίσκοπος ἢ Πατριάρχης ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ τέλος ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς (1341—1354) ἐνομοθέτησε νὰ ὑποδεικνῆ ἡ σύνοδος τῶν Πατριαρχείων τρεῖς ὑποψηφίους τῆς Πατριαρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ ἐκλέγη τὸν ἕνα ὁ αὐτοκράτωρ.

Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Πατριάρχης διηύθυνε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα συγκαλῶν, ὅταν ἐθεώρει τοῦτο ἀναγκαῖον, σύνοδον ἐκ τῶν τυχαίως εὐρισκομένων εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀρχιερέων τῶν ἐπαρχιῶν, καλουμένην ἐνδημοῦσαν, τὰς δὲ συνήθεις ὑποθέσεις ἔλυε συνεργαζόμενος μὲ κατωτέρους κληρικούς ἔχοντας διάφορα ἀξιώματα ἢ ὀφφίκια. Ὁ Πατριάρχης ἐξέλεγε τοὺς μητροπολίτας τῶν

Α. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία—ἐκδοσις Γ'.

5

ἐπαρχιῶν ἐκ τριῶν προτεινομένων ἀπὸ τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, οὗτοι δὲ τοὺς ἐπισκόπους. Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθορισθείσης ἤδη ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, ἣ ὅποια προήρχετο ἀπὸ ἀποφάσεις συνόδων καὶ διατάγματα αὐτοκρατόρων. Οἱ δὲ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας «Κανόνες» καλούμενοι, ἀπετέλεσαν τὸ λεγόμενον Κανονικὸν δίκαιον καὶ συνετάχθησαν συλλογαὶ τῶν κανόνων τούτων, τῶν ὁποίων σπουδαιότερα εἶναι ἡ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, καλουμένη Νομοκάνων.

Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἦτοι τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, περιελθόντα ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς τοὺς Ἀραβας, ἐξησθῆναι πολὺ. Καίτοι δὲ ἦσαν αὐτοκέφαλα, ἠκολούθουν τὴν διοίκησιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸ ὅποιον ἀπέδιδον πρωτεῖον τιμῆς καὶ τὸ ὅποιον μέχρις ὑποταγῆς ἐσέβοντο, διότι εἶχον ἀνάγκην καὶ τῆς προστασίας του. Ἀνεξάρτητον διοίκησιν εἶχον καὶ αἱ ἀναγνωρισθεῖσαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς εἰς Καύκασον κειμένης Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

Ἡ **λατρεία** τῶν χριστιανῶν τῆς περιόδου ταύτης πολὺ μικρὰν πρόοδον παρουσίασε. Αἱ βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι, ἐνῶ πρὶν εἶχον βάσιν τετραγώνων, ἀρχίζουσι ἤδη νὰ κτίζωνται καὶ ἐπὶ ὀρθογωνίου βάσεως καὶ ἀντὶ ἐνὸς θόλου κατασκευάζονται καὶ ἄλλοι μικρότεροι (Εἰκ. 16 καὶ 17). Ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν μοναχῶν, συνίσταται δὲ εἰς ἀντιγραφὴν τῶν ἀρχαίων εἰκόνων κατὰ τὴν ὁποίαν καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ ὅχι τόσον εἰς τὴν φυσικὴν στάσιν καὶ τὸ φυσικὸν σχῆμα τοῦ σώματος, ὅσον εἰς τὴν εὐσεβῆ καὶ σοβαρὰν ἔκφρασιν τῶν εἰκονιζομένων (Εἰκ. 18 καὶ 19). Πρόοδον ἀρκετὴν παρουσιάζει ἡ διὰ ψηφίδων ἢ μωσαϊκῆ ζωγραφικῆ, ἣτις ἐκόσμησε τοὺς πλείστους τῶν ναῶν (Εἰκ. 19).

Ἡ μουσικὴ κατέστη πλουσιωτέρα, πλείστοι δὲ ὕμνογράφοι συνέταξαν ὕμνους πρὸς τὸν Ἰησοῦν, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς ἁγίους, οἱ ὅποιοι κατεγράφησαν συστηματικῶς καὶ ἀπετέλεσαν τὰ λεγόμενα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς ταῦτα καθορίζεται ὠρισμένη πλέον τάξις ὡς πρὸς τὴν τέλεσιν ὄλων τῶν ἀφορῶντων τὴν λατρείαν, ἡ ὅποια οὕτω κατέστη ὁμοιόμορφος εἰς ὅλας τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ κήρυγμα τέλος ἀντὶ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ οὕτω ὁ μέχρις ὑπερβολῆς φοιτῶν

εἰς τοὺς ναοὺς λαὸς νὰ διδάσκηται τίνα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανοῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐκτελῇ ταῦτα, κατέστη σπανιώτερον.

§ 24.

Τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.
Μοναχικὸς βίος.

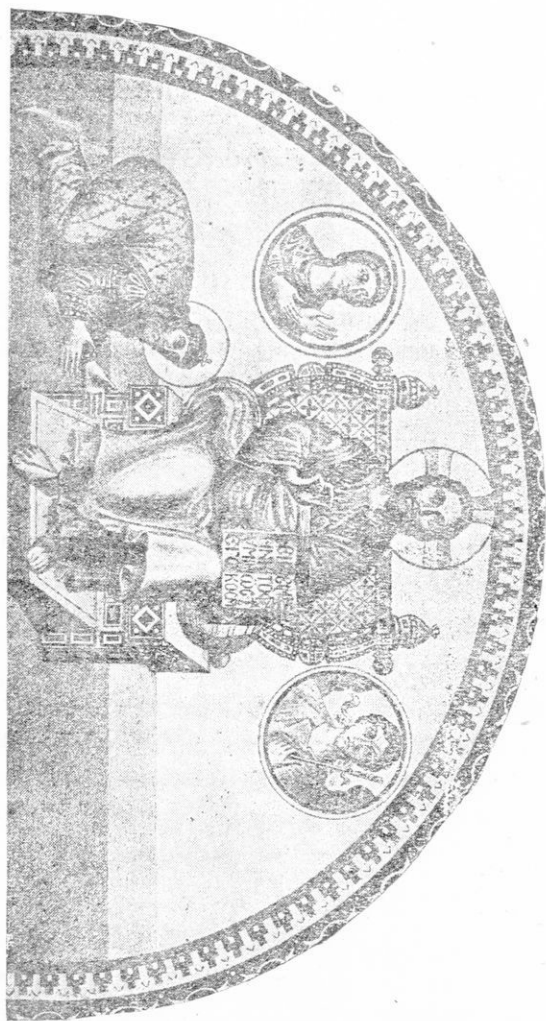
Τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν δὲν διτηρήθησαν, ὅποια ἦσαν κατὰ τοὺς προηγούμενους χρόνους. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν

Εἰκ. 18. Ἡ θεοτόκος. (Τύπος σοβαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς ἐκφράσεως).

τοῦ κηρύγματος εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ἀμάθειαν

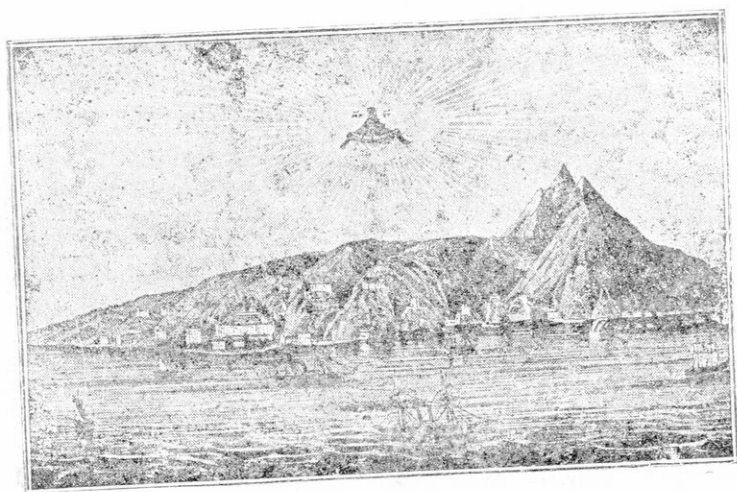
τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν φανατικοὶ καὶ δεισιδαίμονες. Τὴν κατάπτωσιν τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν ἐπέφεραν καὶ τὰ πα-

Εικ. 19. Ἡ περιφωτισμένη εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τοῦ δεομένου αὐτοκράτορος, εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας.

ρεχόμενα κακὰ παραδείγματα ὑπὸ τῶν πλείστων αὐτοκρατόρων, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ ἔκειζον ναοὺς, ἠκροῶντο τὰς μακρὰς ἀκολουθίας καὶ ἔγραφον ἐκκλησιαστικὸν ὕμνον καὶ θεολογικὰ βιβλία, ἔζων

βίον ἀκόλαστον καὶ σκανδαλώδη καὶ ἐξετέλουν πολλάκις πράξεις ἀπανθρωποτάτας. Ναὶ μὲν συναντῶμεν καὶ μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ μεταξὺ τῶν λαϊκῶν πολλὰ παραδείγματα ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, πλεῖστα δὲ φιλανθρωπικὰ καταστήματα κοσμοῦν τὰς χριστιανικὰς πόλεις, ἀλλ' ἢ ἐν γένει εὐσέβεια συνίστατο εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν ἑξωτερικῶν τύπων καὶ εἰς μακρὰς τελετὰς καὶ προσευχάς, χωρὶς νὰ ἐπακολουθοῦν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουν οἱ τύποι.

Εἰκ. 20. Τὸ Ἅγιον ὄρος.

Ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετέφερε τὸ κέντρον του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸ ὄρος Ἄθω, εἰς τὸ ὁποῖον πλεῖστα μοναστήρια ἐκτίσθησαν (ὀνομαζόμενον διὰ τοῦτο Ἅγιον ὄρος), ὅπως καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. (Εἰκ. 20 καὶ 21). Τὰ μοναστήρια ταῦτα διηροῦντο εἰς κοινόβια, εἰς τὰ ὁποῖα πάντες οἱ μοναχοὶ ἔζων καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς ἰδιόρρυθμα, εἰς τὰ ὁποῖα ἕκαστος μοναχὸς ἐρρούθμιζε τὸν ἰδιαίτερον βίον του, ὅπως ἤθελε.

Οἱ μοναχοὶ εἶχον μέγαν σεβασμὸν ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ κατεῖχον ἑξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συγκατελέγοντο δὲ

εις την τάξιν τῶν μοναχῶν πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὑπεστηρίζαν τὴν ὀρθοδοξίαν κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀνθίσταντο εἰς τὰς αὐθαιρέτους ἐπεμβάσεις τῶν αὐτοκρατόρων. Διὰ τοῦτο τὰ μοναστήρια καὶ ἰδίως τοῦ Ἄθω, ἀπέκτησαν πλουσιωτάτας βιβλιοθήκας καὶ πολύτιμα χειρόγραφα, ἅτινα διετηρήθησαν ἐπιμελῶς φυλαττόμενα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δυστυχίας τῆς ὀρθοδοξίας καὶ διεσφύθησαν μέχρι σήμερον (').

Εἰς τὰ μοναστήρια κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε συσσωρευθῆ μέγας πλοῦτος ἀπὸ δωρεὰς αὐτοκρατόρων, πριγκίπων καὶ ἄλλων πλουσίων εὐσεβῶν χριστιανικῶν. Ὁ πολὺς ὅμως πλοῦτος εἰσήγαγεν εἰς αὐτὰ τὸν τρυφηλὸν βίον, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν διαφθοράν, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ἠϋξήθη καταπληκτικῶς,

1) Αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς Μονὰς τοῦ Ἀγ. Ὄρους ἰδρῦθησαν καὶ ἐκτίσθησαν ἀπὸ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ εἶχον λάβει παρὰ τούτων πολλὰ προνόμια καὶ δικαιώματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ προνόμιον τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοδιοικήσεως. Τὴν αὐτοδιοίκησιν ταύτην διετήρησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι Σουλτᾶνοι ὅταν τὸ Ἅγιον ὄρος μετὰ τῆς λοιπῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλὰς κατέστη κύριος τοῦ Ἀγ. ὄρους ὑποχρεουμένη νὰ διατηρήσῃ τὰ ἐκ παραδόσεως δικαιώματα καὶ τὰς ἐλευθερίας καὶ τῶν μὴ Ἑλληνικῶν Μοναστηριακῶν κοινοτήτων.

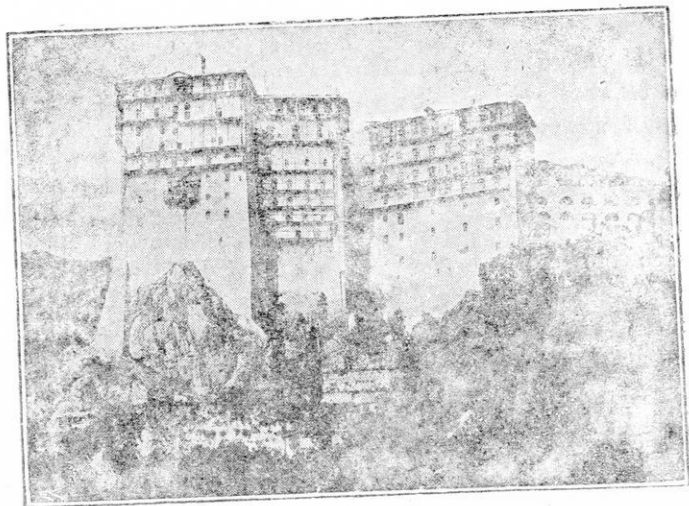
Διὰ τοῦτο τὸ 1924 ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐκύρωσε τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, τὸν ὅποιον συνέταξε συνέλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Μονῶν.

Κατὰ ταῦτον τὸ Ἅγ. ὄρος ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, πολιτικῶς δὲ εἶναι αὐτοδιοίκητον τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διοικούμενον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Κοινότητα ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν 20 Μονῶν αὐτοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δι' ἀντιπροσώπου της ἀσκεῖ τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν ἐποπτεῖαν, φροντίζει διὰ τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας καὶ ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος. Ἡ ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος (πρωᾶτον), εἶναι εἰς Καρυάς, πόλιν κειμένην εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ Ἄθω, ἣτις εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ ὅπου διαμένει καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως. Αἱ Καρυαὶ κατοικοῦνται ἀπὸ 300 ἄνδρας μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς, τεχνίτας καὶ ἐμπόρους.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Μονῶν κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀνήρχετο εἰς 56 κατὰ δὲ τὸν ΙΓ' αἰῶνα εἰς 180· ἔκτοτε ὅμως ἠλαττώθη βαθμιαίως καὶ σήμερον ὑπάρχουν μόνον 20 Μοναὶ μὲ 5.000 περίπου μοναχοὺς.

διότι ἔξακολουθοῦν καὶ τώρα νὰ καταφεύγουν πολλοὶ εἰς τὰς μονάς, οὐχὶ ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ ὅπως ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ μοναχοὶ ἐξηροῦντο.

Τὸν κίνδυνον τοῦτον τῆς τελείας ἀπομακρύνσεως τῶν μονα-

Εἰκ. 21. Ἡ Μονὴ Σίμωνος Πέτρα.

(Μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ὠραίας Μονὰς τοῦ Ἁγίου ὄρους).

στήριων ἀπὸ τὸν ἱερὸν προορισμὸν των, καὶ τῆς μεταβολῆς τούτων εἰς κέντρα ὀκνηρίας καὶ διαφθορᾶς. προέλαβον εὐτυχῶς πολλοὶ αὐτοκρατορικοὶ νόμοι, φορολογήσαντες τὰ κτήματα τῶν μονῶν, ὑποχρεοῦντες τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐργάζωνται καὶ ἐν γένει ἀποβλέποντες εἰς τὸ νὰ γίνωνται μοναχοὶ μόνον οἱ εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τελειότερον χριστιανικὸν βίον, καὶ οὐχὶ οἱ φαινομενικὴν ἀγιότητα δεικνύοντες ψεῦσαι καὶ ὑποκριταί.

§ 25.

**Ἐξάπλωσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Γ' περίοδον.**

Ἡ Ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξηπλώθη εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον ἤρχισε νὰ διαδίδεται τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς Σέρβους, Κροάτας, Σλαβῶνους, Δαλματοὺς καὶ Μπουκοβινίους. Ὁ ὀριστικὸς ὅμως ἐκχριστιανισμὸς τῶν λαῶν τούτων πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα, ὅτε οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἕλληνες μοναχοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος μετέφρασαν εἰς τὴν γλῶσσάν των τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἐκ τῶν λαῶν τούτων οἱ Κροᾶται, Σλαβῶνοι καὶ Δαλμαῖται, περιελθόντες κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὑπετάγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν πάπαν. Πάντες οἱ ἀναφερθέντες σλαυικοὶ λαοὶ περιλαμβάνονται ἤδη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νοτιοσλαβίας πλὴν τῶν Μπουκοβουνίων, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνονται εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ρουμανίας. Ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐδέχθησαν ἐπίσης τὸν χριστιανισμὸν οἱ κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (τῆς σημερινῆς Ῥουμανίας), ὑπαχθέντες εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐγένεν ὡσαύτως ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν βουλγάρων, ὑπὸ Ἑλλήνων αἰχμαλώτων κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων μοναχῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Βογόριδος (861), ὅστις ἐγένε χριστιανὸς καὶ ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα. Ὁ Βόγορις κατόπιν διὰ πολιτικούς λόγους ὑπέταξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν, πράγμα τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, συνετέλεσε μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸ σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑποταγὴ ὅμως αὕτη εἰς τὸν πάπαν δὲν διήρκεσεν οὔτε δεκαετίαν, διότι οἱ βούλγαροι μεταμεληθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἦσαν ἠνωμένοι ἐκκλη-

σιαστικῶς μὲ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην. Μόνον δύο φορές (888 καὶ 1186), ἐπὶ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα ἐκάστην φοράν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἐκήρυξεν ἑαυτὴν ἀνεξάρτητον.

Ὁ χριστιανισμὸς τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διαδίδεται ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ρωσσίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία εὔρεν ἀκλόνητον στήριγμα εἰς τὰς πολλὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν.

Κατ' ἀρχαιοτάτην παράδοσιν ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ρωσσίαν ἢ εἰς τὴν Σκυθίαν, ὅπως τότε ἐλέγετο, ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀλλ' οὐδὲν ἶχνὸς τοῦ χριστιανισμοῦ διειρηθή, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα εἰς ταύτην θρησκεία ἦτο ἡ εἰδωλολατρεία. Ὁ χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς Ρωσσίαν, ὅταν ἦτο αὐτοκράτειρα ἡ χήρα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰγῶρ Ὀλγα, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 955, μετονομασθεῖσα Ἐλένη. Ὁ καταστήσας ὁμως τὸν χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ ὄωσσικοῦ κράτους, ἦτο ὁ ἔγγονος τῆς Ἐλένης Βλαδίμηρος.

Ὁ Βλαδίμηρος κατ' ἀρχὰς ἦτο εἰδωλολάτρης καὶ διώκτης τῶν χριστιανῶν, κατόπιν ὁμως πεισθεὶς ὅτι μόνον ὁ χριστιανισμὸς ἦτο ἀξία λόγου θρησκεία, ἐβαπτίσθη κατὰ τὸ 988, μετονομασθεὶς Βασίλειος καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, Ἄνναν. Τὸ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν τάχιστα οἱ μεγιστᾶνες καὶ εὐγενεῖς, εἴτα δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ του, ὅστις ἐβαπτίσθη ἐντὸς τοῦ Δνειστέρου ποταμοῦ. Ὁ Βλαδίμηρος εἰργάσθη μὲ παραδειγματικὸν ζῆλον διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἄννης, ἡ δὲ ὄωσικὴ Ἐκκλησία κατέταξε τούτον μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ τὸν ὠνόμασε μέγαν καὶ ἰσαπόστολον. Μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον εἰργάσθη καὶ ὁ υἱὸς του Ἰαροσλαῦς, ὁ ὁποῖος ἔκτισε πλείστας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια.

Ἡ ὄωσικὴ Ἐκκλησία ὀργανώθη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἱ δὲ Μητροπολιταὶ τοῦ Κιέβου, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε πρωτεύουσα τῆς Ρωσσίας, ἐχειροτονοῦντο εἰς πᾶν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἦσαν σχεδὸν πάντοτε Ἕλληνες.

Γ'. ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 26.

Ἀκμή τοῦ παπισμοῦ,

Εἶδομεν ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου (§ 14), οἱ πάπαι ἀπέκτησαν κοσμικὴν δύναμιν, γενόμενοι ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ἀπήλλαξε τὴν Ρώμην καὶ τὰς πέριξ χώρας ἀπὸ τοὺς Λογγοβάρδους καὶ ἐδῶρθησε ταύτας εἰς τὸν πάπαν. Ἡ Ἰταλία ἀνῆκε πρὶν εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν της ἀπὸ τοὺς Λογγοβάρδους.

Ἡ δύναμις τῶν παπῶν ἔτι περισσότερον ηὔξησεν, ὅτε αὐτοκράτωρ τῶν Φράγκων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήχθη ὅλη ἡ Δύσις, ἔγινεν ὁ Κάρολος ὁ μέγας (768—814). Ὁ Κάρολος ὄχι μόνον ἀνεγνώρισεν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πάπα ἐπὶ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὅταν ὁ τότε πάπας Λέων ὁ Γ' ἐζήτησε τὴν βοήθειάν του κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων κατ' αὐτοῦ Ῥωμαίων, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ πάπας τότε ἔστειψε τὸν Κάρολον Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα ἀπονείμας εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦτον, τὸν ὁποῖον μόνον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἔφερον. Μὲ τὴν στέψιν αὐτὴν μάλιστα κατέπαυσε πᾶσα ἀξίωσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῆς Δύσεως ἐν γένει, ἀποχωρισθέντος τελείως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν.

Εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἔφθασεν ὁ παπισμὸς, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Γρηγόριος ὁ Ζ' (1073-1085). Οὗτος ὑπεστήριζεν ὅτι εἶναι ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ ἐπομένως οἱ ἡγεμόνες πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτόν. Καθὼς ἡ σελήνη, ἐκρήρυττε, λαμβάνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, οὕτως καὶ ἡ κοσμικὴ τῶν ἡγεμόνων ἐξουσία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν παπικὴν.

Εἰς τὰς παραλόγους ταύτας ἀξιώσεις τοῦ Γρηγορίου

ἤθελσε νὰ ἀντισταθῆ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Ἑρρίκος ὁ Δ' (1056—1106), ὅστις συνεκάλεσε σύνοδον ἐκ γερμανῶν ἐπισκόπων, κηρύξασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς γερμανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πάπας πληροφορηθεὶς τοῦτο, ἐξετόξευσε κατ' αὐτοῦ τὴν «ἀπαγόρευσιν» διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο ἡ τέλεισις πάσης ἱεροτελεστίας, καὶ τὸν «ἀφορισμὸν» κατὰ τὸν ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἁμάρτημα καὶ τὸ νὰ χαιρετίσῃ κανεὶς τὸν ἀφοριζόμενον. Τὰ ὅπλα ταῦτα τῶν παπῶν κατὰ τὴν βάρβαρον ἐκείνην ἐποχὴν ἦσαν φοβερώτατα, προξενοῦντα φρίκην καὶ τρόμον. Κατόπιν τούτου ὁ Ἑρρίκος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἀπειλούμενος δὲ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, ὅτι θὰ παύσουν νὰ θεωροῦν αὐτὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κανόσσαν (τῆς Ἰταλίας), ὅπου ἔτυχε νὰ διαμένῃ ὁ πάπας, ζητῶν συγχώρησιν. Ὁ πάπας τότε συνεχώρησεν αὐτόν, ἀφοῦ προηγουμένως παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐν πλήρει χειμῶνι, ἀνυπόδητος καὶ ἐνδεδυμένος τὸν τρίχινον χιτῶνα, τὸν ὁποῖον συνειθίζετο νὰ φοροῦν οἱ μετανοοῦντες.

Ὁ παπισμὸς τέλος ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς δυνάμεώς του ἐπὶ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1178—1216). Οὗτος ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννην τὸν Ἀκτῆμονα, ἐκδιώξαντα ἐξ Ἀγγλίας τὸν παπικὸν ἀντιπρόσωπον, νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ταπεινωτικῶς συγχώρησιν, κηρύξας κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀπαγόρευσιν· ἠνάγκασε τοὺς βασιλεῖς τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας νὰ πληρώσουν εἰς αὐτὸν φόρον, καὶ ἐν γένει τοὺς περισσοτέρους ἡγεμόνας τῆς δύσεως νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὑπεροχὴν του. Ὁ Ἰννοκέντιος τέλος ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261, καθ' ὅλην δηλαδὴ τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν κατεῖχετο ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ὑποκινήσας τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποτέλεσμα, οὐχὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων, ἀλλὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας!

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπολιτεύθησαν καὶ οἱ κατόπιν πάπαι, τῶν ὁποίων ὑπερέχει ὁ Βονιφάτιος ὁ Η' (1303), ὅστις ἤθελε νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ νὰ κηδεμονεύῃ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς πολιτικὰς

αὐτῶν ὑποθέσεις ὡς μέγας δικαστῆς καὶ κύριος. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ Βονιφατίου ἄρχεται ἡ πτώσις τῆς παπικῆς δυνάμεως (1)

§ 27

Ἡ πτώσις τοῦ παπισμοῦ καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεώς του.

Ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεπτύσσοντο πνευματικῶς, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ παντοδυναμία τῶν παπῶν ἤρχισε νὰ μὴ καθίσταται ἀνεκτὴ καὶ πολλοὶ ἐπεδίωκον τὸν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας ταύτης. Οἱ πάπαι ἤδη μεταχειρίζονται ὅλα τὰ μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεώς των καὶ αὐτὴν τὴν «Ἱερὰν ἐξέτασιν» χαρακτηρίζοντες ὡς αἰρετικούς τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ὑπέρτατον ἐπὶ τῆς γῆς ἀξίωμά των.

Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἰδρύθη ἐπὶ πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1227-1241) ἣτο δὲ δικαστήριον ἀποτελούμενον ἀπὸ μοναχούς, τὸ ὁποῖον κατεδίκαζε τοὺς συλλαμβανομένους αἰρετικούς. Τοιαῦτα δικαστήρια ὑπῆρχον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπέβησαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος παντὸς χριστιανοῦ, διότι ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ συλληφθῆ τις ὡς ἔνοχος, οἱ δὲ συλλαμβανόμενοι πολλάκις καὶ ἀθῶοι ὄντες κατεδικάζοντο, διότι ἐβασανίζοντο ἀπανθρώπως καὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἀπαντοῦν εἰς σοφιστικὰς ἐρωτήσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδιώκετο ὁμολογία αἰρετικῆ!. Τὰ ἱεροδικαστήρια ταῦτα διετηρήθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ὅστις τὰ κατήργησε (1808), τὰ δὲ θύματα των ὑπολογίζονται εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων.

Ὅλα ὅμως ταῦτα δὲν ἴσχυσαν νὰ διατηρήσουν τὴν παπικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ πάπας Βονιφάτιος ὁ Η' ἐζήτησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς τὸν κλῆρον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὠραίου φορολογίαν, οὗτος ἀπηγόρευσε ἀστηρῶς πᾶσαν ἀποστολὴν χρημάτων ἀπὸ τὴν Γαλλίαν

(1) Τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν καλοῦσιν οἱ Πάπαι καθολικὴν, ὡς μέλουςαν κατὰ τούτους νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας.

εις την 'Ρώμην. Ὁ πάπας τότε ἐξέδωκεν ἐπίσημόν τινα βούλ-
λαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζεν ὡς αἴρεσιν τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ
πολιτικὴ ἐξουσία εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ἄλλ' ὁ Φί-
λιππος διέταξε τὸν στρατηγὸν του Νογάρετον νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν
'Ιταλίαν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ πάπα, ὁπότε ὁ γαλλικὸς στρατὸς
διεσκόρπισε τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Βονιφατίου, ὅστις ἀπέθανεν
ἐκ τῆς μεγάλης του ταραχῆς. Ἀπὸ τότε οἱ πάπαι ἔγιναν ὑπο-
χείριοι τῆς Γαλλικῆς αὐτῆς. Ὁ Φίλιππος ἐνήργησε τὴν ἐκλογὴν
ὡς πάπα τοῦ Κλήμεντος τοῦ Β' καὶ μετέθεσε τὴν ἔδραν τοῦ πα-
πισμοῦ ἀπὸ τὴν 'Ρώμην εἰς τὴν Ἄβινιῶνα, ὅπου παρέμενον οἱ
πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 μέχρι τοῦ 1377, καλοῦντες τὸ χρονικὸν
τοῦτο διάστημα, δευτέραν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν.

Εἰς τὴν πτώσιν τῶν παπῶν συνετέλεσε καὶ ἡ διαφθορὰ
αὐτῶν. Εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνέρχονται ἤδη πολλοὶ ἀνίκα-
νοι, οἱ ὅποιοι ἐχρηματίζοντο ἄσυστόλως καὶ ἔζων βίον ἀκόλα-
στον. Οἱ λαοὶ τῆς δύσεως ἐκπολιτισθέντες ἤδη καὶ βλέποντες τὴν
διαφθορὰν τῶν παπῶν, ἔπαυσαν νὰ τοὺς φοβοῦνται καὶ νὰ τοὺς
ὑπακούουν τυφλῶς, οἱ δὲ ἡγεμόνες ἀπέκτησαν πλέον συνείδησιν
τοῦ ἀξιώματός των, ἔχοντες δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐπιβολῆς
του, οὐδεμίαν ἐξάρτησιν ἀνέχονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἐπέμενον οἱ πάπαι νὰ δεσπόζουν ὅλου τοῦ κό-
σμου καὶ ἡγεῖραν σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν νεωτέρων ἐπιστη-
μῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀνωτέρων ἀνδρῶν. Οὕτως ὁ παπισμὸς, ὅστις
ἐπαιδαγώγησε τοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς δύσεως καὶ τοὺς ὠδή-
γησεν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμόν, ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνε-
ται ἐχθρὸς τῆς ἐπὶ πλέον προόδου των. Ἡ τοιαύτη κατάστασις
τοῦ παπισμοῦ κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν σύγκλησιν συνόδων
πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς θεραπείας τῶν κακῶς κειμένων. Οὕτω συνε-
κροτήθη σύνοδος τῷ 1409 εἰς Πίζαν, τῷ 1414—1418 εἰς Κων-
σταντιάν καὶ τέλος ἡ περίφημος σύνοδος τῆς Βασιλείας (1431),
ἣτις μετεφέρθη τῷ 1438 εἰς Φερράραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Φλωρεν-
τίαν, ὅπου ἔγινεν ἡ ψευδὴς μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἔνωσις. Αἱ
σύνοδοι αὗται ἐπεδίωξαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν πάπαν πᾶσαν
πολιτικὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς
'Εκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἔχουν αἱ σύνοδοι, καὶ ἐν
γένει νὰ βελτιώσουν τὰ ἥθη καὶ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν.
Οἱ πάπαι ὅμως ἐπέτυχον νὰ ματαιώσουν τὴν πραγματοποιήσιν

τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων τούτων, ἀλλ' ἔκτοτε ἀπέβαλον τὸ γόητρόν των καὶ ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐξήσκουν ἐπὶ τῶν λαῶν.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνδρες διαπρεπεῖς, οἱ ὅποιοι συνέλαβον τὴν τολμηρὰν ἰδέαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Βίκλεφ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Οὔσος καὶ ὁ Ἰερώνυμος εἰς Βοημίαν καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' οἱ πάπαι κατώρθωσαν νὰ ματαιώσουν τὰς ἐνεργείας τῶν μεταρρυθμιστῶν τούτων, τοὺς ὁποίους ἐκήρυττον αἰρετικούς, οἱ πλεῖστοι δὲ ἐκ τούτων ὑπέστησαν τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς θάνατον ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως.

§ 28

**Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας.
κατὰ τὴν Γ' περίοδον.**

Σχολαστικισμὸς καὶ Μυστικισμὸς.

Ἡ παιδεία τῆς δύσεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος. Τὴν πτῶσιν ταύτην ἐπέφερε πρὸ πάντων ἡ ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων βορείων λαῶν, οἱ ὅποιοι διέλυσαν τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ κατέλαβον τὰς χώρας του. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν κληρικῶν μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεγίγνωσκον τὰ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν λειτουργικὰ βιβλία. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' ὅμως αἰῶνος, ὅταν εἶχον ὀριστικῶς ἐγκατασταθῆ οἱ διάφοροι λαοὶ καὶ ἀπετέλεσαν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ἤρχισαν δὲ αἱ σχέσεις των πρὸς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, ἀναπτύσσεται κάπως ἡ θεολογικὴ παιδεία.

Ἡ θεολογία τῆς δύσεως ἔλαβεν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα, ὠνομάσθη δὲ σχολαστικὴ ἐκ τῶν μοναστηριακῶν σχολείων. Ἡ σχολαστικὴ θεολογία, ἣτις συνίστατο εἰς τὴν συστηματοποίησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐστερεῖτο πάσης πρωτοτυπίας, ἐπεκράτησε τὸ πρῶτον, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἄλλ' ἡ σχολαστικὴ θεολογία τῆς δύσεως ἐμφανίζεται μὲ τὴν χειρίστην αὐτῆς μορφήν. Οἱ σχολαστικοὶ θεο-

λόγοι τῆς δύσεως ἀνεχώρουν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὰ δόγματα ἢ δι-
οικήσεις, ἢ λατρεία, τὰ ἔθιμα, ἢ ἐκκλησιαστικὴ τάξις καὶ τὰ πάντα
εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν εἶχον καλῶς. Διὰ τοῦτο παρημέ-
λησαν τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καὶ
ἐλάχιστα μετεχειρίζοντο τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ δὲ
τὸ θρησκευτικὸν περιεχόμενον ἦτο ἤδη δεδομένον ἀπὸ τὴν παπι-
κὴν Ἐκκλησίαν, οἱ θεολόγοι τῆς δύσεως περιορίζοντο εἰς τὸ νὰ
συμβιάσουν τοῦτο πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον μόνον, μετεχειρίζοντο
δὲ συνήθως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον
τοῦ Ἀριστοτέλους. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως, ἀνεφάνησαν πολλοὶ οἱ
ὁποῖοι, ἂν καὶ ἦσαν σχολαστικοί, διεκρίθησαν διὰ τὴν πολυμάθειάν
των καὶ τὴν σοφίαν των. Τούτων σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ Ἰρλανδὸς **Ἰωάννης Σκῶτος** (810), ἀκολουθήσας τελείως
σχολαστικὴν ὁδὸν καὶ διδάσκων, ὅτι δύναται εἰς τὴν θεολογίαν
διδασκαλία τις νὰ εἶναι ἀληθής, εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν
λογικὴν ψευδής.

Ὁ **Ἀνσελμος**, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας. Οὗτος θεω-
ρεῖται εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων ὅλης τῆς Ἐκκλη-
σίας, δημιουργήσας πρωτοτύπους θεωρίας καὶ ἀποδείξεις, τῶν
ὁποίων ἡ ἀξία ἦτο μεγίστη καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν πολὺ ἐπὶ
τῶν μεταγενεστέρων. Ἀπέθανε τῷ 1109, ἐγκαταλείψας σπουδαιό-
τατα συγγράμματα.

Ὁ Γάλλος **Ἀβαιλάρδος** καταγόμενος ἀπὸ μίαν κόμην, κει-
μένην πλησίον τῆς Νάντης (1079). Ὁ Ἀβαιλάρδος ὑπερέχει
ὅλων τῶν σύγχρόνων του κατὰ τὴν διαλεκτικὴν ἱκανότητα, καίτοι
δὲ ἦτο σχολαστικὸς θεολόγος, ἐξεδήλωσε τάσεις πρὸς τὴν ἐλευ-
θέραν ἔρευναν καὶ διὰ τοῦτο ὑπέστη πολλὰς καταδιώξεις ἀπὸ
τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Πέτρος **Δομβάρδος** (1164). Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων
του εἶναι «γνωμῶν βιβλία τέσσαρα», ὅπερ ἦτο συλλογὴ τῶν
γνωμῶν τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρησί-
μευσεν ὡς βάσις πάντων τῶν μετὰ ταῦτα σχολαστικῶν συστημάτων.

Ὁ Θωμᾶς **Ἀκινᾶτος** (1274), Ἰταλὸς μοναχὸς Δομινικανός,
διδάξας εἰς Παρισίους, Κολώνιαν καὶ Ῥώμην.

Ἐκτὸς τῆς σχολαστικῆς θεολογίας ἐνεφανίσθη εἰς τὴν δύσιν
ἡ λεγομένη μυστικὴ θεολογία. Κατὰ ταύτην ἡ κατανόησις τῆς
διδασκαλίας ἀπαιτεῖ μυστικὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς

ταύτην ὀφείλει νὰ τείνη ὁ εὐσεβής. Οἱ μυστικοὶ δὲν ἀπέδιδον σημασίαν εἰς τὴν λογικὴν ἐξέτασιν καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων καὶ περιεφρόγουν τὸν ἐσωτερικὸν θρησκευτικὸν βίον. Ἀφίνοντο μόνον εἰς τὴν φαντασίαν των, ἐδημιούργουν φανταστικὰς ἰδέας περὶ τοῦ Θεοῦ, ἐξήτουν δὲ τὴν ἀποκλειστικὴν καλλιέργειαν μόνον τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν ἄμεσον ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ὅταν θὰ ἐπετύγχανον, θὰ ἠννόουν πάντα τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου.

Σπουδαιότατος μυστικὸς θεολόγος ἦτο ὁ **Βενάργδος**, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κλερβῶ (πλησίον τῆς τότε πρωτεύουσας τῆς Βουργουνδίας Ντιζόν). Γεννηθεὶς τῷ 1091 ἔγινε μοναχὸς εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν. Ἡ μεγάλη του εὐσέβεια, ὁ ἀσκητικὸς του βίος καὶ ἡ ἔξαιρητικὴ εὐγλωττία του, προσεῖλκυσαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἰμίμων αὐτὸν ὡς ἅγιον. Ἄλλοι μυστικοὶ θεολόγοι ἦσαν ὁ ἐκ Στρασβούργου **Ἐγκαρτ** (1329), ὁ μαθητὴς του **Τάουλερ** (1361), διδάσκων ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Θεὸν εὐρίσκεται διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως πάσης ἀπασχολήσεως τοῦ νοῦ εἰς ἄλλα ἀντικείμενα πλὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ **Θωμᾶς Ἀκέμπης** καὶ ἄλλοι.

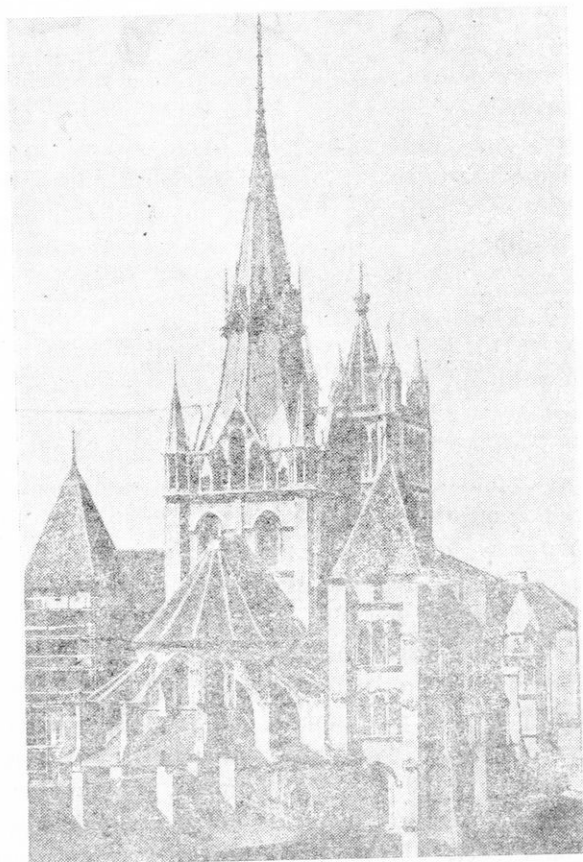
Ἀμφότεραι αὗται αἱ τάσεις τῶν θεολόγων τῆς δύσεως ἦσαν ἐσφαλμέναι, διότι ὁ τέλειος θεολόγος δεόν νὰ συνδυάζῃ τὴν συντηρητικὴν ἐρευνητικὴν τῶν σχολαστικῶν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν τῶν μυστικῶν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον τὸν προερχόμενον ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας.

§ 29

Διοίκησις, λατρεία καὶ ἤθη τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Σύμφωνα μὲ τὰς περὶ πρωτείου ἰδέας τῶν παπῶν, οὗτοι εἶχον τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τοὺς πάπας ὑπετάσσοντο οἱ μητροπολίται καὶ ὑπὸ τούτοις οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κατώτεροι κληρικοὶ. Οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἀρχὰς ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, οἱ ὅποιοι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δικαιώματός των τούτου, ἐνεχείριζον δακτύλιον καὶ τὴν ἐπισκοπικὴν

ῥάβδον εἰς τοὺς ἐπισκόπους, κατόπιν ὅμως ἀφηρεῖται τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας καὶ περιῆλθεν εἰς τὸν πάπαν. Ἄπαντες οἱ κληρικοὶ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν ἰδίαν θέλησιν

Εἰκ. 22. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Ἀωζάνης.
Γοτθικὸς ἔνθμος.

ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦν τυφλῶς τὰς παπικὰς διαταγὰς.

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν δύσιν ὑπέστη διαφόρους μεταβολάς, σύμφωνα μὲ τὰς νέας συνηθείας, τὰς ὁποίας εἰσήγα-
Α. Παπαδάτου—Βελιτρινοῦθηκὲ ἀπὸ τοῦ ἐπίτου τοῦ Παιδείας καὶ Πολιτικῆς

γεν ἢ ἀυθαιρεσία τῶν παπῶν. Ἡ γλῶσσα τῆς λατρείας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ λατινική, ἡ ὁποία ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν λαῶν τῆς Δύσεως· ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους διέκρινε πλήρης ἀμάθεια, ἡ λατινική γλῶσσα ἦτο ἀκατάληπτος, ἐτέλουν δὲ οὗτοι τὴν θείαν λειτουργίαν χωρὶς νὰ ἐννοοῦν τὰ ἀναγινωσκόμενα.

Αἱ ἑορταὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἁγίων, διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ὁποίων ἦτο ἀρκετὴ ἡ θέλησις τοῦ πάπα. Ὑπερβολικὴ τιμὴ ἀπεδίδοτο εἰς τὰ ἅγια λείψανα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησε πολλὰς καταχρήσεις. Οὕτω παρέιχοντο πρὸς προσκύνησιν τὰ δάκρυα τῆς Θεοτόκου, τὸ λέντιον δι' οὗ ἐσπόγγισεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, τὸ γάλα τῆς Θεοτόκου, τὸ γένειον τοῦ Πέτρου, ὁ χιτὼν τοῦ Κυρίου κτλ.

Οἱ ναοὶ κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς, εἰς δὲ τοὺς μέγροι τοῦδε ἑυθυμοῦς των, τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ βυζαντινοῦ προσετέθη νέος ἑυθυμὸς ὁ γοιθικός, τοῦ ὁποίου ἰδιαίτερον γνώρισμα εἶναι τὸ ὀξυκόρυφον (Εἰκ. 22). Οἱ ναοὶ κοσμοῦνται ἐκτὸς τῶν εἰκόνων καὶ δι' ἀγαλμάτων. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τέλος διερρυθμίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, εἰσήχθη δὲ εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἦσαν ἀξιόθρηνητα. Ἐνῶ προηγουμένως τὰ μοναστήρια ἦσαν κέντρα μορφώσεως, εὐσεβείας καὶ ἐργασίας, ἤδη κατέστησαν κέντρα ὀκνηρίας καὶ διαφθορᾶς, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ηὔξήθη καταπληκτικῶς, τὸ δὲ κυριώτερον ἔργον των ἦτο ἡ ὑποστήριξις τοῦ παπισμοῦ, ἡ ἐκτέλεσις τῶν διαταγῶν του καὶ ἰδίως τοῦ σκληροῦ ἔργου τῆς καταδιώξεως τῶν αἰρετικῶν. Καὶ τῶν λαϊκῶν τὰ ἥθη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὰ τῶν κληρικῶν, ἐξηχρειώθησαν δὲ ἀκόμα περισσότερο, ἔνεκα τῆς παρεχομένης εἰς αὐτοὺς ἀντιχρημάτων ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Οὕτως ἅπανα ἡ εὐσέβεια τοῦ λαοῦ συνίστατο εἰς τήρησιν ἐξωτερικῶν τύπων, ἀφοῦ οὐδεμίαν γνώσιν εἶχον τῶν τελομένων εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὴν ἀκατάληπτον ὑπ' αὐτῶν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἠγνόουν τὰ τελούμενα, δὲν ἐθεώρουν σπουδαίαν τὴν παράβασιν τῶν θείων ἐντολῶν, ἐφ' ὅσον ἠδύναντο νὰ ἐξαγοράσουν τὴν συγχώρησίν των.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἰδρῦθησαν εἰς τὴν δύσιν πλείστα

μοναχικά τάγματα, τῶν ὁποίων σπουδαιότατα ἦσαν τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν, ἅτινα ὑπῆρξαν δύο μεγάλαι δυνάμεις στηρίζουσαι τὸ ἀξίωμα τοῦ πάπα. Τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν ιδρυτὴς ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Δομίνικος (1170), σκοπὸς δὲ ἦτο ἡ διδασκαλία τῶν αἰρετικῶν πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τοῦτο οἱ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τούτου ἔπρεπε ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ σπουδάζουν τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Τοῦ δὲ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἐξ Ἀσσίζης, πόλεως τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας καταγόμενος Φραγκῆσκος (1182). Ἔργον τῶν μοναχῶν τοῦ τάγματος τούτου ἦτο νὰ περιέρχωνται τὰς διαφόρους πόλεις καὶ κώμας καὶ νὰ διδάσκουν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν μετάνοιαν. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν μοναχῶν ἀμφοτέρων τῶν ταγμάτων ἦτο ἡ πτωχεία, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἐλησμονήθη, τὰ δὲ μοναστήριά των, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς δύσεως, ἔγιναν πλουσιώτατα ἀπὸ τὰς δωρεὰς τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδείως προκαλουμένας ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς.

*Εικ. 23. Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος
Ὁ τελευταῖος Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ.*

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ (1453-1935)

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 30

Ἡ Ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοῦς τούρκους
μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος

Μετὰ τὸ σχίσμα ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ
Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας,
Ἱεροσολύμων καὶ τὰς αὐτοκεφάλους ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας. Τὸ
κέντρον ὅμως τῆς ὀρθοδοξίας ἦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρ-
χεῖον. Πᾶσα ἐπομένως πρόοδος τούτου παρηκολουθεῖτο ἀπὸ τὰ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λοιπὰ Πατριαρχεῖα, ὅπως ἡ ἑξασθένηςίς του καὶ ἡ παρακμή του συμπαρέσυρε καὶ ταῦτα. Ἡ Ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, εὐρίσκεται ὑπὸ τοὺς τούρκους· ἡ ὑποδούλωσις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν συνεπληρώθη διὰ τῆς κατὰ τὸ 1453 ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μέχρι τοῦδε ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μὲ τοὺς σοφοὺς αὐτῆς συγγραφεῖς καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶσίν της, ὑπερεῖχε πασῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχίζει ἡ παρακμὴ καὶ ἡ ἑξασθένηςίς της.

Ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β', εὐφυὴς καὶ συνετὸς ὢν, ἐσκέφθη ὅτι ὁ μόνος τρόπος τῆς ἑξασφαλίσεως τῆς κυριαρχίας του, ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἀντελήφθη ὅτι ἡ διὰ τῆς βίας ἐπιβολὴ τοῦ μωαμεθανισμοῦ εἰς τοὺς χριστιανούς, θὰ ἐδημιούργει συνεχῶς ἐπαναστάσεις καὶ οἰκονομικὰς ζημίας εἰς τὸ κράτος του, διότι οἱ χριστιανοὶ ἢ θὰ ἐπιπτον πολεμοῦντες διὰ τὴν πίστιν των ἢ θὰ ἔξεπατρίζοντο. Ἐφοβεῖτο προσέτι ὁ Μωάμεθ μήπως ἡ δίωξις τῶν χριστιανῶν ὀδηγήσῃ τοὺς εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸν πάπαν, ὁπότε οὗτος ἦτο πιθανὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ παρῆλθον αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀλώσεως κατὰ τὰς ὁποίας οἱ κατακτηταὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκορέσθησαν χριστιανικοῦ αἵματος, ὁ Μωάμεθ ἤρρισε νὰ περιποιῆται τοὺς χριστιανούς. Διέταξεν ὅθεν ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου καὶ τότε συνελθόντες οἱ ἐκ τῆς σφαγῆς διασφθέντες κληρικοὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων λαϊκῶν ἐξέλεξαν τοιοῦτον τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὀνομασθέντα μετὰ τὴν χειροτονίαν του Γεννάδιον. Ὁ Μωάμεθ εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γενναδίου, γνωστοῦ πολεμίου τοῦ παπισμοῦ, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν, ὅταν δὲ τὸν ἐπεσκέφθη ὁ Πατριάρχης, ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ πολλὰς φιλοφρονήσεις καὶ τοῦ ἀπένειμε πολλὰς τιμὰς. Μετὰ τοῦτο ὁ Μωάμεθ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πατριάρχην βεράτιον (διάταγμα), διὰ τοῦ ὁποίου καθίστα αὐτὸν ἐθνάρχην πάντων τῶν ὑπ' αὐτὸν χριστιανῶν, ἤτοι Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἀρμενίων. Ὁ Πατριάρχης ἐπίσης ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐν γένει ἀπέκτησε μεγαλύτεραν δύναμιν, παρὰ ὅτε ἤμαζεν ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Δυστυχῶς ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν διετηρήθη εἰς τὴν πραγματικότητά, οὐδὲ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα. Τὰ παραψηφιοποιήθη ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

χωρηθέντα προνόμια σπανίως ἢ οὐδέποτε ἐλογαριάζοντο. Πολλάκις ἐγίνοντο φοβεραὶ πιέσεις κατὰ τῶν χριστιανῶν, διὰ τὰ ἀσπασθῶσι τὸν μωαμεθανισμόν καὶ πολλάκις τοῦτο ἐπετυγχάνετο, ἀπειλουμένων διὰ θανάτου τῶν ἀρνούμενων τὰ ὑποκύψουν. Οἱ ναοὶ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον κατεκρημνίσθησαν ἢ μετεβλήθησαν εἰς τζαμιά, εἰς δὲ τοὺς ὀλίγους μείναντας, ἀπηγορεύθησαν οἱ κώδωνες, ἢ πολυτέλεια καὶ πᾶσα πομπώδης λατρεία.

Οἱ κατὰ καιροὺς σουλτᾶνοι ἐταπεινώσαν καὶ ἐξηυτέλισαν καὶ αὐτὸ τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα, εἰσαγαγόντες τὸ ἔθιμον τὰ λαμβάνουν δῶρα ἀπὸ τὸν ἐκλεγόμενον Πατριάρχην, ἀνεβίβαζον δὲ καὶ κατεβίβαζον τοὺς Πατριάρχας, διὰ τὰ λαμβάνουν τὰ δῶρα τῶν νεοδιοριζομένων. Ἀπὸ τοῦ 1625 μέχρι τοῦ 1700 ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως 50 πατριάρχαι! Ἐννοεῖται ὅτι αἱ δωροδοκίαι αὗται κατέστρεψαν οἰκονομικῶς τὸ Πατριαρχεῖον, πολλοὶ δὲ Πατριάρχαι, ἵνα ἐπαρκέσουν εἰς τὰς δαπάνας των, ἐλάμβανον χρήματα διὰ τὰ χειροτονοῦν ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι πάλιν ἐδωροδοκοῦντο ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένους κατωτέρους κληρικούς.

§ 31.

**Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς
τούρκους ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.**

Ἡ ἀθλία κατάστασις τῶν ὑπὸ τοὺς τούρκους χριστιανῶν, ἤρχισε νὰ καλλιτερεύῃ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Τοῦτο ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ὅτι οἱ τούρκοι στρατιωτικῶς ἐξέπεσαν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπέμβασιν τῶν πολιτισμένων ἤδη Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ κυρίως τῆς ὀμοδόξου Ῥωσσίας. Ἐκτὸς τούτου οἱ τούρκοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἔρχωνται εἰς διπλωματικὰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς εἰς Κων)πολιν εὐρισκομένους πρεσβευτὰς τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν εἶχον ἄνδρας ἱκανοὺς πρὸς τοῦτο, ἐστρατολόγουν πολλοὺς μορφωμένους Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦν ὡς γραμματεῖς, ὡς διερμηνεῖς καὶ εἰς ἄλλας ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας. Οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ κατόφκουν συνήθως εἰς τὴν συνοικίαν «Φανάριον», ἐκαλοῦντο «Φαναριῶται», διὰ τῆς ἐπιρροῆς τὴν Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὁποῖαν ἐξήσκουν ἐπὶ τῶν σουλτάνων, ὠφέλουν πολὺ τοὺς καταδυναστευομένους χριστιανούς.

Κατὰ τὸ 1774 ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β', ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας, εἰς τὴν συναφθεῖσαν εἰρήνην τοῦ Κουτσούκ Καϊναρτζίκ τῆς Βουλγαρίας, ἠνάγκασε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θὰ καταπιέζη τοὺς χριστιανούς, ὁ δὲ Σουλτάνος Σελίμ ὁ Γ' (1789—1807) θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Τουρκίαν Εὐρωπαϊκὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, ὡς δεῖγμα τῆς ἐπιθυμίας του ταύτης, παρέσχεν εἰς τοὺς χριστιανούς ἀνεξιθρησκείαν. Οἱ χριστιανοὶ τότε ἀνεθάρρησαν, μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ ἐκτίσθησαν, ἰδρύθησαν σχολεῖα καὶ ἐν γένει, πρὸ πάντων μάλιστα οἱ Ἕλληνες, ὑπεβोधήθησαν τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησίν των. Ἐπὶ σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808—1839), ἐπαναστάτησαν οἱ Σέρβοι (1812), οἱ Ἕλληνες (1821) καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ὁμότης τοῦ σουλτάνου τούτου, ὅτι μόνον δὲν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ κατιπνιγοῦν αἱ ἐπαναστάσεις αὐταί, ἀλλὰ κατέστησε τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ἐχθροὺς του καὶ οὕτω ἡ Ῥωσσία ἐπέτυχε μαζί μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἡμιανεξαρτησίαν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυροβουνίων. Τέλος μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τὸ «Χάτι Χουμαγιούν» τῷ 1856, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξησφαλίσθη ἡ παραχώρησις ἴσων πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας.

Κατόπιν τούτων οἱ ὑπὸ τοὺς τούρκους χριστιανοὶ ἀνέπνευσαν κάπως, τὰ δεινὰ των ὅμως, ὅχι μόνον δὲν ἔπαισαν ἀλλὰ ἐποπλασιασθήσαν, διότι ὁ φανατισμὸς τῶν ἐξερεθισθέντων ἀπὸ τὰς ἐπαναστάσεις μουσουλμάνων, διήγειρεν εἰς πολλὰ μέρη τὰς συνήθεις λεαλασίας καὶ σφαγὰς τῶν χριστιανῶν, ἕως οὗ τὸ ἔτος 1877 ἐξερράγη ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878. Τότε ἠλευθερώθησαν τελείως οἱ Σέρβοι, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡλείου, καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μείζονος θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀσφαλείας ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας τῶν εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος ὑπολειφθέντων χριστιανῶν. Μὲ ὅλας τὰς συνθήκας ταύτας καὶ τὰ δοθέντα προνόμια εἰς τοὺς ὑποδούλους χριστιανούς, ἡ κατάστασις τούτων ἐλάχιστα ἐβελτιώθη. Ὅταν ἐκηρύχθη κατὰ τὸ 1908 τὸ Σύνταγμα εἰς τὴν Τουρκίαν, καταργηθείσης τῆς ἀπολυταρχίας, πάντες μετὰ χαρᾶς ἀπέ-

βλεψαν εἰς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἐλπίζοντες ὅτι ἦλθεν ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως· δυστυχῶς καὶ αἱ ἐλπίδες αὗται ἀπέβησαν μάταιαι.

Οἱ νικηφόροι τέλος πόλεμοι τοῦ 1912—1913 κατὰ τῶν τούρκων, τῶν συμμαχησάντων Βαλκανικῶν κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ Μαυροβουνίου, ἀπέδωκαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλους τοὺς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὀρθοδόξους. Μετὰ τὴν ἀτυχήσασαν ἐκστρατείαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (1922), οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετηνάστευσαν πάντες εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρέμειναν εἰς Κων)πολιν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μόνον μὲ τοὺς ἐναπομείναντας ὀρθοδόξους χριστιανούς, τοὺς ἔχοντας τουρκικὴν ὑψηλοότητα. Οὕτως ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία σήμερον ἀπολαύει πλήρους ἐλευθερίας, μὲ μόνην τὴν διαφοράν ὅτι ἀπεσπάρθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἀπετέλεσε πολλὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας.

§ 32.

**Διοικήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Δ' περίοδον.**

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Πατριάρχης ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἐθνάρχου καὶ ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ἡ ὑψηλὴ ἔξουσία, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, πολὺ πρὶν ἐξασθενήσαντα, ἔφθασαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σχεδὸν εἰς ἀφάνειαν. Καὶ τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχου συνίσταντο εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ναῶν καὶ μοναστηρίων, εἰς τὸν διακανονισμόν παντὸς ζητήματος ἀφορῶντος τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχιερέων· τὰ δὲ πολιτικὰ συνίσταντο εἰς τὸ νὰ δικάζη τὰς μεταξὺ των χριστιανῶν ἀστικὰς ὑποθέσεις.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα ἐξήσκει ὁ Πατριάρχης μὲ σύνοδον, ἀποτελουμένην ἀπὸ ἀξιωματικῶν τοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ κληρικῶν δηλαδὴ καὶ λαϊκῶν ἔχοντας διάφορα ἀξιώματα, ἀναλόγως

τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν ἐξετέλουν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ μέγας λογοθέτης, χρησιμεύων ὡς διερχομένης μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Πύλης. Ἐνίοτε συνεκροτοῦντο περὶ τὸν Πατριάρχην καὶ ἐνδημοῦσαι σύνοδοι, ἀπὸ τοὺς ἐνδημοῦντας εἰς τὴν Κων)πολιν ἀρχιερεῖς, λύουσαι διαφόρους ὑποθέσεις αὐτῶν.

Ἐπὶ Πατριάρχου Σαμουὴλ τοῦ Α' (1763) ἡ ὑφισταμένη σύνοδος ἀντικατεστάθη ἀπὸ νέαν ὀκταμελῆ σύνοδον, ἐκ τῶν πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μητροπολιτῶν ἀποτελουμένην, ἡ ὁποία ἀνέλαβεν ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς καταργηθείσης καὶ ἐξέλεγε τοῦ λοιποῦ τὸν Πατριάρχην. Ἡ σύνοδος αὕτη, πλὴν τῶν γερόντων, ὅπως ὠνομάζοντο οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν Μητροπολίται, περιελάμβανε καὶ τινες προκρίτους λαϊκοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν λογοθέτην.

Ἡ διοίκησις τοῦ Πατριαρχείου ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὀρθοδόξων, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1857, κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Χάτι Χουμαγιούν. Κατὰ τοὺς κανονισμοὺς, τοὺς ὁποίους ἐξέδωκεν ἡ συνέλευσις αὕτη, συσκέπτεται καὶ ἀποφασίζει περὶ τῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων καὶ περὶ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως δωδεκαμελῆς σύνοδος, ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Μητροπολίτας κατὰ τάξιν λαμβανομένους· μερικὰ ἐκ τῶν μελῶν τῆς συνόδου ταύτης ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ κατ' ἐκλογὴν. Πλὴν τῆς συνόδου ἰδρῦθη τὸ λεγόμενον μικτὸν συμβούλιον, ἀποτελούμενον ἀπὸ τινος συνοδικοῦ καὶ τινος προκρίτους λαϊκοῦς, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνετέθη ἡ φρόντις τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀφορωσῶν τὸν γάμον καὶ τὰς κληρονομίας τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς μοναστηριακῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Τὰ δύο ταῦτα Σώματα ἀνενεοῦντο κατὰ διετίαν.

Κατὰ τοὺς νέους τούτους κανονισμοὺς, αἱ ὁποιοὶ ἰσχύουν μέχρι σήμερον, ἡ ἐκλογή τοῦ Πατριάρχου γίνεται ὑπὸ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν λαμβάνουν μέρος καὶ τὰ δύο Σώματα. Ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων περιλαμβάνει τοὺς ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Πατριαρχείου προτεινομένους, διότι ἕκαστος τούτων δύναται νὰ προτείνῃ ἓνα ὑποψήφιον, ὡς ἐπίσης καὶ τρεῖς τοὺς ὁποίους προτείνουν τὰ λαϊκὰ μέλη, κατόπιν προηγουμένης ἐγκρίσεως παρὰ τῶν δύο τρίτων τοῦλάχιστον τῶν κληρικῶν μελῶν. Ὁ κατάλογος οὗτος τῶν ὑποψηφίων ἀποστέλλεται εἰς τὴν Πύλην

δικαιουμένην νὰ διαγραφῆ τρεῖς ὑποψηφίους. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Πύλης ἔγκρισιν ἐπιστρέφεται ὁ κατάλογος εἰς τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν, ἣ ὁποία ἐκλέγει τρεῖς ὑποψηφίους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκλέγουν τὸν Πατριάρχην τὰ κληρικά μέλη τῆς συνέλευσεως. Οἱ Μητροπολίται τέλος ἐκλέγονται ἀπὸ τὴν σύνοδον, οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοὺς Μητροπολίτας καὶ οἱ κατώτεροι κληρικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς γνώμης τῶν ἑνοριτῶν.

§ 33.

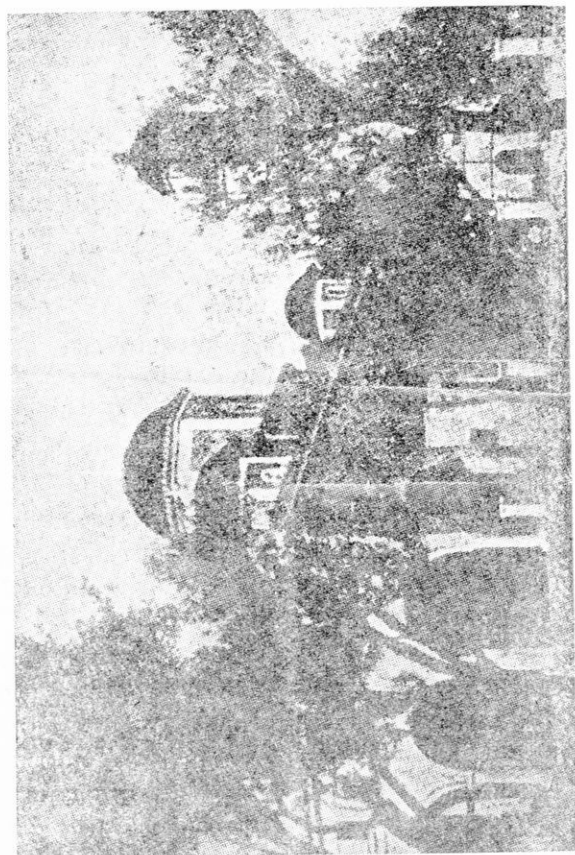
**Λατρεία καὶ ἥθη τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν
κατὰ τὴν Δην περίοδον.**

Ἡ **Λατρεία** τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐταπεινώθη. Αἱ ὠραιότεραι ἐκκλησῖαι ἐκηρμύσθησαν ἢ ἔγιναν τζαμιά, ἀπηγορεύθη δὲ ἡ ἀνάγεσις νέων· τὸ κήρυγμα ἠκούετο σπανιώτατα, διότι τὴν δουλείαν ἐπηκολούθησεν ἡ ἀμάθεια· ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ μουσικὴ παρημελήθησαν, ἡ δὲ λαμπρότης τῶν τελετῶν ἐξέλιπεν. Ἡ οὐσία ὅμως τῆς λατρείας οὐδεμίαν ὑπέστη μεταβολήν· τὰ μυστήρια καὶ αἱ ἱεραὶ τελεταὶ ἐτελοῦντο, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον.

Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς λατρείας ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ ἀναζωογονῆται ἡ λατρεία καὶ εἰς τὴν Γουρκίαν, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὰς χώρας αἱ ὁποῖαι ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν των. Ἦδη ἡ λατρεία ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς, πλεῖστοι δὲ ναοὶ κτίζονται μὲ ὄλους τοὺς κανόνας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, θαυμασίως κοσμούμενοι, προτιμωμένου τοῦ Βυζαντινοῦ ὀρθοῦ (εἰκ. 24). Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωγραφικὴ καλλιιεργεῖται ἐπιμελέστατα, εἰς δὲ τὸ σοβαρὸν ὕφος τῶν Βυζαντινῶν εἰκόνων προστίθεται τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ὡραῖον. Καλλιιεργεῖται ὡσαύτως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ καταβάλλονται μεγάλαι προσπάθειαι ὅπως καθαρισθῆ ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ, ἢ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυραννίας διεφθάρη, καὶ ὅπως βελτιωθῆ συνδυαζομένη μὲ τὸ νεώτερον μουσικὸν πνεῦμα.

Τὰ **ἥθη** τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν κατέστησαν αὐ-

στηρότερα. Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἐπλησίασαν τοὺς χριστιανοὺς πρὸς τὴν θρησκείαν, ὅπου εὗρισκον παρηγορίαν. Ἡ εὐσέβεια ὅμως αὕτη, λόγῳ τῆς ἀμαθείας, περιορίζετο εἰς αὐστηρὰν τή-

Εἰκ. 24. Ὁ ἱστορικὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Αἰγίνῃ, κτισθεὶς κατὰ τὸ 1806. Ἐντὸς αὐτοῦ συνεδρίασαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Κράτους, ὅταν ἡ Αἴγινα ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

ρησιν τῶν νηστειῶν, εἰς τὴν τέλεσιν μακρῶν ἀκολουθιῶν καὶ εἰς τὴν ἐν γένει τήρησιν τῶν ἐξωτερικῶν τύπων μὲ ἄκραν αὐστηρότητα. Ἡ τοιαύτη εὐσέβεια ἢ συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀμάθειαν, ἐδημιούργησεν ἀφθόνους δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, ξένας πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα.

Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας διετήρησαν ἄκμαϊὸν τὸν μοναχικὸν

βίον, ὅστις ἐξηκολούθησε νὰ ὑφίσταται, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, διότι παρεχώρησαν οἱ τοῦρκοι εἰς τὰς Μονὰς ὀλίγα προνόμια. Μολονότι δὲ ὑπέστησαν αἱ Μοναὶ πολλὰς λεηλασίας, κατώρθωσαν νὰ συντηρῶνται ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀπομεινάντων εἰς αὐτὰς κτημάτων, ἀπὸ τὰ ἐλέη τῶν χριστιανῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν μοναχῶν. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ μοναχοὶ ἤδη εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαίδευτοι καὶ διὰ τοῦτο διεσκόρπισαν τὰ πλεῖστα τῶν εἰς τὰ μοναστήρια συσσωρευθέντων χειρογράφων καὶ ἔργων τέχνης. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁμως τὰ μοναστήρια παρέσχον σπουδαιότητας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐκεῖ κατέφευγον πολλάκις οἱ διωκόμενοι· ἐκεῖ εὗρισκον περίθαλψιν οἱ πτωχοί· ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἐμάνθανον ὀλίγα γράμματα ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μορφωμένους μοναχοὺς· ἐκεῖ τέλος προπαρεσκευάσθη ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγών.

Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν βελτιοῦνται καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἐλευθερουμένους χριστιανούς. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ὅταν ἤρχισε νὰ ἀναπνέη ἐλεύθερον ἀέρα, ἐπεδόθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν μόρφωσιν κληρικῶν, οἱ ὅποιοι διδάσκουν τοὺς χριστιανούς τὰ καθήκοντά των καὶ καταπολεμοῦν τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὰς προλήψεις. Τὸ αἴσθημα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐκόσμησε καὶ κοσμεῖ τὰς πόλεις τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μὲ ἀφθονα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, εἰς τὰ ὅποια οἱ δυστυχεῖς εὗρισκουν περίθαλψιν.

Τελευταίως ὁμως ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὀφειλομένη ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ ὅτι ἔπαυσεν ἡ πίεσις ἢ ἀναγκάζουσα τοὺς χριστιανούς νὰ ἀποφεύγουν τὴν κοινωνίαν, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ὅτι ἤρχισε νὰ παρουσιάζεται ἠθικὴ παραλυσία, διότι διάφοροι κακοδοξίαι πεπωρωμένων ἀνθρώπων διαδίδονται εἰς τὰς ἀνοήτους καὶ προτρέπουν αὐτοὺς νὰ προτιμοῦν τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις τῶν ψυχικῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπικρατήσῃ τελειωτικά, διότι ὀδηγεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν.

**Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Ὀρθοδόξων
Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δην περίοδον.**

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης ἡ παιδεία εἶχε παρα-
μεληθῆ, διότι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν λαοὶ ἦσαν δούλοι.
Μόνον εἰς Ῥωσσίαν ἦτο δυνατόν νὰ προσδεύσῃ ἡ παιδεία, ἐλά-
χιστα ὅμως προώδευσε, διότι ἡ Ῥωσσικὴ Ἐκκλησία ἦτο εἰσέτι
ἀνοργάνωτος. Ἡ κατάστασις αὕτη ἤρχισε νὰ βελτιώνεται κατὰ
τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὅτε ἰδρύθησαν διάφορα σχολεῖα εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν, Ἄρταν, Σμύρνην, Κυδωνίας, Βουκουρέστιον καὶ ἄλλα-
χοῦ. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐδίδασκον συνήθως κληρικοὶ σπουδά-
σαντες εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐπεκράτησεν ἡ ἀμάθεια μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, δὲν ἔλειψαν οἱ μορφωμένοι χριστιανοί, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των, διετήρησαν καὶ τὸν ἐθνισμόν τῶν δούλων χριστιανῶν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτῶν, ἧτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διέτρεξε μέγαν κίνδυνον ἀπὸ τοὺς παπικοὺς καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τοὺς διαμαρτυρομένους, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ τὴν ἐξαφανίσουν, ἐπωφελοῦμενοι τῆς πολιτικῆς τῆς ὑποδουλώσεως.

Οἱ κυριώτεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων τῆς ὀρθοδο-
ξίας, τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν :

Ἐπιτομή τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Μάξιμος**, γράψας σπουδαιότατον βιβλίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνατρέπει τὰς ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας παρερμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ ἐξ Ἁγίου ὄρους μοναχὸς **Μάξιμος**, ὁ γενόμενος διδάσκαλος τῶν ῥώσων καὶ ὁ ἐργασθεὶς πολὺ πρὸς τακτοτοποίησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς Ῥωσσίας **Ἰερεμίας ὁ Β'**, Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ἐκ Κρήτης Πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας **Κυριλλος ὁ Λούκαρης** καὶ ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον **Μητροφάνης Κριτόπουλος**. Ὁ Μολδαυὸς μητροπολίτης Κιέβου **Πέτρος Μογίλας**, ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων **Νεκτάριος**, ὁ **Νικόλαος Κεραμεὺς** ἐξ Ἰωαννίνων, ὅστις ἠσχολήθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν θεολογίαν καὶ ἄλλοι.

Ἐκ τῶν ἸΗ' αἰῶνα ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία προοδεύει μὲ μεγάλα βήματα καὶ εἰς τὰς ὑποδούλους ὀρθοδόξους χώρας, ἰδίως ὅμως εἰς τὰς ἐλευθερωθείσας. Πλεῖσται σχολαὶ ἰδρύθησαν, εἰς τὰς ὁποίας διακεκριμένοι θεολόγοι ἐδίδαξαν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν, πάμπολλα δὲ συγγράμματα ἐγράφησαν, εἰς τὰ ὁποῖα πᾶσα θεολογικὴ διδασκαλία ἐξετάζεται καὶ ἀναπτύσσεται. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν θεολογικῶν σχολῶν ἦσαν τῆς Χάλκης, τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ αἱ θεολογικαὶ Ἀκαδημαῖαι τῆς Ῥωσσίας, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος ἐν Ῥωσσίᾳ σήμερον ἐξέλιπον.

Οἱ κορυφαῖοι ἐκ τῶν θεολόγων τοῦ ἸΗ' καὶ ἸΘ' αἰῶνος ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων **Χρῦσανθος** (1707—1731), διακριθεὶς διὰ τὴν βαθύνοιαν καὶ τὴν πολυμάθειάν του. Οἱ Κερκυραῖοι **Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης** (1806) καὶ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1800), διατελέσαντες ἀμφότεροι ἀρχιεπίσκοποι Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος τῆς Ῥωσσίας. Ὁ **Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης**, γεννηθεὶς εἰς Νάξον τῷ 1748, τοῦ ὁποίου σπουδαιότατον ἔργον εἶναι τὸ Πηδάλιον, ἥτοι ἡ ἐρμηνεῖα τῶν ἱερῶν κανόνων. Ὁ **Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος**, γεννηθεὶς εἰς Τσαρίτσαιναν τῷ 1780, θεωρούμενος ὡς τὸ καύχημα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· ἦτο γενναῖος καὶ σοφὸς τῆς ὀρθοδοξίας υπερασπιστὴς καὶ ἀνεξάντλητον ταμεῖον ποικίλων γνώσεων. Ὁ σοφὸς ἐθνικὸς ἀνὴρ **Κοραῆς** (1833), γράψας διάφορα θεολογικὰ βιβλία πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ὁ **Θεόκλητος Φαρμακίδης** (1860), ὁ ὀργανώσας τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ὅστις μέγα πλῆθος συγγραμμάτων ἔγραψε, εἰς τὰ ὁποῖα δικρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Πλεῖστοι τέλος διεκρίθησαν ἐκ τῶν διατελεσάντων καὶ διατελούντων ἤδη καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Τὰ λοιπὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Κύπρου καὶ Γεωργίας

Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους προώδευσαν πολύ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὅταν ὀλόκληρος ἦ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας, ἤρχισαν νὰ παρακμάζουν. Οἱ Ἀραβες ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς, ἤγειραν δὲ κατ' αὐτῶν πολλάκις καταστρεπτικούς διωγμούς. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι μέγα μέρος αὐτῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐδέχθησαν τὸν μωαμεθανισμόν, ἄλλοι δὲ ἀπέτελεσαν αἵρετικὰς Ἐκκλησίας, διότι εἰς τὰ μέρη ταῦτα εὗρισκαν ἄσυλον οἱ ἀποδοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἵρετικοί.

Μέγαν διωγμὸν ὑπέστησαν τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα ὑπὸ τῶν σταυροφόρων κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐγκατέστησαν Λατίνους πατριάρχας Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Ἡ αὕτη κατάστασις ἐξηκολούθησεν, ὅταν τὸν ΙΓ' αἰῶνα τοὺς Ἀραβας κατακτητὰς διεδέχθησαν οἱ τουρκομᾶνοι Μαμελοῦκοι, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐμίσουν οὗτοι περισσότερον τοὺς λατίνους καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδίωξαν τοὺς λατίνους πατριάρχας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἐπυνέφερον ὀρθοδόξους. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κῶν)πόλεως, οἱ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ἠσθάνθησαν ἀνακούφισίν τινα, ἐκ τῆς προστασίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κῶν)πόλεως. Ἡ προστασία αὕτη ἐγινε μεγαλειτέρα ὅταν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς τούρκους.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἐνισχυόμενον καὶ οἰκονομικῶς καὶ ἠθικῶς ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν, ἀνυψοῦται. Ἡ βελτίωσις τοῦ Πατριαρχείου τούτου ἐγινε μᾶλλον ἐπαισθητή, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἡ Αἴγυπτος αὐτόνομος καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτε εἰσῆχθη ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν κατοίκων,

διά τοῦ κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τύπον ὀργανωθέντος στρατοῦ. Ἐκτοτε πολλοὶ Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι ἐγκατεστάθησαν εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Αἰγύπτου, ἴδρυσαν Ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ ἠύξησαν σημαντικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀρθοδόξων. Σήμερον τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας ἔχει πλὴν τοῦ Πατριάρχου ἕξ ἀρχιερεῖς, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων φθάνει τὰς 100,000.

Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἐλάχιστα προοδεύει, διότι κατέστρεψαν αὐτὸ αἱ ἔριδες μεταξὺ τῶν ἐπιδιωκόντων νὰ γίνουν Πατριάρχαι, αἱ ὁποῖοι ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων τούτων ταραχῶν ὑπῆρξε νὰ ἀποσκιρτήσουν πολλοὶ τῆς ὀρθοδοξίας, μὲ τὰς ἐνεργείας ἱεραποστόλων παπικῶν καὶ προτεσταντῶν. Ἢδη ἐκ τῶν πολλῶν ἄλλοτε μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν αὐτοῦ σφύζονται 6 μητροπόλεις καὶ 16 ἐπισκοπαί, τὴν δὲ πλειοψηφίαν τῶν ὀρθοδόξων ἀποτελοῦν οὐχὶ Ἕλληνες ἀλλὰ ἰθαγενεῖς.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρουσιάζει σημαντικὴν πρόοδον. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν σεβασμὸν τὸν ὁποῖον ἔχει πᾶς χριστιανὸς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, διότι περιλαμβάνει τὰ ἱερὰ προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησεν, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνεστήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τὴν κυριότητα τῶν προσκυνημάτων μέχρι τῶν σταυροφοριῶν εἶχον οἱ ὀρθόδοξοι, ἔκτοτε ὅμως ἐπέτυχον νὰ ἀποκτήσουν δικαιώματα οἱ χριστιανοὶ ὅλων τῶν δογμάτων. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων περιλαμβάνει ἤδη μόνον 13 ἐπισκόπους καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐρωποῦ πολέμου, διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας.

Μαζὶ μὲ τὰ Πατριαρχεῖα ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀνατολὴν αἱ ἀνεξάρτητοι Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας. Καὶ αὗται κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν τούρκων, κατόπιν δὲ ἡ μὲν Κύπρος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὸ 1878, ἡ δὲ Ἰβηρία εἰς τοὺς Ῥώσους τὸ 1811. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἠκολούθησε τὴν τύχην τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν κοινωνικὴν ἐν Ῥωσίᾳ ἐπανάστασιν, ἡ δὲ τῆς Κύπρου περιμένει τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἢ προσωρινῶς κατέχουσα τὴν νῆσον Ἀγγλία θὰ

ἀποδείξει ὅτι πραγματικῶς εἶναι φιλελευθέρα, ἀποδίδουσα ταύτην εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ διοίκησις τῶν τριῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν γίνεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ δὲ λατρεία καὶ τὰ ἤθη ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν περίπου ἐξέλιξιν τῶν ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὀρθοδόξων χριστιανῶν.

§ 36

**Αἱ λοιπαὶ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι
Βουλγαρικὸν Σχίσμα.**

Αἱ διάφοροι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἰδρυθῆ διὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατ' ἀρχὰς ὑπήγοντο εἰς τοῦτο, κατόπιν ὅμως ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἔγιναν ἀνεξάρτητοι. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, διότι τὸ Πατριαρχεῖον υπετάγη πολιτικῶς εἰς τοὺς τούρκους, καὶ κατέστη ἀπαραίτητος ὁ διοικητικὸς χωρισμὸς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἀνῆκον εἰς ἐλεύθερα κράτη.

Ἡ πρώτη ἀποσπασθεῖσα διοικητικῶς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὸ 1580 ὁ μητροπολίτης τῆς Μόσχας, τῆς πρωτεύουσας τῆς Ῥωσσίας, ἐγένετο πατριάρχης τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐκυβέρνα ἐλευθέρως, ἐπεκυροῦτο δὲ μόνον ἡ ἐκλογή του ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τότε οἱ πατριάρχαι τῆς Ῥωσσίας ἔγιναν πανίσχυροι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῆ ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσσίας τσάρος Πέτρος ὁ μέγας. Οὗτος κατήργησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ῥώσσου πατριάρχου καὶ συνέστησε τῷ 1722, ὡς ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, διαρκῆ σύνοδον, ἐδρεύουσαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῆς Ῥωσσίας Πετρούπολιν. Εἰς ταύτην παρίσταντο οἱ Τσάροι διὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν Ἐπιτρόπων, ἀσκοῦντες πάντοτε μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διοικήσεως, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ὅταν ἔγινεν ἀνεξάρτητος, ἀνεγνώρισε

προθύμως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐκτοτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας, ἵδρυσε θεολογικὰς σχολὰς καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Σιβηρίαν, Ἀμερικὴν, Σινικήν, Κορέαν καὶ Ἰαπωνίαν, μὲ τὰς ἰδρυθείσας ἱεραποστολάς. Ἐπροστάτευσεν ἐπίσης τὰ μέγιστα τοὺς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν τυραννίαν ὀρθοδόξους χριστιανούς καὶ ἐν γένει κάθε προσπάθειαν κατέβαλε, διὰ τὴν ἀνύψωσιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ὀρθοδοξίας. Δυστυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ πρόοδος αὕτη ἀνεκόπη, διὰ τῆς ἐπελθούσης εἰς Ῥωσσίαν κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη ὁποίου εἴδους μόνιμον κατὰστασιν θὰ δημιουργήσῃ.

Ἀπεσπάσθησαν ὡσαύτως ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1740 αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Αὐστρίας, τῶν ὁποίων ἔγινεν ἀρχηγὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κάρλοβιτς, ὁ καλούμενος πατριάρχης τῶν ἐν Αὐστρίᾳ Ὀρθοδόξων. Ἀνεξάρτητος ἐπίσης ἔγινεν τῷ 1868 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τρανσυλβανίας καὶ τῷ 1873 ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουκοβίνας. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας τῷ 1830 ἀπέκτησεν ἀνεξαρτησίαν τινά, διοικουμένη ἀπὸ τὸν μητροπολίτην Σερβίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκλογή ἐπεκυροῦτο ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, κατὰ δὲ τὸ 1880 ἔγινε τελείως ἀνεξάρτητος. Κατὰ τὸ 1833 ἐγένετο ἀνεξάρτητος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία περὶ τῆς ὁποίας λεπτομερῶς θὰ μάθωμεν κατωτέρω.

Τέλος αἱ παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονίαι Βλαχία καὶ Μολδαυία ἀπὸ τοῦ 1856, ὅταν ἀπέκτησαν πλήρη σχεδὸν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐγένοντο καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι, ὀργανώσασαι τὴν Ἐκκλησίαν των, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ῥωσικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ μόνη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε πράγματα εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἦτο ἡ βουλγαρικὴ, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο ἐκηρύχθη σχισματικὴ. Ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὸν Πατριάρχην, ἐξήτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ΣΤ' κατὰ τὸ 1868, προθύμως ἀπεδέχθη ἀνεξαρτησίαν τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία νὰ περιλάβῃ τὴν κυρίως Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας τὰς ἐχούσας ἀμιγῆ βουλγαρικὸν πληθυσμόν. Ἄλλ' οἱ βούλγαροι ἠξίωσαν, ὅλοι οἱ εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας

ζῶντες ὁμοεθνεῖς των, οἱ ὁποῖοι ὑπήγοντο εἰς τὸν Πατριαρχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νὰ ἀποτελέσουν ἀνεξάρτητον Ἐκκλησίαν μὲ κέντρον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου νὰ ἔδρευῃ καὶ ἰδικὸς των Πατριαρχῆς. Ἡ τοιαύτη ἀξίωσις των ἦτο παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν νὰ εἶναι δύο ἐπίσκοποι εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε δεκτὴ. Ἐν τούτοις οἱ βούλγαροι κατώρθωσαν νὰ λάβουν τῷ 1870 ἄδειαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἰδρῦσουν τὴν βουλγαρικὴν λεγομένην ἔξαρχίαν, περιλαμβάνουσαν τοὺς ἐλευθέρους καὶ δούλους βουλγάρους, μὲ ἔξαρχον μένοντα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀναγνωρισθέντα ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριαρχῆς "Ανθιμος ὁ ΣΤ'", συγκαλέσας σύνοδον τοπικὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκήρυξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν σχιματικὴν καὶ διέκοψε πᾶσαν πρὸς αὐτὴν σχέσιν.

Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος (1912-1919) μετέβαλαν τὴν σύνθεσιν τῶν ἀνεξαρτήτων Ἐκκλησιῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐμείωσαν δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διότι ἐλάχιστοι ὀρθόδοξοι ἔμειναν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν δογματικῶς μὲν ἠνωμένα, διοικητικῶς δὲ αὐτοκέφαλα καὶ ἀνεξάρτητα, τὰ Πατριαρχεῖα Σερβίας καὶ Ῥουμανίας, ἡ Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας καὶ ἄλλαι τινὲς μικροῦ περιαι Ἐκκλησῖαι.

Β'. ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 37.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ παλικὴ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀντὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν χριστιανῶν, ἀπέκτησε τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ περισσοτέρου μέρους αὐτῶν. Τοῦτο προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀπολυταρχικὴν διαγωγὴν τῶν παπῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπῆλθον ἀπόλυτον ὑποταγὴν, καὶ ἀπὸ τὰ κράτη καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, αὐστηρῶς δὲ ἐτιμῶρουν πάντα

ὅστις ἐτόλμα νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς θελήσεις των. Αἱ πιέσεις αὐ-
ται τῶν παπῶν συνετέλεσαν, ὥστε πολλοὶ χριστιανοὶ νὰ ἐπιθυ-
μοῦν τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων. Ἐπειδὴ ὁμως ἐμα-
ταίωθεν ὁ πάπας πᾶσαν τοιαύτην προσπάθειαν, ἀπεκήρυξαν αὐ-
τὸν καὶ ἴδρυσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Προτεσταντῶν ἢ Διαμαρτυ-
ρομένων, ῥιζικῶς μεταρρυθμίσαντες τὴν χριστιανικὴν ἐν γένει
διδασκαλίαν.

Ἀρχηγοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ἦσαν ὁ Λούθηρος εἰς
Γερμανίαν καὶ ὁ Ζβίγγλιος καὶ Καλβίνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

Ὁ **Λούθηρος** ἐγεννήθη εἰς Αἰσλέβεν τῆς Σαξωνίας κατὰ τὸ
ἔτος 1483. Καταταχθεὶς εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν αὐγουστι-
νιανῶν, ἔγινεν ἱερεὺς τῷ 1507, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος διωρίσθη
καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργ-
γης. Μελετήσας τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐπίσθη ὅτι ἡ δυτικὴ Ἐκ-
κλησία ἀπεμακρύνθη πολὺ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας
ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ μεταρρυθμῖσις ταύ-
της. Τὴν ἰδέαν του ταύτην κατέστησαν ἐντονωτέραν αἱ αὐθαι-
ρεσίαι καὶ ἡ διεφθαρμένη ζωὴ τῶν παπῶν, πράγματα τὰ ὅποια
ἔξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἐγνώρισε.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Λουθήρου ἦτο πλέον ἀκράτητος, ὅταν με-
τέβη εἰς Βιττεμβέργην ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελος καὶ ἐπώ-
λει διὰ λογαριασμὸν τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Ι' συγχωροχάρτια.
Διὰ τοῦτο τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων
τοῦ 1517, ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ μητροπολιτικοῦ
ναοῦ τὰς περιφήμες 95 θέσεις του, διὰ τῶν ὁποίων ἤλεγχε τὰς
καταχρήσεις τῶν παπῶν. Ἀπὸ τότε, καὶ ὁμιλῶν καὶ γράφων
ὑπεστήριξε τὴν μεταρρυθμῖσιν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ δὲ τοῦ συγ-
γράμματός του «προτροπὴ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας», παρεκίνει τοὺς
ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ ἀποτινάξουν τὸν παπικὸν ζυγὸν καὶ
νὰ καταργήσουν πᾶσαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πᾶν ἔθι-
μον, ἐὰν δὲν ἀνεγράφοντο ταῦτα ῥητῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Ὁ πάπας κατ' ἀρχὰς δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὸ κίνημα
τοῦτο. Ὄταν ὁμως ἐ πληροφορήθη, ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ Λουθήρου
εὔρον πολλοὺς ἐπιφανεῖς καὶ σοφοὺς ὑπερασπιστάς, ἐξηπλοῦντο
δὲ εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, διέταξε
τὸν Λούθηρον νὰ μεταβῇ ἐντὸς 60 ἡμερῶν εἰς Ῥώμην διὰ νὰ
ἀπολογηθῇ. Ὁ Λούθηρος, ὅπως ἦτο φυσικόν, δὲν μετέβη καὶ

τούτου ἕνεκα ὁ πάπας τὸν ἀφώρισεν. Ὁ Λούθηρος ὁμως, χωρὶς νὰ ταραχθῆ καθόλου, λαβὼν τὸ ἔγγραφον τοῦ ἀφορισμοῦ, ἔκαυσε τοῦτο, ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους λαοῦ χειροκροτούντος.

Ἐνῶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐξηπλοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν, ἕτερος πολέμιος τοῦ παπισμοῦ δρᾷ εἰς Ἑλβετίαν, ὁ **Ζβίγγλιος**. Οὗτος σπουδάσας τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἦτο ἐφημέριος τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης. Ὁ Ζβίγγλιος λαβὼν καὶ οὗτος ἀφορμὴν ἐκ τῆς πωλήσεως συγχωροχαρτίων ὑπὸ τοῦ Φραγκισκανοῦ μοναχοῦ Σαμψών, ἤρχισε τῷ 1519, καὶ δημοσίᾳ κηρύττων καὶ διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του, νὰ ζητῆ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὁμως ἐξηγέρθησαν πόλεις τινὲς τῆς Ἑλβετίας κατὰ τοῦ φιλελευθέρου κηρύγματος τοῦ Ζβίγγλιου, ἠγέρθη ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ἐν ἔτει 1531.

Τὸ ἔργον τοῦ Ζβίγγλιου ἐτελείωσεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὁ **Ἰωάννης Καλβίνος**. Οὗτος κατήγετο ἐκ Νοῦῶν τῆς Γαλλίας, σπουδάσας δὲ νομικὰ ἐπεδόθη καὶ εἰς θεολογικὰς μελέτας. Ὅταν αἱ ἀρχαὶ τῆς μεταρρυθμίσεως διεδίδοντο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν, εὗρίσκετο εἰς Παρισίους, ὅπου ἐκηρύχθη καὶ οὗτος ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἤρχισε νὰ διδάσκη κατὰ τοῦ παπισμοῦ. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ ἦλθεν εἰς Βασιλείαν, ὅπου ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ Ζβίγγλιου. Ἐλθὼν κατόπιν εἰς Γενεύην ἐξέδωκε τὴν κατήχησίν του καὶ ἐν γένει εἰργάσθη διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Ἑλβετίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλβετίας ὠνομάσθησαν Καλβινικαί.

§ 38.

Διδασκαλία τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἐπαναστατήσας ὁ Λούθηρος κατὰ τῶν καταρτίσεων τοῦ παπισμοῦ, ἐδημιούργησεν ἰδίαν διδασκαλίαν. ἡ ὁποία ὁμως δὲν κατήργησε τὰς καινοτομίας τῶν παπῶν μόνον, ἀλλ' ἀνέτρεψε καὶ τὰς περισσοτέρας ὀρθὰς διδασκαλίας καὶ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας ἀπο-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια διετήρησεν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία.

Κατὰ τὸν Λούθηρον, μόνη ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διαδίδεται αὐτὴ εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπὸ ἐκάστου λαοῦ. Τὰς ἱερὰς παραδόσεις, ἐπειδὴ κακῶς ἐχρησιμοποιοῦν ταύτας οἱ πάπαι πρὸς δικαιολογίαν τῶν καταχρήσεων των, τὰς κατήργησεν ἐντελῶς. Ὁ χριστιανὸς δὲν σφύζεται κατὰ τὸν Λούθηρον μὲ τὰς νηστείας, τὰς προσευχάς, τὰς ἱερὰς ἀποδημίας καὶ μὲ τὰ συγχωροχάρτια, ἀλλὰ μὲ μόνην τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ μετέδιδον τὴν θεϊαν χάριν, τὰ πέντε κατὰ τὸν Λούθηρον, εἶναι ἀπλαῖ τελεταὶ καὶ μόνον τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, μεταδίδουν τὴν θεϊαν χάριν. Εἰς τὴν εὐχαριστίαν ὅμως δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλὰ μετάδοσις τῆς θείας χάριτος μετὰ τοῦ μεταλαμβανομένου ἄρτου καὶ οἴνου.

Οἱ κληρικοὶ οὐδεμίαν ἔχουν ἐξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀπλοὶ ἐντολοδόχοι τοῦ λαοῦ, διοριζόμενοι ὑπὸ τούτου, ἢ τῆς κυβερνήσεως καὶ δύναται νὰ διορισθῇ κληρικὸς πᾶς χριστιανός, ἔχων τὴν ἱκανότητα νὰ διδάσκη καὶ ἄμεμπτον βίον. Διοικεῖται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ σύνοδον κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, διοριζομένων ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς κοινότητας ἢ ἀπὸ τὰς κυβερνήσεις, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν κυβερνήσεων. Τῶν κληρικῶν μόνον δύο βαθμοὺς δέχεται ὁ Λούθηρος, τὸν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ διακόνου.

Ἐορτὰς διετήρησεν ὁ Λούθηρος τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, (Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, Πάσχα, Πεντηκοστὴ κλπ.). Κατὰ ταύτας συνέρχονται οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τελοῦν τὰ τῆς λατρείας των, σπανίως τελουμένου καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Οἱ ναοὶ ἢ δὲν ἔχουν καθόλου εἰκόνας ἢ ἔχουν ἐλαχίστας πρὸς στολισμόν, καταργηθείσης τῆς προσκυνήσεως καὶ τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων ἢ δὲ λατρεία τοῦ θεοῦ συνίσταται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς διαφόρους ὕμνους ψαλλομένους μὲ συνοδείαν μουσικῶν ὀργάνων, λαμβανόντων συνήθως μέρος πάντων τῶν ἐκκλησιαζομένων.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Λουθήρου ἠκολούθησαν εἰς Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὰς γενικὰς γραμμάς τῆς καὶ οἱ λοιποὶ μεταρρυθμισταί, εἰς λεπτομερείας τινὰς μόνον διαφωνοῦντες, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ὡς θὰ ἴδωμεν, διετήρησε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῶν κληρικῶν. Ἀργότερα καθωρίσθη καὶ εἰς τὰς προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας ἡ διάταξις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν χροῖονται, μετὰ προηγουμένην διδασκαλίαν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, τὰ ἄρρενα τέκνα κατὰ τὸ 14ον, τὰ δὲ θήλεα κατὰ τὸ 12ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ὅποτε μεταλαμβάνουν καὶ γίνονται μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ βᾶσις ἐπὶ τῆς ὁποίας οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐστήριξαν τὴν νέαν διδασκαλίαν των, εἶναι μόνον ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ δὲ ἱερὰ παράδοσις, ἡ ὁποία κυρίως περιλαμβάνεται εἰς τὰς ἐπιτὰ Οἰκουμενικὰς συνόδους, περιεφρονήθη τελείως. Ἡ ἀπόρριψις τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὀρθὴν καὶ ἐνιαίαν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατόπιν κοινῆς συνεννοήσεως πάντων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἦτο τὸ μέγιστον σφάλμα τῶν μεταρρυθμιστῶν. Κατὰ τοὺς μεταρρυθμιστὰς ἕκαστος χριστιανὸς δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐλευθέρως καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν του τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξε νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως οὐχὶ μία Ἐκκλησία ἔχουσα τὴν αὐτὴν πίστιν, καὶ τὰ αὐτὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ πολυάριθμοι Ἐκκλησῖαι, ἕκαστη τῶν ὁποίων ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχηγόν τῆς, μὲ ἰδικόν του τρόπον ἐρμηνεύοντα τὴν Ἁγίαν Γραφήν (1). Αἱ Ἐκκλησῖαι αὗται εἶναι κειχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων, ἀναγνωρίζουσαι μόνον συγγένειάν τινα μεταξύ των, ἐπειδὴ ἔχουν κοινὴν πηγὴν τῆς διδασκαλίας των, τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

(1) Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι τῶν Ἀναβαπτιστῶν, τῶν Εὐκινιανῶν, τῶν Ἀμμινιανῶν, τῶν Κουακέρων, τῶν Χερρινγούτιων, τῶν Μεθοδιστῶν τῶν Σβενδενβοργιανῶν, τῶν Μορμώνων καὶ τῶν Ἰρβιγγιανῶν.

§ 39.

Ἄγωνες τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως
Ἰδρυσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἀκολουθούντων τὴν μεταρρύθμισιν καὶ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν πάπα χριστιανῶν, ἀνεπτύχθη σφοδρὸν μίσος, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε΄ θέλων νὰ προλάβῃ ἀπειλουμένας ταραχάς, συνεκρότησε εἰς Βόρμς συνέδριον τῶν ἡγεμόνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάλεσε καὶ τὸν Λούθηρον τῷ 1521. Ὁ Λούθηρος τότε ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους τὰς ἰδέας του, εἰς δὲ τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ ἀπήντησεν ὅτι προθύμως θὰ πράξῃ τοῦτο, ἐὰν ἀπεδεικνύοντο ἐσφαλισμένοι ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὸ συνέδριον τοῦτο ἀπεφάσισε τότε τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Λουθήρου καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἐκδοθέντων συγγραμμάτων του, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη οὐδόλως ἠμπόδισε τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἦδη οἱ ἡγεμόνες διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, καὶ τῆς μὲν μερίδος τῶν φίλων τῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ἀρχηγὸς ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας Ἰωάννης ὁ Σταθερός, τῆς δὲ ἀντιθέτου ὁ Κάρολος. Πολλαὶ προσπάθειαι κατεβλήθησαν πρὸς συμβιβασμόν, ἕως οὗ κατὰ τὸ 1529 συνῆλθεν εἰς Σπέιερ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων, τὸ ὁποῖον ἀτεκμήριζε πάλιν τὸν Λούθηρον καὶ τὴν διδασκαλίαν του. Οἱ φίλοι τότε τοῦ Λουθήρου, οἵτινες ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς εὐαγγελικούς, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὀνομασθέντες ἀπὸ τότε διαμαρτυρόμενοι ἢ προτεστάνται.

Ἐπειδὴ ἡ ἔρις αὕτη ἐλάμβανε σοβαροτάτας διαστάσεις, συνεκλήθη τῷ 1530 ἕτερον συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς Αὐγούσταν, εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος, οὐδεμία ὅμως καὶ εἰς τοῦτο ἐπῆλθε συμφωνία. Τότε ὁ Ἰωάννης Σταθερὸς τῷ 1531 συνομολογεῖ ἐξαετῆ συμμαχίαν εἰς Σμαλκάνδην μετὰ τοὺς ὁμόφρονάς του, μετὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως κατὰ πάσης βίας τῶν ἐχθρῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην προσετέθησαν ἐκ πολιτικῶν λόγων ὁ βασιλεὺς

τῆς Γαλλίας Φραγκῖσκος ὁ Α΄ καὶ τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκος ὁ Η΄ καὶ τότε ὁ Κάρολος φοβηθεὶς, ἀπεδέχθη τῷ 1532 τὴν ἐλευθερίαν ἐκάστου ἡγεμόνος ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς θρησκείας τῆς ἡγεμονίας του.

Μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας ἡ ἔνοπλος ρῆξις δὲν ἠμποδίσθη. Ἡ συμμαχία τῆς Σμαλκάνδης, εἰς ἣν προσετέθησαν νέοι σύμμαχοι παρετάθη ἐπὶ 10 ἔτη, ἐνῶ τῷ 1537 εἰς Νυρεμβέργην σχηματίζεται ἀντισυμμαχία ὑπὸ παπικῶν ἐπισκόπων καὶ ἡγεμόνων, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Κατόπιν τῶν ἀμοιβαίων κατηγοριῶν καὶ προκλήσεων, ἐξεργάγη μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ὁ Σμαλκανδικὸς καλούμενος πόλεμος, καθ' ὃν ἀφθονον αἶμα ἐχύθη ἐπ' ὀνόματι Ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἔχυσε τὸ ἰδικόν του αἶμα χάριν τῶν ἀνθρώπων. Ἀποτελεσμα τοῦ πολέμου τούτου, ἦτο τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1555 συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς Αὐγούσταν, εἰς τὸ ὁποῖον συνωμολογήθη εἰρήνη καὶ ἐδόθη ἴση ἐλευθερία εἰς τὰς δύο μερίδας, ἀπαγορευθέντος μόνον τοῦ προσηλυτισμοῦ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης δὲν ἐπέφερε τὴν ἡσυχίαν πλήρη εἰς τὴν Γερμανίαν, τὸ δὲ ἐξακολούθησαν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πάθος ἐδημιούργησεν ἄλλον σκληρότατον ἐμφύλιον πόλεμον τῷ 1618, ὅστις ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τριακονταετῆς πόλεμος. Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος κατέληξεν εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας (1648), καθ' ἣν οἱ προτεστάνται ἀπῆλυσαν πλήρως ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, κατώρθωσαν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐπικρατήσουν.

§ 40.

**Ἐξάπλωσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας
καὶ οἱ ἔνεκα ταύτης ἐμφύλιοι πόλεμοι
εἰς Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν.**

Ἡ μεταρρύθμισις ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν διεδόθη ταχέως εἰς ἅπασαν τὴν Βόρειον Εὐρώπην, ἦτοι εἰς τὴν Σουηδίαν, τὴν Νορβηγίαν τὴν Δανίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Βόρειον Γαλλίαν, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὴν Ἀγγλίαν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ διάδοσις ὁμως αὕτη, εὐροῦσα μεγίστην ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ πάπα καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν του, ἔγινε πρόξενος πολυετῶν καὶ καταστρεπτικῶν πολέμων, ἰδίως δὲ πλὴν τῆς Γερμανίας, εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς Γαλλίαν ὁ προτεσταντισμὸς εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅστις, ὡς εἶδομεν, συνεμάχησε μετὰ τῶν προτεσταντῶν γερμανῶν ἡγεμόνων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου τοῦ Ε'. Ἄλλ' οἱ παπικοὶ βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἤγειραν σφοδρὸς διωγμοὺς κατὰ τῶν προτεσταντῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν οὐγενότους, ἦτοι νυκτερινὰ φαντάσματα, διότι ἐτέλουν ἐκ φόβου τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα τὴν νύκτα. Ἡ μεταξὺ παπικῶν καὶ οὐγενότων πάλη ἔγινε φοβερωτάτη, ὅταν ἔλαβε καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα, διότι οἱ δοῦκες Γυϊζαὶ ἐτάχθησαν μὲ τοὺς παπικοὺς, οἱ δὲ πρίγκηπες Βουρβῶνοι μὲ τοὺς προτεσιάντας

Ὁ ἀπανθρωπότερος κατὰ τῶν οὐγενότων διωγμὸς ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ ἔτος 1572. Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος ὁ Θ', ἂν καὶ ὑπεστήριξε τοὺς παπικοὺς, διὰ τὴν καταπαύσιν τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν, συνεφώνησε γάμον τῆς ἀδελφῆς του μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν προτεσταντῶν Ἐρρίκου τῆς Ναβάρρας. Ἄλλ' ἡ βασιλομήτωρ Αἰκατερίνη, συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Γυϊζῶν, ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσιν τῶν οὐγενότων, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, λαβόντος γινῶσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης πιθανώτατα καὶ τοῦ τότε πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ'.

Τὴν νύκτα τῆς 24ης Αὐγούστου 1572, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ἐτέλει τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, δοθέντος τοῦ συμφωνηθέντος συνθήματος, διὰ τοῦ κώδωνος τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, ἐτέπεσαν κατὰ τῶν ἀνυπόπτων οὐγενότων, οἱ μευνημένοι εἰς τὴν συνωμοσίαν παπισταί, καὶ κατέσφαξαν ὄσους ἠδυνήθησαν, εἰσερχόμενοι καὶ εἰς τὰς οἰκίας των ἀκόμη. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἀπὸ τοὺς Παρισίους, ἐπεξετάθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Γαλλίαν, ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν νύκτα ταύτην, ἣτις εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα «φονικὴ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου», λέγεται ὅτι ἀνῆλθεν εἰς 100.000.

Ὁ διωγμὸς οὗτος τῶν οὐγενότων ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1598, ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος ὁ Δ' ἐξέδωκε τὸ περίφημον διά-

ταγμα τῆς Νάντης, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖτο ἐλευθερία εἰς τοὺς προτεστάντας. Ἐν τῷ 1610 ἐδόλοφονήθη οὗτος ὑπὸ τινος παπικοῦ, ὁ δὲ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' τῷ 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης καὶ ἤγειρε σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν προτεσταντῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περὶ τὰς 70.000 ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν καὶ κατέφυγον εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ κατὰ τῶν προτεσταντῶν διωγμοὶ ἐξηκολούθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις ἐκήρυξεν ἐλευθερίαν συνειδήσεως, θρησκείας καὶ λόγου.

Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ μεταρρυθμισὶς ἐπεκράτησε κατόπιν σφοδροτάτων ἀγῶνων, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου τοῦ Η'. Ὁ Ἑρρίκος ἦτο φίλος τοῦ παπισμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πάπας ἤρνηθη νὰ διαλύσῃ τὸν μετὰ τῆς ἰσπανίδος συζύγου του Αἰκατερίνης γάμον, διέκοψε πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν Ῥώμην, ἀνύψωσεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Καγκελλαρίου τὸν προτεστάντην Θωμᾶν Μῶρον, ὅστις ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς Ἀγγλίας εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἑρρίκου, Ἐδουάρδου τοῦ ΣΤ', ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Κράμμερ εἰσήγαγε τὸ Καλβινικὸν δόγμα (1549). Ἡθέλησε μὲν κατόπιν ἡ διαδεχθεῖσα τὸν Ἐδουάρδον Μαρία ἡ Καθολικὴ (1553-1558) νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν παπισμὸν καταδιώκουσα τοὺς προτεστάντας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διαδόχου τῆς Ἐλισάβετ, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1558, ἐπεκράτησεν ὁ προτεσταντισμὸς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὀριστικῶς.

Ἡ Ἀγγλικὴ μεταρρυθμισὶς ἀποτελεῖ ἴδιον τύπον προτεσταντισμοῦ πλησιάζοντα πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, διότι τιμᾷ περισσότερον τὰς ἀρχαίας χριστιανικὰς παραδόσεις καὶ τὰς τελετὰς εἰς τὴν λατρείαν, διετήρησε δὲ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου· διὰ τοῦτο ὀνομάζεται ἡ ἀγγλικανὴ Ἐκκλησία Ἐπισκοπικὴ ἢ Ἐπισκοπιανή.

**Διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν.
Λατρεία, ἥθη καὶ παιδεία τῶν προτεσταντῶν.**

Ἡ διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνατίθεται εἰς ἐπιτροπὰς ἐκ πρεσβυτέρων καὶ λαϊκῶν διοριζομένας ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, εἰς δὲ τὰς καλβινικὰς Ἐκκλησίας, ἐκλεγομένας ὑπὸ τῶν κοινοτήτων. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται διευθύνουσι τὰς γενικωτέρας Ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Τῶν κατὰ μέρος Ἐκκλησιῶν προΐστανται ἄνωτεροι πρεσβύτεροι, ὀνομαζόμενοι ἔφοροι, συνεργαζόμενοι μὲν ἐν ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον, τῶν δὲ ἐφοριῶν τούτων προΐσταται ἡ γενικὴ ἐφορία. Μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διατηρήσασιν, ὡς εἶδομεν, τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης διοικοῦν οἱ ἐπίσκοποι.

Ἐπειδὴ ὅμως τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὅποιοι ἦτο δυνατόν νὰ ἀνήκουν καὶ εἰς ἄλλο δόγμα, ἀπὸ τὸ δόγμα τῶν ὑπηκόων των, ἐμορφώθη καὶ ἕτερον σύστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ μὲν ἡγεμὼν ἔχει τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, τὴν δὲ λατρείαν, τὴν διδασκαλίαν κτλ., διευθύνει ὅλη ἡ κοινότης. Ἄλλ' Ἐπειδὴ πολλάκις οἱ ἡγεμόνες ἤσχον καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηκόους των ἰδίᾳ διδασκαλίαν, ἐπεκράτησεν εἰς πολλὰς γερμανικὰς χώρας ἡ Ἐκκλησία νὰ διοικῆται ἐλευθέρως ὑπὸ συνόδου, ἢ δὲ πολιτείας νὰ ἀσκήῃ ἐποπτείας μόνον.

Ἡ λατρεία τῶν προτεσταντῶν περιορίσθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἰς τὸ κήρυγμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ οὐσιωδέστερον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν ὕμνολογίαν, συνοδευομένην ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων. Οἱ ναοὶ κτίζονται συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ῥυθμὸν (Εἰκ. 22), τὸν ὅποιον παρέλαβον ἐκ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας μὴ κοσμούμενοι ὅμως μὲ εἰκόνας παρὰ μόνον μὲ τὸ σημεῖον τοῦ στρατοῦ καὶ μερικὰ ῥητὰ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων ἀναγραφόμενα, Σπανίως εἶναι ἀνεκταὶ εἰκόνας ὡς ἀπλᾶ κοσμήματα καὶ συνήθως ζωγραφίζονται ἐπὶ τῶν ὑέλων τῶν θυψοφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρῶν καὶ παραθύρων. Συνεπῶς ἡ λατρεία ἐν τῷ προτεσταντισμῷ οὐδεμίαν ἐξέλιξιν δύναται νὰ ὑποστῇ.

Τὰ ἤθη τῶν προτεσταντῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἄριστα, διότι ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς αὐτοὺς τελεία ἀδιαφορία πρὸς τὴν θρησκείαν, προσκόλλησις εἰς τὸν ὑλισμὸν καὶ ἠθικὴ παραλυσία. Τὸ συχνὸν ὅμως ἐκκλησιαστικὸν κήρυγμα καὶ ἡ διάδοσις τῆς Ἀγίας γραφῆς, ἀνέπτυξε τὸ αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας. Τὰς προτεσταντικὰς χώρας κοσμοῦν πλεῖστα ὅσα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, εἰς τὰ ὁποῖα περιθάλλονται οἱ δυστυχεῖς, ὡς ἐπίσης διάφορα ἰδρύματα μὲ σκοπὸν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν χριστιανῶν. Πολλὰ τέλος ἱεραποστολικαὶ ἐταιρεῖαι ἰδρύθησαν, αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται, ἵνα διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου μορφώσουν τοὺς ἀπολιτίστους εἰσέτι λαοὺς.

Ἡ παιδεία τῶν προτεσταντῶν ἀνυψώθη εἰς σημεῖον ἀξιοζήλευτον. Πλεῖστα ὅσα θεολογικὰ σχολαὶ ἰδρύθησαν, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν, αἱ ὁποῖαι μεταδίδουν τὴν θεολογικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἅπαντας ἐν γένει τοὺς χριστιανοὺς ὅλων τῶν δογμάτων. Διάσημοι θεολόγοι ἀνεφάνησαν μεταξὺ τῶν προτεσταντῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιέργησαν πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἐξέπληξαν δὲ καὶ ἐκπλήττουσιν πάντα χριστιανὸν μὲ τὰς πλήρεις πάσης σοφίας συγγραφὰς αὐτῶν. Εἰς τοῦτό συνετέλεσεν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν διαφόρων προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀμιλλωμένων τὺς νὰ παρουσιάσῃ μείζονα πρόοδον, καὶ ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύουσιν τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἡ ὁποία ὅμως πολλάκις ἔγινεν αἰτία δημιουργίας διαφόρων ἐξωφρενικῶν διδασκαλιῶν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογικῆς παιδείας τῶν προτεσταντῶν συνετέλεσε καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῶν κληρικῶν νὰ κηρύττουν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ὁ κληρικὸς λίαν πεπαιδευμένος, διότι, ὡς εἶπομεν, τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας λατρείας τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ κήρυγμα,

Γ'. ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 42.

19/5/36
Προσπάθειαι τῶν παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς δυνάμεώς των. Κατάργησις τοῦ παπικοῦ κράτους.

Ἡ δύναμις τῶν παπῶν ἤρρισε νὰ καταλίπη ἀπὸ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου. Τὰ σπουδαιότερα αἷτια τῆς πτώσεως ἦσαν ἅφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπέμβασις τῶν παπῶν εἰς τὴν πολιτικὴν, εἰς καθήκοντα δηλαδὴ ξένα πρὸς τὸν θρησκευτικὸν προορισμὸν των καὶ ἅφ' ἑτέρου ἡ πολυτέλεια, ἡ χλιδὴ καὶ ἡ οὐχὶ ἀμεμπτος ἠθικότης αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς των. Σπουδαιότητις ἐπίσης αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ παπισμοῦ, ἦτο ἡ ἐξάπλωσις νέων ιδεῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις, ἡ δημιουργήσασα τὸν προτεσταντισμὸν. Κατὰ τὰς νέας ταύτας ιδέας, ὁ ἄνθρωπος λαμβάνεται πρῶτον ὡς ἄτομον καὶ κατόπιν ὡς χριστιανός, ἐνῶ πρὶν τὸ ἄτομον ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸν παπισμὸν καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο οἱ πάπαι καταβάλλουν ἤδη μεγάλας προσπαθείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς των.

Μεγίστην συνδρομὴν παρέσχεν εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἰδρυτὴς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο Ἰσπανός τις ἀξιωματικὸς καλούμενος Λοϊόλας, ὅστις συνέλαβε τὴν ιδέαν τῆς ἰδρύσεώς του, ὅταν πληγωθεὶς εἰς τινα μάχην ἐνοσηλεύετο εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Σκοπὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο ἡ ἐπιστροφή τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀπίστων, ἐκρησιμοποιοῦντο δὲ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν πάντα τὰ μέσα, ὡς ἡ ἰδρυσις σχολείων, τὸ ἐμπόριον, αἱ τραπεζιτικαὶ ἐπιχειρήσεις κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος παρέμενε πλησίον τοῦ πάπα. Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν ἐκύρωσε, ὅταν τὸ πρῶτον συνέστη, ὁ πάπας Παῦλος ὁ Γ' κατὰ τὸ 1540.

Πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων συνεκάλεσεν ὁ πάπας σύνοδον εἰς τὸ Τρίδεντον τῷ 1545, ἠλπίζετο δέ, ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας θὰ ἀνέκοπτε τὴν πρόοδον τῆς ἑξαπλουμένης ἤδη θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν σύνοδον ταύτην εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιθυμία τοῦ περιορισμοῦ τῆς παπικῆς ἐξουσίας, μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ πάπα, οὐδὲν μεταρρυθμιστικὸν μέτρον ἐλήφθη, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐψηφίσθη ἡ πλήρης καὶ τελεία ὑποταγὴ εἰς αὐτόν.

Ἄλλ' αἱ ἀπαιτήσεις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας δὲν λαμβάνονται πλέον ὑπ' ὄψιν. Εἰς τὴν Γερμανίαν πλεονάζουν οἱ μεταρρυθμισταί, μολονότι οἱ περισσότεροι τῶν ἡγεμόνων, εἶναι παπικοί. Εἰς τὴν Βόρειον Εὐρώπην, μετὰ πολλοὺς σφοδροὺς ἀγῶνας, ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας (1648), ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς προτεστάντας ἴσα πρὸς τοὺς παπικοὺς δικαιώματα. Εἰς Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν (Κάτω χώραι) διεδόθη ὁ προτεσταντισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἰδίως εἰς τὴν Ὁλλανδίαν. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τοῦ 1558 ὁ προτεσταντισμὸς γίνεται ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους. Εἰς τὴν Γαλλίαν τέλος εἰσῆχθη μὲν ὁ προτεσταντισμὸς, ἀλλὰ κατόπιν τῶν ἐγεροθέντων κατ' αὐτοῦ διωγμῶν, δὲν ἐπεκράτησε.

Οὕτω μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ ἐμειώθη σημαντικῶς, ἐξηκολούθησε δὲ βαίνουσα πρὸς τὴν καταστροφὴν της καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, πολεμηθεῖσα καὶ εἰς τὰς χώρας, αἰτινες ἄλλοτε τὴν ἐνίσχουν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' (1643—1715) συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Παρισίους τῷ 1682 καὶ ἀνεκήρυξε τὰς γαλλικανικὰς λεγομένας ἐλευθερίας, αἱ σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ πάπα εἶναι μόνον πνευματικὴ καὶ ὑπόκειται εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Τὰ στηρίγματα τέλος τῆς παπικῆς δυνάμεως, οἱ Ἰησουῖται, κατεδιώχθησαν εἰς Γαλλίαν, Πορτογαλίαν, Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ὁ Πάπας Κλήμης ὁ ΙΔ' τῷ 1775 διέλυσε τὸ τάγμα, ἐπιτρέψας εἰς τὰ μέλη του νὰ ἐγγραφοῦν εἰς ἄλλα τάγματα.

Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἀρχίσασαν τῷ 1789, ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ τελείως κατέπεσε. Εἰς τὴν Γαλλίαν κατ' ἀρχὰς κατηργήθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰσῆχθη ἡ λατρεία τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ψηφισθείσης ἀνεξιθρησκείας, ἐπανῆλθεν ὁ χριστιανισμὸς,

ὁ δὲ Ναπολέων (1801) ἐπανεφέρει τὰς γαλλικανικὰς ἐλευθερίας. Κατόπιν ὁμοῦς, ἐπειδὴ τὰ μοναχικὰ τάγματα τοῦ πάπα, ὑπερασπίζοντα τὴν ἐξουσίαν του, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν, ἐθεωρήθησαν ἀντιδημοκρατικά, ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ 1880, διέκοψε πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, κατήργησε τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ οὐδεμίαν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους ἀναγνωρίζει.

Τῷ 1814 τὸ ἐν Βιέννῃ συνέδριον κατήργησε τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας τῆς Γερμανίας ἰδρυθείσας ἀπὸ τοῦ 1' αἰῶνος, εἰς τὰς ὁποίας ἡγεμόνες ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι.

Τέλος κατὰ τὸ 1870 τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὅταν ἐδωρήθη εἰς τὸν πάπαν τὸν βον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Πιπίνου, περιελάμβανε τὴν μέσην Ἰταλίαν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ, ἀποσπασθέντων τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ κρατιδίων, εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν Ῥώμην, κατηργήθη. Ὁ ἐνώσας ὑφ' ἑαυτὸν τὰς Ἰταλικὰς χώρας βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουήλ κατέλαβε καὶ τὴν Ῥώμην, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους. Ὁ πάπας τότε ἐζήτησε νὰ κρίσῃ τὸν βασιλέα ὡς ἐντολοδόχον του, ἀλλ' ἡ πρότασις του ἀπερρίφθη καὶ ἔκτοτε ἐκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του δέσμιον εἰς τὸ Βατικανόν. μέσα εἰς τὸ ὁποῖον περιώρισε πᾶσαν τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν του καὶ περιμένει τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ ἐπιτύχη τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν. Τέλος κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1929 τὸ Ἰταλικὸν κράτος ἀνεγνώρισε τὴν πόλιν τοῦ Βατικανοῦ ὡς ἴδιον κράτος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔδαφος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ Βατικανὸν μεθ' ὅλων τῶν ἀπὸ τοῦτο ἐξαρωμαμένων παλατιῶν, ἐκκλησιῶν καὶ λοιπῶν ἀκινήτων. Τοῦ κράτους τούτου εἶναι ἀρχηγὸς ὁ Πάπας, ὅστις δικαιούται νὰ διορίζει τοὺς πρέσβεις του εἰς τὰ ἄλλα κράτη, ἅτινα ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸ κράτος τοῦ Βατικανοῦ ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα κράτη.

193/5/36

§ 43.

**Λατρεία, ἥθη καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία
τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Δην περίοδον.**

Ἡ λατρεία εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γίνεται ποιμπώδης καὶ μεγαλοπρεπεστάτη. Οἱ πάπαι προσπαθοῦν καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ συγκρατήσουν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους των. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατέστησεν εὐκόλον τὴν μεγίστην πρόοδον τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Πανταχοῦ κίζονται μεγαλοπρεπέστατοι ναοί, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ῥώμην, ὁ Ἅγιος Στέφανος εἰς τὴν Βιέννην, ἡ Notre Dame εἰς Παρισίους (εἰκ. 25) κλπ., ἐμφανίζεται δὲ καὶ νέος ῥυθμὸς κατὰ τὸν ὁποῖον ἠνώθησαν ἁρμονικῶς οἱ δύο ἄλλοι ρυθμοί, ἡ βασιλικὴ καὶ ὁ βυζαντινός.

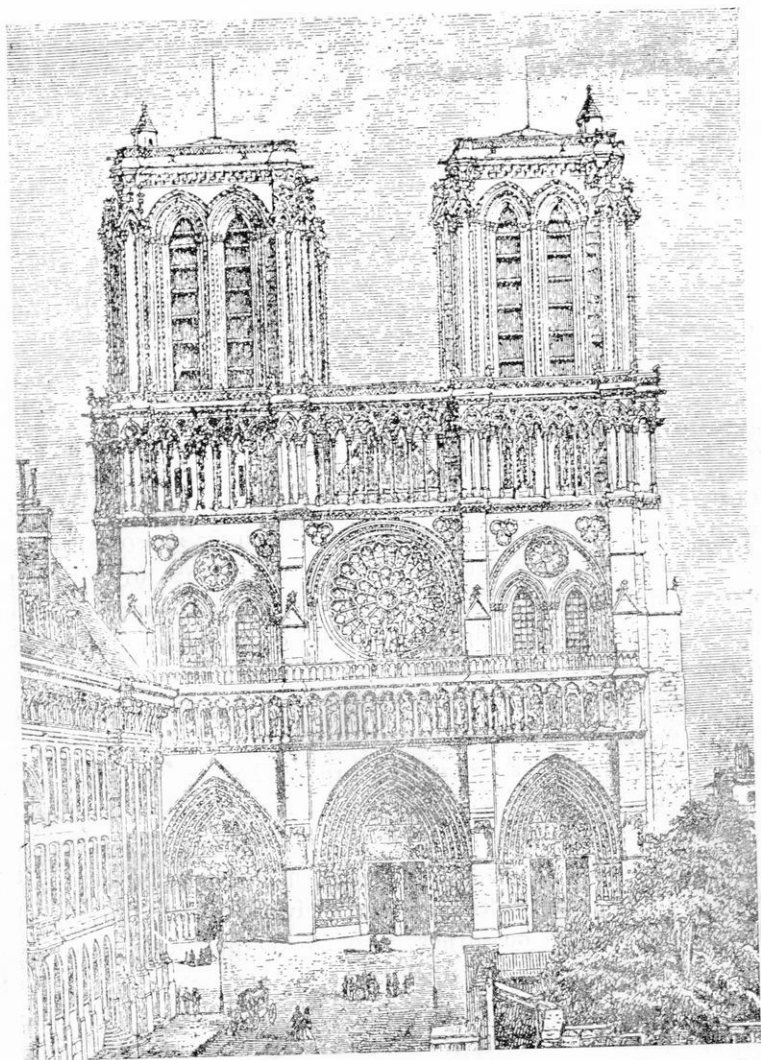
Ἡ ζωγραφικὴ ἐκαλλιεργήθη μεγάλως, θαυμάσιοι δὲ ζωγράφοι, ὅπως ὁ Τιτσιανός, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐξετέλεσαν ἔργα, τὰ ὁποῖα μέχρι σήμερον προκαλοῦν τὴν κατάπληξιν. Καὶ ἡ μουσικὴ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτύχθη σπουδαίως, πλησιάζουσα ὁμως τὴν κοσμικὴν μουσικὴν. Ἡ ἀντίθεσις τέλος πρὸς τοὺς προτεστάντας, καταργήσαντας τὰς ἐορτὰς καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων, ἠὔξησε καταπληκτικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐορτῶν καὶ τῶν ἁγίων. Ὅταν ὁμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ μὲν κλῆρος δὲν παρέχει παράδειγμα πρὸς μίμησιν, καὶ ὅτι ἐξακολουθεῖ ἡ λατρεία νὰ τελεῖται εἰς τὴν ἀκατάληπτον εἰς τοὺς χριστιανοὺς λατινικὴν γλῶσσαν, δύναται νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ λατρεία τελεῖται μόνον μηχανικῶς, χωρὶς νὰ ἐπιδρῶ εἰς τὸν ἠθικὸν βίον τῶν χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἄμαθεῖς ἐξακολουθοῦν νὰ κατέχωνται ἀπὸ πολλὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας τῶν προηγουμένων χρόνων.

Κατὰ τὸ 1870 ὁ πάπας Πῖος ὁ Θ' συνεκάλεσεν εἰς τὸ Βατικανὸν σύνοδον τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα, παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις πολλῶν κληρικῶν, ἐκ

τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν σύνοδον ταύτην. Διὰ τοῦτο πολλοὶ θεολόγοι μὴ παραδεχθέντες τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπεσπίασθησαν ἀπὸ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἴδρυσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν παλαιοκαθολικῶν. Οἱ παλαιοκαθολικοὶ εὗρισκόμενοι ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Αὐστρίαν καὶ Ἑλβετίαν, ἔχουν ἰδιαιτέρας Ἐκκλησίας καὶ δύο ἐπισκόπους. Παλαιοκαθολικαὶ Ἐκκλησίαι μικραὶ ὑφίστανται καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Μεξικόν. Αἱ παλαιοκαθολικαὶ αὗται Ἐκκλησίαι μὴ ἀναγνωρίζουσι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα, πλησιάζουσι μὲν κάπως τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, δυστυχῶς ὅμως διετήρησαν πλὴν τοῦ πρωτείου, πάσας τὰς καινοδοξίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, λόγῳ τῆς προσκολλήσεως εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, δὲν ἐβελτιώθησαν. Αἱ ὕλιστικαὶ καὶ ἄθεοι ἰδέαι εὗρισκουν κατάλληλον ἔδαφος εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς δύσεως, τοὺς ὁποίους κρατεῖ ἡ Ἐκκλησία θρησκευτικῶς ἀμαθεῖς. Ἡ προσπάθεια ὅμως τῶν παπῶν πρὸς διατήρησιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς ἐξουσίας των, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἴδρυσιν πολλῶν μοναχικῶν ταγματίων, τὰ ὁποῖα ἐπεδόθησαν οὐ μόνον εἰς τὴν στήριξιν τοῦ παπικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαοὺς. Πολλοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μὲ ἀνταπάρνησιν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας, οὐκ ὀλίγοι δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των ταύτης, ὑπέστησαν φοβερὰς στερήσεις καὶ κακουχίας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

Ἡ παιδεία τέλος εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ μὲν τοὺς πρώτους αἰῶνας οὐδὲν σπουδαῖον παρουσίασε, κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως αἰῶνας ἀνεπτύχθη σπουδαίως. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι διεκρίθησαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἰδίως δὲ ἡ θεολογία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν μεταξὺ τῶν γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν.

*Εικ. 25. Ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Παρισίων
(Notre-Dame)*

Δ'. Η ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 44.

Ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως αἱ Ἐκκλησῖαι τῆς δημιουργουμένης ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ὅπως ἦτο φυσικόν, διέκοψαν τὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχέσεις των καὶ διηυθύνοντο προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς. Δὲν ἦτο οὔτε ὀρθόν, οὔτε λογικόν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὁ ὁποῖος διετέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς ἐχθρικώτατα πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακειμένης τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Τῷ 1827 συνέστη ἐπιτροπή, ἡ ὁποία συνέταξε σχέδιον διοικήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦτο συνιστάτο σύνοδος ἀρχιερέων ἐκ τριῶν ἢ πέντε μελῶν, ὀνομαζομένη ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπή. Ἔργον ταύτης ἦτο ἡ διοίκησις τοῦ κλήρου, ἡ φροντίς διὰ τὴν τήρησιν τῶν κανόνων τῆς ὀρθοδοξίας, ἡ μέριμνα περὶ τῶν σχολείων καὶ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἐν γένει ἐποπτεία εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ διορίσθη κυβερνήτης ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας. Ὁ Καποδίστριας τότε συνέστησε νέαν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ δολοφονία του διέκοψε τὸ ἔργον.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ βασιλέως Ὀθωνος συνέστη τῷ 1833 ἑπταμελὴς ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας κυριώτερον μέλος ἦτο ὁ Φαρμακίδης, πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη προσέτεινε τὴν τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης ἄλλης καὶ τὴν συγκρότησιν διαρκοῦς συνόδου, ὡς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ παραδειγμα τῆς ὀρθοσικῆς Ἐκκλησίας, συνέταξε δὲ καὶ καταστατικὸν

χάρτην κατὰ τὸν ὁποῖον νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Πάντες τότε οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθησαν εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν Ναύπλιον, ὅπου ἐνέκριναν ὅλα τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς προταθέντα.

Οὕτως ἐξεδόθη βασιλικὸν διάταγμα κατὰ τὸ 1833, τὸ ὁποῖον κατέστησε νόμον τοῦ κράτους τὸν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποβληθέντα καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦτον ὡς ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ συνεκροτήθη πενταμελὴς Ἱερὰ Σύνοδος, κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καλουμένη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἔχοντος τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας ἀρχιερέως. Ὁρίσθη ἐπίσης νὰ παρίσταται εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως ὁ Ἐπίτροπος, ὅστις δὲν εἶχε μὲν δικαίωμα ψήφου, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ὑπογράφῃ καὶ οὕτως τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις καὶ νὰ ἀποκρούῃ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀντιτιθεμένην πρὸς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Συμφώνως πρὸς τὸν καταστατικὸν τοῦτον χάρτην Ἡ Ἐκκλησία κατέστη ἀνεξάρτητος ἔχουσα κεφαλὴν τὴν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ρύθμισις τῶν πραγμάτων δὲν ἀνεκοινώθη πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ διὰ τοῦτο οὗτος διέκειτο ψυχρῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἀναγνωρίζων τὰ γενόμενα, τῶν ὁποίων δὲν ἔλαβεν ἐπίσημον γνῶσιν, ὅπως ἐπέβαλεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις. Μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέστησε γνωστὰ εἰς τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον τὰ ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1833 τελεσθέντα. Ὁ Πατριάρχης τότε Ἄνθιμος ὁ Α', συγκαλέσας ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἐξέδωκε τὸν λεγόμενον συνοδικὸν τόμον. Κατὰ τοῦτον καθίστατο ἀνεξάρτητος ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1850, ὅταν δηλαδὴ ἀνεκοινώθη τοῦτο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καθορίζετο ὁ τρόπος τῆς διοικήσεώς της, ἀνευ ἀναμίξεως τῆς πολιτείας, ἀνετίθετο ἡ προεδρία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισεν, εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν ἧτις ἦτο τότε πρωτεύουσα καὶ ἐπεβάλλετο εἰς τὴν σύνοδον νὰ ζητῇ πάντοτε τὰς ὁδηγίας τοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ λαμβάνῃ καὶ τὸ ἅγιον Μύρον.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατ' ἀρχὰς δὲν ἀπεδέχθη τὸν συνοδικὸν τοῦτον τόμον, πρὸς κατάπαυσιν ὅμως τῆς δημιουργηθείσης ψυχρότητος, κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην, κανονίσαντα τελειότερον τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

καὶ ἀποδεχθέντα νὰ προεδρεύῃ τῆς συνόδου ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ νὰ λαμβάνεται τὸ ἅγιον Μύρον παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ καὶ ἀναγνωρίσεως τιμητικοῦ πρωτείου.

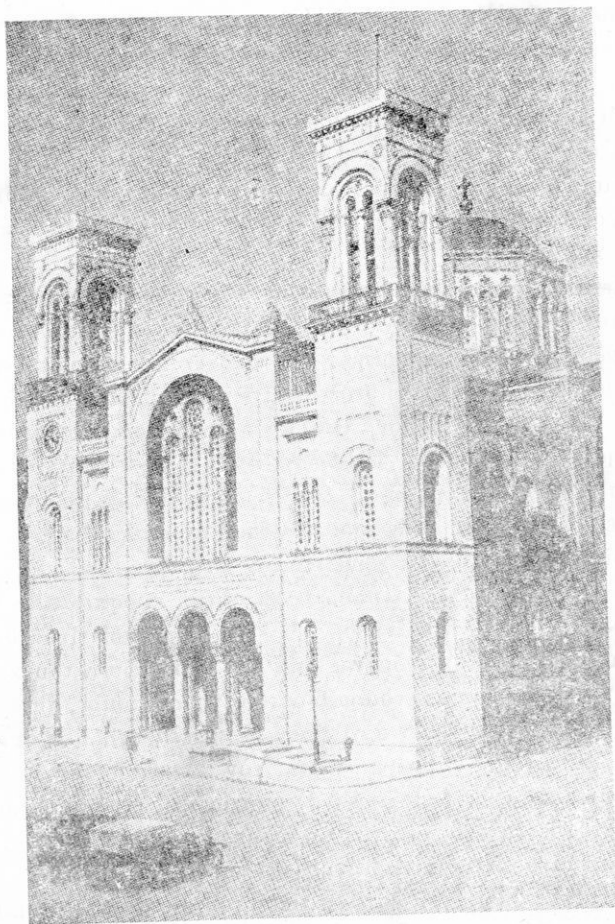
§ 45.

Διοικήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν πολιτείαν.

Ἡ διοικήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συμφώνως πρὸς τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ 1852, ἀνετέθη εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀποτελουμένην ἀπὸ πέντε ἀρχιερεῖς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐκλέγεται ὑπὸ συνόδου ἀποτελουμένης ἐξ ὄλων τῶν ἀρχιερέων, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς συνόδου, ἧς προτείνει τρεῖς ὑποψηφίους εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τῆς πολιτείας, αὕτη δὲ ἐγκρίνει τὸν ἕνα. Οἱ ἐπίσκοποι διευθύνουν ἕκαστος τὴν Ἐκκλησίαν τῆς περιφερείας του καὶ προϊστάνται τῶν λοιπῶν κληρικῶν. Πλησίον ἑκάστου ἐπισκόπου ὑφίσταται δικαστήριον ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων συνήθως ἀξιωματοῦχων κατωτέρων κληρικῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του. Τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐπιβάλλει ποινὰς εἰς τοὺς παρεκτρεπομέους κληρικοὺς καὶ λύει τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰς. Κατ' ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τὰ μέλη τοῦ ἐπισκοπικοῦ τούτου δικαστηρίου ἔχουν μόνον συμβουλευτικὴν ψῆφον, ὑπερισχέει δὲ πάντοτε ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου· κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου δύναται νὰ γίνῃ ἔφεσις ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Οἱ ἐπίσκοποι δικάζονται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὰ δὲ μέλη τῆς συνόδου, ὑπὸ πάσης τῆς Ἱεραρχίας τοῦ κράτους, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συγκαλουμένης. Ἡ ἐπιβολὴ ποινῶν εἰς τοὺς κληρικοὺς πέραν ἐνὸς ὠρισμένου σημείου, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἐγκρισιν τῆς κυβερνήσεως, ἧς ἀναλαμβάνει, ὅταν παρουσιασθῇ ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς της, καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιβαλλομένων ποινῶν.

Εἰς τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὁρί-

ζεται ὁ τρόπος τῆς εἰς τὴν διοικοῦσαν Σύνοδον ἀντιπροσωπείας τῆς πολιτείας, παρισταμένου ὡς εἴπομεν τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρό-

Εἰκ. 26. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς Ἀθηνῶν.

που, ἢ τοῦ ἐπιτρόπου ἐπικρατείας, ὅπως ὠνομάσθη οὗτος μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀπαιτοῦν τὴν ἐγκρίσιν τῆς κυβερνήσεως, ἢ ὁποία, ὅταν τὰς ἐγκρίνη, τὰς

καθιστᾷ νόμους τοῦ κράτους. Τοῦτο πολλάκις παρέσχεν ἀφορμὰς συγκρούσεων μεταξύ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἀνεπτύχθη μεταξύ τῶν θεολόγων καὶ ἀνωτέρων κληρικῶν τάσις τις χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὁ ὁποῖος ὁμως δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γίνῃ, διότι καὶ ἡ πολιτεία ἔχει ἀνάγκη τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνδρομῆς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς πολιτειακῆς συνδρομῆς. Τοιαυτὴ ἄλλως τε τάσις ἐπεκράτει πάντοτε, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ πάντοτε ἡ πλειοψηφία τῶν διοικούντων ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῆς γνώμης τῆς μετρομένης καὶ δικαιολογημένης ἐποπτείας τῆς πολιτείας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα.

Μετὰ τὴν πρὸς ἀνορθωσιν τῶν κακῶς κειμένων εἰς τὸ κράτος ἐπανάστασιν τοῦ 1909, ἔγιναν μεγάλαι προσπάθειαι πρὸς ἀναθεώρησιν καὶ τελειοποίησιν τῆς κειμένης ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς θεολόγους διακρινομένους διὰ τὴν μόρφωσίν των καὶ τὸν πόθον των πρὸς ἀνύψωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ δὲ τὸ 1914 ἐπετεύχθη ἡ σύστασις νομοπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Ἄλλ' αἱ διάφοροι πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τοῦ κράτους, αἱ ὁποῖαι παρέσυραν καὶ συνετάραξαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνεκόψαν πᾶσαν ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως αὐτῆς προσπάθειαν.

Κατὰ τὸ 1923, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ὁ διακρινόμενος διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ διὰ τὸ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐνδιαφέρον του Χρυσόστομος, συνέκλήθη ἡ Ἱεραρχία (σύνολον τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἑλλάδος), ἧτις συνέταξε νέον καταστατικὸν χάρτην. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνέκλήθη ἐκ δευτέρου ἡ Ἱεραρχία ἧτις ἐτροποποίησε τὸν ἤδη συνταχθέντα καταστατικὸν χάρτην, ὅστις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς τότε ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀτέλεια ὁμως τοῦ καταστατικοῦ τούτου χάρτου, ἐδημιούργησεν ἀνωμαλίαν τινὰς, ἕως οὗ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διὰ τῶν νόμων 5187 τοῦ 1951 καὶ 5348 τοῦ 1932, ἐψήφισεν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ὑφίσταται σήμερον.

Κατὰ τοῦτον ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία παρέχεται εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας, συνερχομένην τακτικῶς κατὰ τριετίαν καὶ ἐκτάκτως, ὡσάκις παρίσταται ἀνάγκη. Ἀντιπρόσωπος

ταύτης, είναι ἡ Ἱερά Σύνοδος, διαρκῶς παραμένουσα εἰς Ἀθήνας, ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ὡς πρόεδρον καὶ δώδεκα ἀρχιερεῖς κατ' ἔτος καλουμένους κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας των. Εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας καὶ τὴν ἀντιπρόσωπον ταύτης παρακάθεται ὁ ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας, ὅστις πάντοτε γνωμοδοτεῖ ἄνευ ψήφου, πλὴν τῶν ζητημάτων πίστεως καὶ λατρείας, ἡ δὲ γνώμη του καταχωρίζεται εἰς ἰδιαίτερα πρακτικά. Οἱ ἀρχιερεῖς τέλος ἐκλέγονται, ὅπως ἐξελέγοντο κατὰ τὸν καταστατικὸν χάρτην τοῦ 1852.

§ 46.

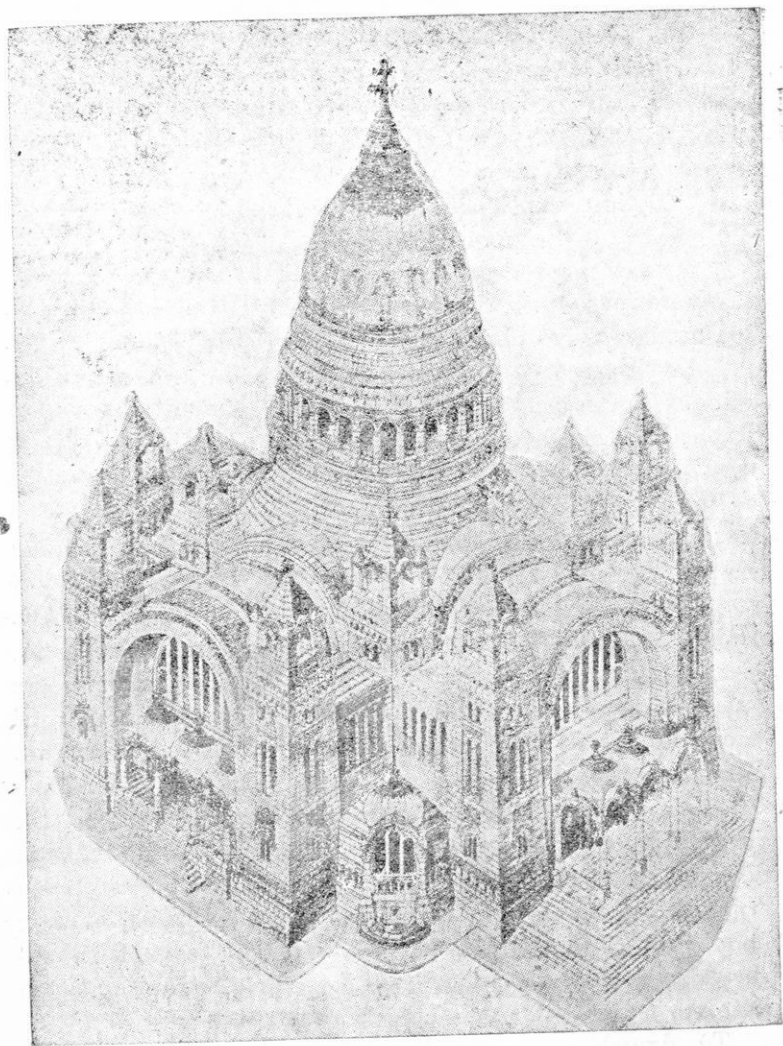
Λατρεία ἡθῆ καὶ παιδεία τῶν χριστιανῶν
'Ελληνικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ λατρεία κατ' ἀρχάς, ἔνεκα τοῦ πολυετοῦς ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἐξέπεσε. Αἱ τελεταὶ ἐγίνοντο μὲν σύμφωνα μὲ τὰς κειμένας διατάξεις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἔστεροῦντο τῆς διακρινούσης ἄλλοτε ταύτας μεγαλοπρεπείας. Κατόπιν ὅμως, ὅταν ὀργανώθη ἡ Ἐκκλησία καὶ κατέπαυσεν ὁ ἀπελευθερωτικὸς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγὼν, ἀρχίζει ἡ λατρεία νὰ βελτιώνεται. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (εἰκ. 26 καὶ 27), οἱ ὁποῖοι ἐκοσμήθησαν μὲ ἀρίστας εἰκόνας ξένων καὶ Ἑλλήνων ζωγράφων. Ἐκαλλιουργήθη ἐπίσης ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἰδρῦθη τὸ 1904 ἔδρα πρὸς διδασκαλίαν ταύτης εἰς τὸ Ὡδεῖον Ἀθηνῶν, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰσήχθη εἰς τινὰς ναοὺς ἡ τετράφωνος μουσικὴ, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἐνίοτε ὑπὸ ἀκαταλλήλων μουσικῶν χρησιμοποιοιούμενη, πλησιάζει πρὸς τὴν κοσμικὴν μουσικὴν. Ἐν γένει κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ θεία λατρεία καθίσταται μεγαλοπρεπής.

Τὰ ἡθῆ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν διετήρησαν τὴν καθαρότητά των κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Αἱ διάφοροι ὕλιστικαὶ θεωρίαι τῆς Εὐρώπης ἐπέδρασαν καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ μετέδωκαν τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἡ ἀμάθεια ἐξ ἄλλου κατέστησε τοὺς Ἑλ-

ληνας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεώς των προληπτικούς καὶ δεισιδαίμονας. Πρὸς ἀνύψωσιν τῶν ἡθῶν μεγίστη προσπάθεια καταβάλλεται ἤδη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Πολὺ ἤκμασε παρ' ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ἡ ἴδρυσις πολλῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, μέ ἔξοδα παρεχόμενα ὑπὸ εὐσεβῶν καὶ φιλανθρώπων χριστιανῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεώς μας, ἦτο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Οἱ περισσότεροι κληρικοὶ ἐδυσκολεύοντο καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀκόμη. Ὅταν ὅμως ἤλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, ἐστράφησαν ἅπαντες πρὸς τὰ γράμματα καὶ πρὸς τὴν μόρφωσιν, πολλοὶ δὲ σοφοὶ Ἑλληνες ζῶντες εἰς τὴν Δύσιν κατήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον των. Ἀμέσως ἤρχισαν νὰ ἰδρύνονται σχολεῖα, διὰ δὲ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου, ἰδρύθη ἡ Ῥιζάρειος σχολὴ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀδελφῶν Ῥιζαρῶν τῷ 1843 καὶ διάφοροι ἱερατικαὶ σχολαὶ εἰς Σύρον, Χαλκίδα, Τρίπολιν καὶ Κέρκυραν καὶ κατὰ τὸ 1837 ἰδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ Θεολογικὴ τούτου σχολή. Πολλοὶ θεολόγοι τελειοποίησαν τὰς σπουδὰς των εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, διεκρίθησαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Θεολογίας καὶ ὑπηρετήσαν τὴν Ἐκκλησίαν εἴτε ὡς κληρικοί, εἴτε ὡς καθηγηταί, εἴτε ὡς κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου. Ἡδὴ ἐλήφθη φροντίς πρὸς μόρφωσιν καὶ πάντων τῶν κατωτέρων κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀποβλέπομεν δὲ πάντες μὲ μεγάλην αἰσιοδοξίαν εἰς τὸ μέλλον, διότι εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ μόρφωσις ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἴνα ἐννοήσῃ τις τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τοὺς μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν καταφυγόντας εἰς τὴν Εὐρώπην λογίους Ἑλληνας.

*Εἰκ. 27. Ὁ εἰς τὰς Πάτρας ἀνεγειρόμενος ναὸς
τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.*

Ε'. ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

§ 47

Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν παπισμὸν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ πάπαι κατέβαλον μεγάλας προσπαθείας ὅπως ὑποτάξουν ὑφ' ἑαυτοὺς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐζήτησαν νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν τούρκων, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἐξησφάλιζον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅταν οἱ ἡγεμόνες κατέλαμβάνον τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Εἰς τὰς προτροπὰς ὅμως ταύτας δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν πλέον τυφλὰ ὄργανα τῶν παπῶν. Ἐπειδὴ οἱ πάπαι δὲν ἐπέτυχον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας, ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ὑποταγὴν τῶν ὀρθοδόξων τὸ μέσον τοῦ προσηλυτισμοῦ. Πλῆθος μοναχῶν, διαφόρων μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως, διεσπάρησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου μὲ διάφορα μέσα, κυρίως ὅμως μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων, ἐνήργουν προσηλυτισμὸν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μοναχῶν τούτων ἦσαν οἱ Ἰησοῦται. Ὑπὲρ τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰργάσθη καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1622 ἰδρυθεῖσα εἰς τὴν Ῥώμην σχολὴ πρὸς μὀρφωσιν ἱεραποστόλων. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην προσελκύοντο καὶ ἐσπούδαζον καὶ Ἕλληνες ἀρνησίθρησκοι, ἐστέλλοντο δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐνήργουν προσηλυτισμὸν. Διὰ νὰ προσελκύσουν εὐκολώτερα τοὺς ὀρθοδόξους οἱ παπικοὶ ἤρχοῦντο καὶ εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρίσουν μόνον ἀρχηγόν των τὸν πάπαν, ἐλπίζοντες ὅτι μὲ τὸν καιρὸν θὰ ἐπήρχετο ἡ ἀφομοίωσις.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἦσαν ἐλάχιστα ἀναλόγως τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐπέτυχον νὰ ἰδρῦσουν παπικὸν πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ, τὸ ὁποῖον περιέλαβε τοὺς προσηλυτισθέντας ὀρθοδόξους Συρίας, Καραμανίας, Μεσοποταμίας καὶ Αἰγύπτου. Οἱ κληρικοὶ τοῦ πατριαρχ.

χείου τούτου τηροῦν πάντα τὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἐκλέγουν δὲ οἱ ἐπίσκοποι του πατριάρχην καὶ ἡ ἐκλογή ἐπικυροῦται ἀπὸ τῶν πάπαν. Οἱ παπικοὶ οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς 120.000 περίπου, καλοῦνται «οὐνῖται» δηλαδή ἠνωμένοι μετὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐλάχιστοι οὐνῖται ἔγιναν ἐπίσης εἰς τινας νήσους τῆς Ἑλλάδος. Περισσότερον ὅμως ἐπέτυχεν ὁ προσηλυτισμὸς μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Οὐγγαρίας, Σλαβωνίας, Δαλματίας καὶ τινων ἄλλων σλαυικῶν μερῶν. Ἐπίσης ἀποτελεσματικῶς ἐνήργησαν οἱ παπικοὶ εἰς τινας ὀρθοδόξους κοινότητας, τὰς ὁποίας ἴδρυσαν πρὸ πάντων Ἕλληνας ἐκπατρισθέντες, ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἀφ' ἐτέρου χάριν ἐμπορίου. Τοιαῦται κοινότητες ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑνετίαν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Οἱ πάπαι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐνεργείας των πρὸς ὑποταγὴν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, καλοῦντες αὐτοὺς μετὰ διαφόρους ἐγκυκλίους νὰ προσέλθουν εἰς τὸν καθολικισμόν. Εἰς τὰς ἐγκυκλίους ταύτας, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὁποῖον συνήθως ἀπηυθύνοντο, ἀπήντα καταλλήλως καὶ ἀπεδείκνυεν εἰς τοὺς πάπας, ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν, συνέστησε δὲ εἰς αὐτοὺς πολλὰκις νὰ ἀποβάλουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν των πᾶσαν καινοδοξίαν καὶ νὰ ἐνωθῶν μετὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅπως ἐδίδαξε ταύτην ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, νὰ ἀποτελέσουν δὲ μετὰ τὴν Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἶναι πιθανὸν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ ἐπιτύχη μία τοιαύτη ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται διάσημοι θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔχοντες ὡς πρόγραμμα των τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, ὅπως ἀποτελεσθῆ μία ποίμνη καὶ εἰς ποιμὴν κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ.

Σχέσις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας
πρὸς τὴν προτεσταντικὴν.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ ἄλλας χώρας καὶ τὴν ἴδρυσιν τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι προτεστάνται ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἔλθουν εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὁ πρῶτος ὅστις ἠθέλησε νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὴν ὀρθοδοξίαν, διαρκοῦντος εἰσέτι τοῦ ἀγῶνος τῆς μεταρρυθμίσεως, ἦτο ὁ βοηθὸς τοῦ Λουθήρου Μελάγγθων.

Οὗτος τῷ 1569 ἀπήντησεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ, εἰς τὴν ὁποίαν καθίστα εἰς αὐτὸν γνωστόν, ὅτι οἱ προτεστάνται ἔχουν ὡς βάσιν τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ συνέχαιρε τοῦτον, διότι ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διαφύλαξεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Μὲ παρόμοιον τρόπον ἔγραψαν κατόπιν διάφοροι προτεστάνται θεολόγοι εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ προέτεινον τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δηλοῦν, ἐὰν θὰ ἀκολουθήσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδοξίας.

Οἱ Πατριάρχαι ἐπεδοκίμασαν τὸν προτεσταντισμὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι κατεπολέμησε τὰς καταχρήσεις τῶν παπῶν καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας των, οὐδέποτε ὅμως ἐπεδοκίμασαν τὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἀπόρριψιν πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀπαντήσεις αὐτῶν πρὸς τὰς προτάσεις τῶν προτεσταντῶν ἀνέπτυξαν εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ πρὸς τὴν προτεσταντικὴν ὡς πρὸς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν κακοδοξιῶν, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ἡ παπικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸν χριστιανισμὸν, οὐδέποτε ὅμως θὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν περιφρόνησιν τῶν προτεσταντῶν πρὸς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις. Αἱ προσπάθειαι αὗται διαφόρων προτεσταντῶν θεολόγων ἐξηκολούθησαν ἄνευ ἀποτελέσματος μέχρι τοῦ 10' αἰῶνος, διότι αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ ἦσαν ἀνυπέρβλητον κώλυμα.

Κατὰ τὸν 10' αἰῶνα αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ προ-

τεσταντῶν ἔγιναν σχεδὸν ἐχθρικά, διότι διάφοροι ἱεραποστολικάι ἑταιρεῖαι συνέστησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν, αἱ ὁποῖαι διέσπειραν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἵτινες διέδιδον τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἴδρουν σχολεῖα πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας. Κατ' ἀρχάς αἱ ἐνέργειαι αὗται τῶν ἱεραποστόλων ἐθεωρήθησαν εἰλικρινεῖς καὶ ὅτι σκοπὸν μόνον εἶχον τὴν μόρφωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέτρεψε τὴν μετάφρασιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλουμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῶν. Ὅταν ὅμως ἤρχισαν, ἀποκτῆσαντες πλέον ἐμπιστοσύνην, νὰ προσηλυτίζουσι τοὺς ὀρθοδόξους καὶ νὰ διαδίδουσι κρυφίως διάφορα βιβλία προσβάλλοντα τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐξηγέρθησαν πάντες κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Οὕτως αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν προτεσταντῶν ἀπέτυχον καὶ ἐλάχιστον ἀριθμὸν ὀρθοδόξων ἠδυνήθησαν νὰ προσελκύσουν.

Ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς μεταφρασμένης, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ, ἐὰν αὗται ὠφελοῦν τοὺς χριστιανούς. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος προέκυψεν, ὅτι ἡ κατανόησις τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ ἐξαγωγή ὀρθῶν συμπερασμάτων, δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν μεταφράσει καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς μεταφράσεως εἶναι εὐχερὴς ἡ κατανόησις τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ σχέσεις τῶν προτεσταντῶν καὶ ὀρθοδόξων εἶναι λίαν φιλικαί. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ ἡ μετάβασις πολλῶν θεολόγων εἰς προτεσταντικὰ πανεπιστήμια πρὸς εὐρύτερας σπουδάς, διότι ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰ πανεπιστήμια ταῦτα, καλλιεργεῖται σπουδαίως. Ἡ τοιαύτη συνάφεια τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων, εἶναι δυνατόν μίαν ἡμέραν νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπάνοδον τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδοξίας, ὅταν δὲν θὰ θεωρῆται ἀντιτιθεμένη εἰς τὸν ἐγωϊσμὸν τῶν προτεσταντῶν ἢ ὁμολογία τῶν ἑλλειψεῶν των καὶ ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι μόνη ἡ **Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία** διετήρησε σφῶν καὶ ἀκεραίαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

§ 49

Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς
Ἀγγλικανοὺς καὶ Παλαιοκαθολικοὺς.

Ἡ ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ὡς εἶδομεν, δὲν ἠκολούθησεν ὅλας τὰς διδασκαλίας τῶν ἡγετῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ὅλως ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, ἣ ὁποία ὀνομάζεται καὶ ἐπισκοπιανή, διότι διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου. Τοιαῦται ἐπισκοπιανὰ Ἐκκλησίαι ἰδρῦθησαν εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν, αἱ ὁποῖαι καίτοι διοικητικῶς εἶναι κεχωρισμένοι, συνδέονται ὅλοι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ἀποτελοῦν τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπιανὴν ἐν γένει Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία πλὴν τῶν τριῶν βαθμῶν τῶν κληρικῶν, διετήρησε καὶ μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἀκολουθήσασα μέσῃ ὁδῶν μεταξὺ προτεσταντῶν καὶ παπικῶν. Διὰ τοῦτο πλησιάζει περισσότερο ὅλων τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἡ τοιαύτη προσέγγισις πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐδημιούργησεν εἰς πολλοὺς ἀγγλικανοὺς θεολόγους τὴν ιδέαν τῆς συνάψεως φιλίας μὲ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1842 ὅθεν, ἤρχισε σπουδαία ἐνωτικὴ κίνησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διάφοροι δὲ ἕκτοτε σύνοδοι τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν τῆς ἐνώσεως. Ἡ κατὰ τὸ 1862 συσταθεῖσα ἐταιρεία ἐξ ἀγγλικανῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς, καλουμένη ἀγγλοπειρωτικὴ, πρὸς στενωτέραν ἐνωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπεδοκίμασε πᾶσαν προσηλυτιστικὴν ἐνέργειαν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ πολλάκις ἔδειξε τὴν συμπάθειάν της πρὸς τούτους.

Τῷ 1899 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας ἔγραψε πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως εὐχόμενος ὑπὲρ στενωτέρας σχέσεως καὶ ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορῶν, ἣτις κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγγλι-

κανικῆς Ἐκκλησίας. Συνετάχθη τότε ὑπὸ τῶν ἀγγλικανικῶν ἢ ἔκθεσις αὕτη, ἐκ τῆς ὁποίας κατεδείχθη ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ συναντήσῃ δυσκολίας, διότι οὔτε οἱ ἀγγλικανοὶ εἶνε εὐκόλον νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰς ἀρχάς των καὶ τὰς παραδόσεις των, οὔτε οἱ ὀρθόδοξοι νὰ μεταβάλουν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν.

Μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ζωηροτάτη κίνησις ἐσημειώθη πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1874 συσταθεῖσα εἰσαγγελία τῆς ἀγγλικανικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ μετέχουν ταύτης οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεολόγων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τὰ δὲ διάφορα συνέδρια τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας κἀντοτε ἠσυχολήθησαν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (1930), εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο ἀντιπροσωπεῖα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον, οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν τὴν ἀγάπην των καὶ τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν περὶ ἐνώσεως ἐλπίδα των.

Ἡ πλησιέστερον ἰσταμένη πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν Ἐκκλησία εἶνε ἡ παλαιοκαθολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐδημιουργήθη, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα, τὸ ὁποῖον ἐθέσπισεν ἡ σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἢ συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πάπα τῷ 1870. Οἱ παλαιοκαθολικοὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἐπέτυχον νὰ σχηματίσουν ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία περιέλαβε τοὺς παλαιοκαθολικοὺς τῆς Γερμανίας, Ἑλβετίας, Ὀλλανδίας καὶ ἄλλων χωρῶν, μὲ ἰδίους ἐπισκόπους, ἴδρυσαν δὲ καὶ εἰς Βέρνην θεολογικὴν σχολὴν.

Οἱ παλαιοκαθολικοὶ καὶ ἔνεκα τῆς προσεγγίσεώς των πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, διότι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέρριψαν καὶ ἄλλας παπικὰς κακοδοξίας, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τοῦ πολεμοῦντος αὐτοὺς παπισμοῦ, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν των μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἐπανελημμένως συνεκάλεσαν συνέδρια, εἰς τὰ ὁποῖα παρεκάθησαν ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεδείχθη ἡ ταυτότης σχεδὸν τῆς Ἐκκλησίας των πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ὑπολείπεται δὲ μόνον ἡ πραγματοποιήσις τῆς ἐνώσεως, ἀφοῦ προηγουμένως καθορι-

σθούν σαφῶς αἱ ἀπόψεις τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐπὶ δογματικῶν
τινων διαφορῶν.

§ 50.

Σχέσις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας.

Αἱ διάφοροι ὀρθόδοξοι χῶροι, ἄλλαι μὲν οὔσαι ἐλεύθεραι, ἄλλαι δὲ ἀποκτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἦτο φυσικόν, ὡς εἶδομεν, νὰ ἔχουν καὶ ἐλευθέρας ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας.

Ἐκάστη ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἢ Πατριαρχεῖον, ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν εἶναι τελείως ἐλευθέρα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν, ἀποτελεῖ μέλος τοῦ ὅλου σώματος τῆς μιᾶς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός. Μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον αὐταὶ ἀποδίδουν τιμητικὰ πρωτεῖα. Τοῦτο διότι ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀφ' ἑνὸς εἶχε γίνεαι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὸ κέντρον τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι αἱ πλεῖστα τῶν ἀνεξαρτήτων Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρέλαβον τὴν χριστιανικὴν πίστιν των.

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μέχρι σήμερον ἐπῆλθον διάφορα γεγονότα καὶ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις· πλεῖσταί νέαι σκέψεις καὶ θεωρίαι διεδόθησαν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ἐνισχύουν τὴν ἀνύψωσιν καὶ τὴν ἠθικοποίησιν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει ἡ Ἐκκλησία, ἄλλαι δὲ παρέχουσι προσκόμματα. Ἐπίσης μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τύπων καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ὑπέστησαν διαστροφὰς τινὰς καὶ παραλλαγὰς, ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀποτελούντων τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν λαῶν. Διὰ τοῦτο παρουσιάσθησαν διάφορα ζητήματα εἰς τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἡ μονομερὴς λύσις παρ' ἑκάστης ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπιβλαβῆς

εις την ὄλην ὀρθοδοξίαν. Κατέστη ὅθεν ἀπαραίτητος ἡ στενοτέρα σχέσις καὶ ἐπαφή τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἡ συνεργασία αὐτῶν διὰ νὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ ἁγίου προορισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πάντα ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ λάβουν μέρος ὅλαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου, διὰ τὴν ὁποίαν συνεφώσησαν ὅλαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐξετάσῃ, ἵνα λάβουν γνῶσιν τούτων καὶ μελετήσουν ταῦτα αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι. Διὰ τοῦτο συνεκλήθη πανορθόδοξος γενικὴ ἐπιτροπὴ εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἣτις κατήρτισε τὸ πρόγραμμα τῶν γενικῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐξετάσῃ προηγουμένως μία προσύνδος (1). Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνῆλθε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1930 καὶ κατήρτισε τὸν κατάλογον τῶν θεμάτων τῆς μελλούσης προσυνόδου, ὁ ὁποῖος ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἤδη ἀναμένεται ἡ ἡμέρα τῆς συγκλήσεως τῆς προσυνόδου, μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἣτις θὰ λάβῃ ὀριστικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ συζητηθοῦν εἶναι ἡ στενοτέρα ἐπικοινωνία τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ μόρφωσις καὶ ὀργάνωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου μὲ νέας βάσεις, ἡ ἐξεύρεσις τοῦ τρόπου καταπολεμήσεως τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ ἄλλων διαδιδομένων πεπλανημένων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ αἱ σχέσεις πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας. Ἐπίσης θὰ συζητηθῇ ἡ διοργάνωσις μὲ ὁμοίμορφον τρόπον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἡ ὁμοίμορφος τέλεσις τῆς λατρείας, ἡ καλλιέργεια τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιουμένων καλῶν τεχνῶν κλπ.

1) Εἰς τὴν πανορθόδοξον ἐπιτροπὴν ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Σερβίας καὶ Ρουμανίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐξετέθη κατὰ ποῖον τρόπον ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία, ἐξ Ἱεροσολύμων ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον· κατὰ τινὰ τρόπον ἐσυστηματοποιήθη ἡ διοίκησίς της, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ διευτυπώθη ἡ διδασκαλία της καὶ πῶς διευμορφώθη καὶ ἐτακτοποιήθη ἡ λατρεία της. Ἐξητάσθη ὡσαύτως ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἔσχεν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀνθρώπων.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως ἔδει ἡ Ἐκκλησία νὰ παλαίσῃ ἐναντίον προσκομμάτων ἀνυπερβλήτων. Αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς, λαοὶ καὶ ἄρχοντες, προσεπάθησαν νὰ ἀνακόψουν τὴν διάδοσίν της, καταδιώκοντες τοὺς ἀγνοὺς ὁπαδοὺς της ὡς τὰ ἄγρια θηρία καὶ κοπιᾶζοντες νὰ ἐπινοήσουν δι' αὐτοὺς βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα καὶ φανταζόμενος μόνον κανεὶς φρίττει.

Δὲν ἤρκεσαν δυστυχῶς οἱ τοιοῦτοι διωγμοί, οἵτινες ἀσφαλῶς θὰ κατέπνιγον εἰς τὸ ἄφθονον χυθὲν αἷμα τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν δὲν ἦτο *χριστιανικὴ*, ἀλλ' ὑφίσταται ἔτι φοβερωτέρας καὶ καταστρεπτικωτέρας ἐπιθέσεις ἀπὸ ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς, τῶν ὁποίων ἐλατήριον ἦτο ὁ ἀνθρώπινος ἐγωῖσμός καὶ ἡ φιλοδοξία. Ὁ ἐγωῖσμός καὶ ἡ φιλοδοξία ἀφ' ἑνὸς μὲν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπέμενον παρερμηνεύοντες τὴν Ἀγ. Γραφὴν καὶ διαδίδοντες γνώμας ξένας πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον νὰ καταλάβουν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διευθύνουν ταύτην· ἔδημιούργησαν ἐπὶ μακρὸν ἔριδας, ἀντεγκλήσεις καὶ αἵματοχυσίας, αἵτινες κατήσχυναν τὸ χριστιανικὸν ὄνομα.

Καὶ οἱ μὲν διωγμοὶ λίαν ἔνωρίς κατέπαυσαν προσκρούσαντες εἰς τὸν ἡρωϊσμόν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν καταδιωκομένων χριστιανῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ὅτι οἱ διώκται τῶν χριστιανῶν πολὺ ταχέως ἠσθάνθησαν ὅτι ζοῦν εἰς τὸ σκότος καὶ ἐζήτησαν νὰ φωτισθοῦν ἀπὸ τὸ θεῖον φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλαι ἔσωτερικαὶ ἔριδες ἔσχον τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ καταστρέψουν τὴν ἐνότητα τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὴν διαμελίσουν εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἠγωνίζετο νὰ κυριαρχήσῃ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰς ἄλλας, κακὸν τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς ἤρχισεν ἤδη νὰ περιορίζεται.

Συνεπῶς τὸ θεῖον ἐπὶ γῆς Ἐκκλησιαστικὸν οἰκοδόμημα τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ θεμελιωθέν, δὲν ἐτελείωσεν εἰσέτι. Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὅμως βεβαιούμεθα, ὅτι οὐδεμία δύναμις ἀνθρωπίνη δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τελείωσίν του, πρὸς τὴν ὁποίαν προχωρεῖ βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς, ὅπως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μέχρι τοῦ σημείου εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται σήμερον ἀνέγευσίν του. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλως νὰ γίνῃ, διότι ὁ ἰδρυτὴς καὶ θεμελιωτὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ οἰκοδομήματος δὲν εἶναι κοινὸς ἄνθρωπος, ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ ἀποπλανήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ προσελκύσῃ τὰ ἔθνη καὶ νὰ γίνῃ βασιλεὺς των, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σταυρωθεὶς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πλήρη τὴν πεποίθησιν, ὅτι τάχιον ἢ βράδιον ἅπασαι αἱ ὑφιστάμεναι ἀκόμη κεχωρισμέναι Ἐκκλησίαι ἕνεκα τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπερ δὲν ἐξελίχθη εἰσέτι εἰς τὴν τελειότητα τὴν ὁποίαν ζητεῖ ἡ θεία τοῦ Σωτῆρος διδασκαλία, θὰ ἐνωθοῦν καὶ θὰ ἀποτελέσουν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅπως τὴν συνέστησεν Οὗτος καὶ οἱ Ἀπόστολοί Του, τὸ δὲ Εὐαγγελικὸν αὐτῶν φῶς θὰ φωτίσῃ πᾶσαν ἐπὶ γῆς ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν.

Δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ θεία θρησκεία τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἢ θρησκεία τῆς ἀγάπης, ἢ

ὅποια ἔχει θέσιν εἰς τὸν παράδεισον διὰ πάντα ἄνθρωπον, πτωχὸν ἢ πλούσιον, ἐλεύθερον ἢ δοῦλον, Ἕλληνα ἢ βάρβαρον κατὰ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ μεγάλου κήρυκος τοῦ Εὐαγγελίου Παύλου «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· (Γαλ. γ'. 28)».

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Ορισμὸς καὶ διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας σελ. 3

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

**Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (1—313).*

§ 1.	Ἡ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος. »	5
§ 2.	Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. . . »	7
§ 3.	Ἰδρυσις καὶ ἐξάπλωσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος. »	9
§ 4.	Αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις καὶ τὰ ἐμπόδια πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ »	12
§ 5.	Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ πρῶται αἱρέσεις μεταξὺ αὐτῶν »	15
§ 6.	Περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. »	17
§ 7.	Λατρεία, διοικήσις καὶ ἥθη τῶν χριστιανῶν . . »	20

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

**Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σχίσματος τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313—867).*

§ 8.	Ὁ χριστιανισμὸς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες »	24
------	--	----

§ 9. Χριστιανισμός και Ἑλληνισμός. Σχέσεις Πολι- τείας καὶ Ἐκκλησίας »	27
§ 10. Αἱρέσεις »	29
§ 11. Περὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. »	33
§ 12. Α') Ἑλληνες πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκ- κλησίας »	35
§ 13. Β') Πατέρες καὶ διδάσκαλοι εἰς τὴν Δύσιν. . . »	38
§ 14. Διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα. »	41
§ 15. Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἤθη τῶν χριστιανῶν »	45
§ 16. Ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ. Μωαμεθανισμός »	48

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

*Ἀπὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν τούρκων (767—1452)*

Α'. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

§ 17. Ἐναρξεις τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας »	50
§ 18. Ὅριστικὸς ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Ἀνατολικήν. »	53
§ 19. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν . . »	55
§ 20. Καινοδοξίαι τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας »	57

Β'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 21. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία »	60
§ 22. Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία. Βυζαντινὸς πολιτισμὸς »	62
§ 23. Διοικήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλη- σίας καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν »	64

- § 24. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Μοναχικὸς βίος. σελ. 67
- § 25. Ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλ. » 72

Γ' ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

- § 26. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ. » 74
- § 27. Ἡ πτώσις τοῦ παπισμοῦ καὶ τὰ χρησιμοποηθέντα μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεώς του. » 76
- § 28. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Σχολαστικισμὸς καὶ Μυστικισμὸς. » 78
- § 29. Διοικήσεις, λατρεία καὶ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας » 80

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι σήμερον (1453—1935)

Α' ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

- § 30. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. » 84
- § 31. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. » 86
- § 32. Διοικήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλ. » 88
- § 33. Λατρεία καὶ ἦθη τῶν χριστιανῶν, » 90
- § 34. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. » 93
- § 35. Τὰ λοιπὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Κύπρου καὶ Γεωργίας. . . . » 95

- § 36. Αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Βουλγαρικὸν
σχίσμα. » 97

Β' ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

- § 37. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. » 99
§ 38. Διδασκαλία τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. » 101
§ 39. Ἀγῶνες τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἰ-
δρυσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας. . . . » 104
§ 40. Ἐξάπλωσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας καὶ
οἱ ἔνεκα ταύτης ἐμφύλιοι πόλεμοι εἰς Γαλλίαν καὶ
Ἀγγλίαν » 105
§ 41. Διοικήσις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν. Λα-
τρεία, ἦθη καὶ παιδεΐα τῶν προτεσταντῶν. . . » 108

Γ' ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

- § 42. Προσπάθειαι τῶν παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς
δυνάμεώς των. Κατάργησις τοῦ παπικοῦ κράτους. » 110
§ 43. Λατρεία, ἦθη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεΐα τῶν
χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. . . . » 113

Δ' Η ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

- § 44. Ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. . . » 116
§ 45. Διοικήσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ σχέσις
αὐτῆς πρὸς τὴν Πολιτείαν. » 118
§ 46. Λατρεία ἦθη καὶ παιδεΐα τῶν χριστιανῶν τῆς
Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. » 121

Ε' ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

- § 47. Σχέσεις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν πα-
πισμὸν, » 124

§ 48. Σχέσις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν προ- τεσταντικὴν.	» 126
§ 49. Σχέσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς καὶ παλαιοκαθολικοὺς.	» 128
§ 50. Σχέσις τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλήλας	» 130
Συμπέρασμα.	» 132
Πίναξ περιεχομένων ;	» 135
Εἰκόνες ,	» 140

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εἰκὼν	1. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρύττων τὸ Εὐαγ- γέλιον ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον	σελ. 9
»	2. Διάγραμμα κατακομβῶν τοῦ Ἁγίου Ἰα- νοαρίου ἐν Ῥώμῃ	» 13
»	3. Ὁ καλὸς ποιμὴν	» 17
»	4. Ἡ παρθένος μετὰ τοῦ θεοῦ βρέφους καὶ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἐκ τῆς κατακόμβης τῆς Ἁγ. Πρισκίλλης	» 19
»	5. Ἡ δεομένη Παρθένος ἐκ τῆς κατακόμβης τῆς Ἁγίας Ἀγνῆς	» 22
»	6. Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη	» 24
»	7. Τὸ λάβαρον	» 25
»	8. Ἡ Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	» 32
»	9. Ὁ Ἀμβρόσιος ἐμποδίζει τὸν Θεοδοσίον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν	» 39
»	10. Μεγαλοπρεπὴς Βασιλικὴ τοῦ Ε' ἢ ΣΤ' αἰ- ῶνος εἰς Τουρμανὶν τῆς Συρίας	» 42
»	11. Μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου	» 43
»	12. Ψηφιδωτὸν τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης	» 44
»	13. Ἡ Ἁγία Σοφία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ	» 46
»	14. Ὁ κυκλωτερὴς ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ	» 47
»	15. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος	» 51
Εἰκὼν	16. Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (Ἁγ. Ἐλευθέριος)	» 62

» 17. Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς Κωνσταντινούπολιν	σελ. 65
» 18. Ἡ Θεοτόκος «Πορταίτισσα»	» 67
» 19. Ἡ ψηφιδωτὴ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τοῦ δεομένου αὐτοκράτορος, εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας	» 68
» 20. Τὸ Ἅγιον Ὄρος	» 71
» 21. Ἡ Μονὴ Σίμων Πέτρα	» 73
* 22. Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Λαζάνης, ὄνθμοῦ Γοτθικοῦ	» 84
» 23. Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος	» 84
» 24. Ὁ κτισθεὶς τῷ 1806 Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐν Αἰγίνῃ.	» 91
» 25. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Παρισίων (Notre Dame)	» 115
» 26. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Ἀθηνῶν.	» 119
» 27. Ὁ ἀνεγειρόμενος εἰς τὰς Πάτρας Ἱ. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου	» 123

3400

€10

$\frac{173}{7605}$

